

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Morálka a výchova v kázňach Jána Kollára

Vedoucí práce: doc. PhDr. et Dr. phil. Ivo Cerman, Ph.D.

Autor práce: Bc. Paulína Ivanová

Studijný obor: Historie

Ročník: 2.

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby tutíž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 5. července 2015

.....

Podpis

Ráda bych poděkovala mému školiteli panu doc. PhDr. et Dr. phil. Ivovi Cermanovi, Ph.D. za cenné připomínky, za podnětné rady při vedení práce, díky kterým mohla tato práce vzniknout a za jeho ochotný a trpělivý přístup.

Anotácia

Táto diplomová práca sa zaoberá morálkou a výchovou v kázňach Ján Kollára ako kazateľa v Pešti. Prameňom z ktorého čerpám je predovšetkým jeho dvojzväzkové vydané dielo *Nedělnj, swátečné i přležitostne kázně a řeči* a takisto aj jeho rukopis s názvom *Česká kázání v letech 1821 – 1849*. Jeho kázne sú reakciou na nepriaznivý stav evanjelického zboru v Pešti a jeho odnárodňovanie. Ich súčasťou je preto i nacionalistická zložka. Pozornosť venujem okrem morálky aj na Kollárovmu náhľadu na slobodu a predstavu fungovania cirkvi.

Abstract:

The main topic of this thesis is dedicated to morality and education in the sermons of Jan Kollar, the priest in Pest. The main source I use, is his two-volume publication *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči* and his manuscript *Česká kázání v letech 1821 – 1849*. His sermons react on the negative condition of the Evangelical church in Pest and it's denationalization, therefore a part of his sermons describes also a nationalistic factor. As well as to the etics, I pay attention to Kollar's vision on freedom and proper functioning church.

Obsah

I.	Stav bádania.....	8
I. 1	Vymedzenie problému	8
I. 2	Vývoj diskusie.....	8
I. 2. 1	Masaryk a myšlienka humanity	8
I. 3	Evanjelické bádanie	11
I. 4	Kollár v aktuálnych prácach o literárnej histórii.....	13
II.	Pramenná základňa	16
II. 1.	Kollárove kázania	16
II. 2.	Rukopisy kázní z roku 1821 – 1848.....	18
II. 3.	Ostatné Kollárove diela.....	19
II. 4.	Exkurz: Kollárove kázne v hodnotení evanjelických historikov	20
III.	Ján Kollár – Životopis.....	24
III. 1	Rodičia a detstvo	24
III. 2	Kollárov vzťah s otcom.....	25
III. 3	Štúdium a život na gymnáziách	26
III. 4	Štúdium a profesori na univerzite v Jene	28
III. 5	Profesie.....	31
III. 6	Náboženské pomery a situácia evanjelikov v monarchii v prvej polovici 19. storočia	32
III. 6.1.	Peštianska synoda	33
III. 6.2.	Situácia evanjelikov v tolerančnej dobe a charakter tolerovaných cirkví	34
III. 6.3.	Problémy evanjelikov v prvej polovici 19. storočia	36
III. 6.4.	Situácia evanjelikov za vlády Františka II.	37
III. 6.7.	Zhrnutie.....	40
IV.	Rozbor Kollárových kázní: mravné aspekty a výchova	42
IV. 1.	Prostredie a ciele Kollára v kňazskom úrade	42
IV. 2.	Morálka ako súkromný záväzok.....	43
IV. 3.	Výchova kresťanskej mládeže.....	44
IV. 3. 1.	Obraz a vlastnosti kresťanského učiteľa náboženstva	45
IV. 3. 2.	Povinnosti rodičov a detí voči učiteľovi	48
IV. 3. 3.	Ranná výchova k nábožnosti.....	49
IV. 3. 4.	Čomu venovať pri výchove pozornosť	50

IV. 4.	Mravná výchova dievčat a chlapcov	51
IV. 4. 1.	Obraz kresťanského mládenca	51
IV. 4. 2.	Obraz kresťanskej panny.....	53
IV. 5.	Výchova a vzdelanosť a mravný život veriaceho kresťana.....	55
IV. 5. 1.	Mravné správanie kresťana pri bohoslužbách.....	56
IV. 6.	Úloha a mravný charakter slobody.....	58
IV. 7.	Obrana proti ateizmu	61
IV. 7. 1.	Ako spoznať neveriaceho.....	62
IV. 7. 2.	Obrana proti odpadlíkom	64
IV. 8.	Strom ako mravný obraz človeka	65
IV. 9.	Otázky Kollárových predstáv o úlohe cirkvi v modernej dobe	67
IV. 9. 1.	Ako sa pričiniť o prosperitu cirkvi.....	68
IV. 9. 2.	Čo vedie k zániku a pádu cirkvi.....	69
IV. 9. 3.	Povinnosti veriacich voči cirkvi.....	72
IV. 9. 4.	Dobročinnosť	73
IV. 9. 5.	Rozmnožovanie cirkvi	75
Záver		78
Použitá literatúra:		80
Archívne pramene:		80
Vydané pramene:		80
Sekundárna literatúra:		80

I. Stav bádania

I. 1 Vymedzenie problému

Život a dielo tohto národného mysliteľa a obetavého kňaza Jána Kollára na mňa pôsobili veľmi podnetne. Kto bol vlastne Ján Kollár? Zaujímal sa o filozofiu, históriu, archeológiu, teológiu i jazykovedu. Svoj záujem hlbil i do takých vied ako sú botanika, či fyzika. V čom vlastne spočíva jeho prínos a význam? Na koho pôsobil? Niet pochyb, že jeho záujem bol veľmi široký. Bol horlivý nacionalista a snažil sa utužiť zväzky medzi slovanskými národmi. Mal ale aj iné záujmy ako priviesť Slovanov k ich pôvodnej vlasti?

Jeho pôsobenie a snahy sa dotkli aj nevelkej skupinky Slovákov v Pešti, keď museli v neľahkých časoch čeliť vzráhajúcemu sa maďarskému nacionálnemu hnutiu. Akým spôsobom im Kollár mohol vybojovať slobodu? Ako evanjelický farár v hlavnom meste Uhorska sa snažil novovzniknutý slovenský evanjelický zbor upevniť, vychovať k humanite a morálne pozdvihnúť. Dokázal sa pre lásku k Bohu a k národu postaviť zúriacemu maďarizmu. Boli jeho snahy úspešné? Svoj výrok „Mňa Pešť Kollárom urobila,“¹ vyslovil nepochybne po skúške ohňom, vďaka ktorej vydal zo seba to najlepšie. Do boja o národnú česť a možnosť slovenských evanjelikov slúžiť Bohu vo vlastnej reči sa pustil s Božím požehnaním a vlastným obetavým úsilím.

Všetko vyššie menované o Kollárovi je všeobecne známe. Pre cieľ tejto práce je ale potrebné ísť hlbšie k postate problému a spýtať sa: Aké morálne hodnoty a cnosti Kollár dával slovenským evanjelikom za vzor? Vychovával ich k viac nacionálne alebo nábožensky? Na prvý pohľad sa môžu zdať tieto zložky a povinnosti voči cirkvi a národu rozporuplné. Uvidíme ako ich dokázal sceliť, alebo jednu akcentuje? Preto je témou mojej práce otázka, aké princípy morálky a morálnej výchovy zastával vo svojich kázňach Ján Kollár.

I. 2 Vývoj diskusie

I. 2. 1 Masaryk a myšlienka humanity

Kollár získal svoju povest' významného moralistu vďaka tézám Tomáša Garrigue Masaryka, ktorý vysoko hodnotí význam Kollára pre zachovanie morálneho odkazu

¹ Peter PODOLAN, *Životopisný náčrt k 160. Výročiu úmrtia Jána Kollára, (1793 – 1852). V jame levovej*, Historia Nova 5, 2012, s. 233.

českej reformácie. Na základe Kollárovho filozofického a nábožensko-etického podkladu humanity Masaryk predstavuje Kollárov národnostný program.² Akcentuje hlavne jeho obhajovanie ideálu humanity. Prostriedkom na jej presadenie je u Kollára vzájomnosť a jej cieľom je dovŕšenie človečenstva. Túto myšlienku prevzal Kollár z Herderovej filozofie dejín, s ktorou sa stretol na štúdiách v Jene. Masaryk sa vyjadruje, že túto ideu prevzali všetci vedúci myslitelia českého národného hnutia, ako napríklad aj Dobrovský, Šafárik, či Palacký a je zároveň základ Kollárovej koncepcie morálky.³

Hlavný význam Kollára, ako aj ostatných slovenských evanjelikov vidí Masaryk v zachovaní continuity českej reformácie. Vedúci predstavitelia slobodomyselného hnutia ako Dobrovský, reformný katolík a taktiež Kollár, Šafárik, či Palacký, ako príslušníci protestantizmu (evanjelickej viery) boli významnými nositeľmi jej vznešených tradíc.⁴

Masaryk považuje za dôležité, aby sa presadzovaním ideálu humanity, ako ju chápal Kollár s ostatnými buditeľmi naplnila hlavná úloha obrodovania, totiž odčiniť rok 1487, kedy „česká šľachta stala sa neverná zásadám humanity, zradiac duchovnú a mravnú slobodu.“⁵ Národný úpadok českého národa po reformácií a pochybenie husitského hnutia vidí v nedôslednosti, v nepevnom presvedčení a v prílišnej národnej pasivite, čo je dôvod, prečo „husitizmus začal mravnou reformou a končil mravným chaosom.“⁶

Masaryk chápe uskutočnenie humanity v úplnej rovnosti občanov pred zákonom, v slobode svedomia, v národnej pevnosti a mravnosti. Zhrnutím, plnením ideálov reformácie rozumie zároveň plnenie ideálov humanity.⁷

Pomocou tejto filozofie Kollár vyložil „svetodejný význam slovanského obrodovania.“⁸ Ako Masaryk pripomína, aby sa mohlo realizovať, bolo potrebné zhodnotiť stav národa a vytýčiť si ciele, aby slobodomyselné hnutie mohlo prenikať medzi ľud. Kollár obhajovaním morálneho odkazu českej reformácie, teda vyzdvihovaním slobody a ľudskosti (humanity) práve vracia slovenským evanjelikom nielen v Pešti ich náboženskú identitu a pravú vieru a pozdvihuje morálnu úroveň slovanského národa.

² Tomáš Garrigue MASARYK, *Česká otázka*, Praha 1990, s. 186.

³ Tamtiež, s. 179.

⁴ Tamtiež, s. 19.

⁵ Tamtiež, s. 178.

⁶ Tamtiež, s. 174.

⁷ Tamtiež, s. 178.

⁸ Tamtiež, s. 52.

Masaryk sa vyjadruje, že Kollárovo pôsobenie bolo významné i v tom, že ako duchovný v kňazskom úrade bol, ako mnohí kňazi, jedným z mála škôl materského jazyka, kam sa mohli Slovania obracať. Pretože humanita zahŕňala okrem práva národa existovať aj jeho práva jazykové.⁹

Masarykove názory na filozofiu dejín, ktoré vyslovil vo svojom spise *Česká otázka*, dali podnet k slávnemu sporu o zmysel českých dejín, v ktorom však otázka slovenských evanjelikov a ich zásluh v zachovaní myšlienky českej reformácie nestála v centre pozornosti. Vo svojej druhej fáze, ktorá začala provokatívnym článkom Jindřicha Vančury o Masarykových zásluhách o historiografii, sa jeho súperom stali historici, ktorí boli žiakmi prof. Jaroslava Golla.¹⁰ Najvýraznejším z nich bol Jozef Pekař,¹¹ ktorý považoval porážku husitstva za pozitívnu udalosť českých dejín a zdôrazňoval prínos pobielohorskej rekatolizácie, ktorá zapojila české krajiny do medzinárodného sveta románskej kultúry.

Na spor o zmysel dejín a jeho problematiku ako otázka identity a perspektív „češtva“ naviazali v diskusiách aj politické úvahy a polemiky z obdobia normalizácie. Boli to napríklad diskusie medzi Havlom, Kunderom, Stříleckým a Novým v Literárnych novinách a ďalších časopisoch z obdobia konca 70-tych rokov.¹² K diskusii o zmysle českých dejín sa vrátila polemika, ktorú v českom disente vyvolal dokument Charty 77 *Právo na dejiny* z roku 1984.¹³ Otázka úlohy slovenských evanjelikov sa dostala do centra pozornosti evanjelickej časti českého disentu, hlavne disidentky Boženy Komárkovej.

⁹ T. G. MASARYK, *Česká otázka*, s. 18.

¹⁰ Jindřich VANČURA, *Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisui*, in: *T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám*. Praha 1911. Porovnaj: Bohumil JIROUŠEK, *Jaroslav Goll, Role historika v české společnosti*, České Budějovice 2006.

¹¹ Podľa Miloša Havelku zastával Masaryk ontologické pojmie filozofie, teda smer dejín a zákony chápal esencialisticky, čo znamená, že ich povahu určuje ich esencia, základ. Miloš Havelka poznamenáva, že v spore o zmysel českých dejín obaja hlavní súper, Masaryk i Pekař, predpokladajú existenciu jedinej pravdy dejín a realisticky chápu to, čo je všeobecné. Proti Masarykovmu základu, ktorým bola humanita staval Pekař národ. Porovnaj: RÁKOSNÍK Jakub – HAVELKA, Miloš, *Ideje – dějiny – společnost. Studie k historické sociologii vědění*, Dějiny, teorie, kritika, 1, 2011, s. 150 – 158.

¹² Miloš HAVELKA, (ed.), *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*, Praha 1995, s. 9 – 10.

¹³ Vilém PŘEČAN, (ed.), *Charta 77. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace. Scheinfeld-schwarzenberg*, Bratislava 1990, s. 258 – 266. Príspevky k diskusii sú vydané v zborníku Luboš KOHOUT, (ed.), *Hlasy k českým dějinám, Sborník diskuse*, Praha 2006.

I. 3 Evanjelické bádanie

Tento prúd nadväzoval na evanjelické reformné prúdy z tzv. husitského hnutia s názvom *Nová orientace*, ktorej výraznou osobnosťou bol teológ Jan Milíč Lochman,¹⁴ ktorý však po roku 1969 emigroval do Švajčiarska. Lochman sa otázke venoval aj v historických štúdiách, ktoré vydal v 50. a 60. rokoch ešte v Československu. Na neho nadväzovala aj disidentka Božena Komárková.¹⁵

Lochman, hodnotí význam Kollára aj s využitím jeho zväzkov kázní. Vo svojej knihe *Duchovní odkaz obrození* z roku 1964¹⁶ vykresľuje náboženský a filozofický profil Jána Kollára. Pojednáva aj o dôvodoch prečo si evanjelická viera a Kollár tak vysoko cenili reformačné tradície a zakladali si na nich. Interpretuje priamo Kollárovo argumenty z jeho úvah o diele reformácie. Vyjadruje sa, že Kollár vyzdvihoval evanjelickú vieru nad ostatnými, pretože ostala vždy verná Písmu, pretože reformačné hnutie bolo slovenského pôvodu, a zásluhy reformácie vidí aj v tom, že reformácia ustanovila božie služby vždy v materskej reči a neupierala aj ostatným národom právo vyzývať Boha vlastným jazykom. Lochman poukazuje však aj na to, že odkaz reformácie priťahoval Kollára aj po nacionálnej stránke.

Lochman sa vyjadruje, že Kollárovo Kázne a Reči sú poznamenané mnohotvárnymi vplyvmi, ktoré ho od detstva ovplyvňovali a ktorým sa otváral i počas študijného pobytu v Jene. „ Moralizmus, prakticismus, umiernený racionalizmus osvietenstva, humanistický ideál harmonického a organického človeka v univerzu, v idealizme typu Herderovho, ... jeho láska ku prírode, [k] mýtom, ..i jeho zápalné národovectvo, ale tiež

¹⁴ Český exilový evanjelický teológ, pôsobil ako profesor systematickej teológie, dogmatiky, etiky a filozofie na teologickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Pôsobil i vo švajčiarskej Basileji, kde pokračoval v kresťansko-marxistickom dialógu a išlo mu o podporu „idey klasickej univerzity.“ Snažil sa o spoluprácu medzi disciplínami a o začlenenie náboženských ideí a perspektív J. Husa i iných mysliteľov českej reformácie, v tej dobe ideológiou vyčlenených. V roku 1992 mu bol udelený čestný doktorát za podporu slobodnej teologickej vedy a šírenie českej reformačnej teológie vo svete. Porovnaj: <https://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/lochm.html>. (18.7. 2015.)

¹⁵ Evanjelicky orientovaná filozofka, profesorka histórie a filozofie na strednej škole, pre účasť v odboji bola uväznená a neskôr poslaná do invalidného dôchodku. Napriek tomu sa angažovala v českobratskej cirkvi evanjelickej a systematicky sa zaoberala otázkou ľudských práv. V rokoch 1947 – 48 napísala publikáciu *Původ a význam lidských práv*. Porovnaj: Ivo CERMAN, *Božena Komárková. Odboj, disident a lidská práva*, Paměť a dějiny 4, 2013, s. 27 – 39.

¹⁶ Jan Milíč LOCHMAN, *Duchovní odkaz obrození. Dobrovský, Bolzano, Kollár, Palacký, Duchovní profily*, Praha 1964, s. 187 – 188.

stále živá tradícia biblicko-reformačnej zbožnosti,...“¹⁷ všetko to zanechalo stopu v jeho názoroch.

Komárková zamerala svoju pozornosť na úlohu slovenských evanjelikov kvôli polemike s filozofickými názormi Jana Patočku.¹⁸ Vo svojej prednáške o filozofii českých dejín, ktorú Patočka publikoval v roku 1969 v *Sociologickom časopise*,¹⁹ zdôrazňoval diskontinuitu vo vývoji moderného českého národa. Podľa jeho názorov sa moderný český národ zrodil znovu z nižších sociálne utlačovaných vrstiev v období národného obrodzenia. Medzi týmto moderných národom a starou českou kultúrou nebolo podľa nej žiadnej kontinuity. Komárková s týmto názorom nesúhlasila. Vo svojom polemickom liste redakcii Sociologického časopisu poukázala na úlohu slovenských evanjelikov, ktorí zaistili mravný odkaz českej reformácie a tým aj kontinuitu českého úsilia o humanitu. V tom úplne naviazala na tézy T.G. Masaryka. Jej stať nebola v časopise zverejnená.²⁰

Komárková sa zaoberala morálkou z duchovného hľadiska, obhajovala ľudské práva, vyzdvihovala nového ducha a nové hodnoty. No vyjadrovala sa taktiež k dejinám evanjelikov a pokračovala v úvahách o zmysle českých dejín.²¹

Za hlavné hodnoty považovala slobodu svedomia, napríklad samostatné rozhodovanie sa pri voľbe náboženstva, či slobodné hľadanie pravdy a taktiež zásadu rovnosti, ktorá bola nutná aby sa človek plnoprávne zaradil do spoločnosti a odstránili sa rozdiely medzi ľuďmi na základe pôvodu, práva, či vrstvy, do ktorej patrili. Tieto hodnoty, ktoré tvoria morálny život spoločnosti nazýva ľudské práva. Bolo nutné, aby si ich evanjelici najprv vybojovali proti autorite, ktorá platila mocensky i morálne, totiž proti katolíctvu.²²

Bez tolerančného spolužitia, ako sa vyjadruje Komárková, sa „morálna regenerácia národa“ uskutočniť nemohla. Preto sú spomínané hodnoty pre evanjelikov zásadné.

¹⁷ J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 175.

¹⁸ Porovnaj: I. CERMAN, *Božena Komárková*, Paměť a dějiny 4, 2013, s. 32-33.

¹⁹ Jan PATOČKA, *Filozofie českých dějin*, Sociologický časopis 5, 1969, s.457-467.

²⁰ Božena KOMÁRKOVÁ, *Několik poznámek k tezí prof. Patočky o filozofii českých dějin*, in: TÁŽ, *Tolerance jako podmínka života*, Heršpice 1999, s. 87-92.

²¹ Týmito tézami sa zaoberá v knihe *Tolerance jako podmínka života*. Článok s názvom *Ohlas tolerance v 19. a 20. století*, od Boženy Komárkovej je uverejnený v zborníku s názvom *Problém tolerance v dějinách a perspektivě* vzniknutom v roku 1981 za účelom 200. výročia Tolerančného patentu. V roku 1988 na výzvu Jaroslava Mezníka odpovedala Komárková na sedem otázok do ankety, usporiadanej nezávislými historikmi k 70. Výročiu vzniku ČSR. Uverejnený bol v periodiku *Historické štúdie*, ročník 11, Praha 1988. s. 43 – 77.

²² B. KOMÁRKOVÁ, *Tolerance jako podmínka života*, s. 44 – 45.

Všetky tieto hodnoty sú tesne späté s reformačnými tradíciami, ktoré hlásali husiti. Práve ten odkaz, ktorý husiti zanechali v dejinách, akcentuje: „Mravné hodnoty sú tie najvyššie a kto im slúži, žije zmysluplný život, i keď to nie je život ľahký.“²³

Spolu s Kollárom považuje stratu slobody svedomia zároveň za stratu dôstojnosti človeka, čo vedie k jeho morálnemu rozkladu. Preto Komárková pripomína, že sloboda je nevyhnutná aby mohol človek na zemi usilovať o duchovné statky a naplňovať tak svoje poslanie. Aby mohli kresťanské zbory popri sebe pokojne existovať a každý smel slobodne slúžiť Božej pravde.²⁴

I. 4 Kollár v aktuálnych prácach o literárnej histórii

V posledných rokoch priniesli nové uhly pohľadu na Kollára a jeho myslenie niektoré práce z oboru literárnych dejín, ktorým by som sa rada venovala v závere tohto prehľadu odborného bádania.

Pre tému Kollárovho postoja k dejinám a morálke je dôležitý jeho postoj k boju o pravosť rukopisov Královédvorského a Zelenohorského.²⁵ Túto otázku môžeme teraz lepšie osvetliť vďaka novej obsiahlej antológii ktorú vydal kolektív literárnych historikov z *Ústavu pre české dějiny a literaturu AV ČR*.²⁶

Otázkou sporu o podvrhnuté rukopisy sa zaoberali mnohí autori a historici. Masaryk hodnotil tento priebeh sporu ako prílišné fantazírovanie, neznalosť a nekritické rozlišovanie staročeského a novočeského.²⁷

Na Kollára nález rukopisov Královédvorského a Zelenohorského zapôsobil a hodnotil ich ako pravé²⁸. Považoval ich napríklad za najstaršie pramene, obsahujúce slovo „Slav.“²⁹ Tvorili časť prameňov, z ktorých vykladal slovanskú mytológiu v *Národných zpíevankách* i v slovansko-indických kontextoch diela *Sláva Bohyně a původ jména Slavův čili Slavjanův*. Kollár vlastne svoju najznámejšiu básnickú zbierku miestami zakladal na Královédvorskom a Zelenohorskom rukopise a inšpiroval sa ním. Ako sa

²³ Tamtiež, s. 49.

²⁴ Tamtiež, s. 47 – 48.

²⁵ M. HAVELKA, *Spor o smysl*, s. 10. Prejavom sporov bol okrem iného neusporiadanosť kultúrnych a morálnych hodnôt, vyhranenosť ideí a rozklad tradície. Dôsledkom sporov bola emancipácia jednotlivca zo závislosti na cirkvi a štáte.

²⁶ Dalibor DOBIÁŠ – Michal FRÁNEK – Martin HRDINA – Iva KREJČOVÁ – Kateřina PIORECKÁ, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817 – 1885)*, Praha 2014.

²⁷ T. G. MASARYK, *Česká otázka*, s. 47.

²⁸ D. DOBIÁŠ – M. FRÁNEK – M. HRDINA – I. KREJČOVÁ – K. PIORECKÁ, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský*, s. 626

²⁹ Tamtiež, s. 66.

vyjadruje Dobiáš, Kollár prozodicky, skladbou veršov a slabík svoju básnickú zbierku *Slávy dcéru* formálne oprel o rukopis. V *Národných zpievankách* dokonca dokladá verše ukázkami z tohto rukopisu.³⁰

Masaryk sa tiež venuje sporu o podvrhnuté rukopisy a snaží sa načrtnúť jeho vedecký a národný význam.³¹ Hovoril o tom, že obraz „domnej českej minulosti“ musel byť nutne opravený. Vidí v tom požiadavku nielen národnej mravnosti, ale aj prospechu odstrániť pozlátku, ukázať pravú minulosť a odstrániť poblúzenie niektorých mysliteľov, ktorí sa uspokojovali s ilúziami.³² Význam bojov o pravosť rukopisov vidí v mravnom úsilí českého národa.

Tento rukopisný boj priniesol okrem realistickejšieho pohľadu na národnú kultúru aj jej demytologizáciu, celkové očistenie od nekritického rozlišovania, prestala sa proti vznešenosti tradície stavať pravda a národ mohol začať uplatňovať sebavedomie novými formami. Taktiež sa lepšie ukotvili štandardy vedeckosti a zlepšila sa objektivita.³³

Dôležitý autor, ktorého je treba v súvislosti s Kollárom spomenúť je literárny historik Martin C. Putna,³⁴ ktorý sa nedávno zaoberal Kollárovým dielom *Slávy dcéra* a ponúkol ku každému sonetu jeho výklad z panslavistického mýtu. Mal snahu rozlúštiť niektoré mená a literárne zmienky, ktoré Kollár v diele použil, opravuje jeho omyly, či výmysly a ponúka čitateľovi možnosť aby si sám utvoril názor.

Poukazuje na nepopulárnosť diela *Slávy dcéra*, pričom ju vidí v troch dôvodoch. Najdôležitejším je jazyk. Putna hodnotí toto dielo ako „dobovo významný jazykový experiment,“³⁵ ktorý je pre bežného čitateľa nezrozumiteľný a náročný. Druhú príčinu vidí v jeho obsahovej stránke, ktorou je vlastne dokazovanie prítomnosti Slovanov v rozsiahlych oblastiach Európy. Pre bežného čitateľa je v diele prítomná príliš vedecká zložka. Tretí a posledný dôvod neoblíbenosti diela vidí Putna v jeho ideológií. Prejavuje sa v ňom totiž panslavizmus, ktorý obhajoval ruské veľmocenské ambície

³⁰ Tamtiež.

³¹ T.G. MASARYK, *Česká otázka*, s. 131.

³² Tamtiež, s. 132.

³³ M. HAVELKA, *Spor o smysl*, s. 11.

³⁴ Ján KOLLÁR, *Slávy dcéra. Báseň lyricko-epická v pěti zpěvích*, in: Martin C. Putna, *Překlad a výklad Slávy dcery z panslavistického mýtu do kulturní historie*. Praha 2014.

³⁵ Putna uvádza, že podobnosti a analógie tohto jazyka môžeme vidieť v experimentálnych ranne obrodeneckých prekladoch antickej literatúry.

a v súvislosti s vývojom Československa a sovietskej okupácie sa voči takejto ideológii vybudovala averzia.³⁶

Tejto ideológii ale priaznivo poslužil Kollárov panslavizmus, keď na slovanskom výbore v Moskve, roku 1943 predniesol Zdeněk Nejedlý slávnostný prejav s názvom *Jan Kollár: řeči pronesené na večeru slovanského výboru v Moskvě na paměť 150. výročí narození Jana Kollára*. Nejedlý písal i úvody ku Kollárovým spisom a mnohé ďalšie oslavné články.

Putna ale v konečnom dôsledku dielo ocenil ako esteticky pôsobivé, napriek jazykovej bizardnosti, neobvyklosti a neštandardnosti a vyjadruje názor, že aj napriek trom príčinám, ktoré viedli k tomu, že nie je čitateľmi vyhľadávané, existuje nádej na jeho „vzkriesenie v novom tele.“³⁷

Nikto z uvedených autorov podrobnejšie neskúmal celkovú Kollárovu koncepciu morálky, ktorej jednotlivé prvky a zásady plynú z jeho kázní. Preto svoj výskum orientujem do tejto oblasti, usilujem sa predstaviť jeho názor na mravné konanie, priblížiť ktoré hodnoty a cnosti chápal ako najdôležitejšie a načrtnúť jeho predstavu ako ich začleniť do výchovy.

³⁶ Tamtiež.

³⁷ Tamtiež, s.10.

II. Pramenná základňa

II. 1. Kollárove kázania

Základným prameňom, z ktorého vychádza naša práca, sú knižne vydané kázne Jána Kollára. Ich základom sú skutočné kázne, ktoré mal ku svojim farníkom v uhorskej Pešti, kam prišiel vo svojich dvadsiatich šiestich rokoch a nastúpil na miesto evanjelického kňaza. Kollár ich zverejnil možno preto, lebo sa snažil sa duchovne povzniesť najmä miestnych Slovákov, zvyšovať ich vzdelanie, šíriť medzi nimi osvetu a prebúdzat' v ich srdciach vlastenectvo.

Kniha nesie názov *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči* a bola vydaná v 2 zväzkoch. Nachádza sa v nich celkom 110 kázní a spolu obsahujú viac ako 1500 strán.³⁸ Kázne sú v prvom diele nie sú členené tematicky, ale podľa cirkevných sviatkov, na: *Nedele a slávnosti, Sviatky a príležitosti a Pohrebné počestnosti*.³⁹ V tomto prvom diele sa nachádza 53 kázní. Druhý diel nie je členený vôbec a obsahuje ich 57. V oboch dieloch je za názvom kázne uvedený sviatok, na ktorý bola prednesená.

O doterajšie vydania niektorých kázní sa pričínili autori ako Lenka Kusáková,⁴⁰ ktorá urobila výber 8 kázaní z prvého dielu a 2 z druhého dielu. Kniha vyšla tlačou evanjelického nakladateľstva Kalich. Takisto vydal Kollárove kázne aj F.R. Tichý,⁴¹ na konci Kollárovho diela *Prózy*, kam napísal edičnú poznámku a uverejnil jeho 5 kázní. Boli to kázne s názvom *Obraz Jana Husa, Chvála rozumné svobody, Slavnost žně, jako pre náš národ nejradostnější a nejčestnější, Velikost našeho národu, Školská řeč o J. A. Komenském*.

Prvý diel bol vydaný v roku 1835 a druhý 1844.⁴² Prvý zväzok pochádzal z vydavateľstva Trattnera⁴³ a Karoliho a druhý z vydavateľstva Jana Gyuriana a Martina

³⁸ Oľga ŠIKOVÁ, *Náboženství a človečenství v konceptu kázání Jana Kollára z roku 1848*, in: Zdeněk Nešpor – Kristina Kaiserová, (eds.), *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780 – 1918)*, Ústí nad Labem 2010, s. 67.

³⁹ Ján KOLLÁR, *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči I*, Pešť 1835, s. 7 – 8. (Obsah).

⁴⁰ TÝŽ, *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči*, Lenka Kusáková, (ed.), Praha 1995

⁴¹ TÝŽ, *Prózy*, F. R. Tichý, (ed.), Praha 1956.

⁴² TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, I*, Pešť 1835. TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, II*, Pešť 1844.

⁴³ Trattner bol dvorní knihkupec a univerzitný vydavateľ vo Viedni. Porovnaj: Karol CHYBA, *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860*, Praha 1860. dostupné online: <http://www.clavmon.cz/chyba/vyhlednov.asp>. (18.7. 2015.) Vydavateľstvo Trattner bolo oficiálne c.k. nakladateľstvo, ktoré vydávalo cisárske výnosy a zákony.

Bagó. Nepodarilo sa mi zistiť či boli Kollárove kázne nejakým spôsobom cenzurované ani za akých okolností.

Z Kollárových mnohých vyslovených kázaní za 30 rokov tvorili len malú reprezentatívnu časť. Tieto dva diely sú dostupné aj na books.google.com. Vydané kázne boli určené predovšetkým slovanskému ľudu v Pešti, aby tak posilňovali ich vlastenectvo, pôsobili podnetne na ich morálku a na praktický život.

Dielo je napísané v biblickej češtine. Je to čeština, v ktorej bola napísaná kralická biblia. Bolo preložené do srbštiny, poľštiny, ruštiny, maďarčiny i nemčiny.⁴⁴

V kázňach Kollár využíva často zvolacie vety, rečnícke otázky, často praje veriacim rôzne cnosti, alebo ich k vyzýva k istému aspektu mravného života. Snaží sa u svojich poslucháčov vzbudiť cit, záujem a pochopenie pre zmysel svojho kázania. Výrazne sa v nich prejavuje presvedčovacia funkcia a takisto tu nájdeme i stránku umelecko-zábavnú.

Zaujímavý je systém, ktorým píše jednotlivé kapitoly. Takmer v každej využíva číslovanie jednotlivých aspektov, vlastností, myšlienok a rád, ktoré jednotlivé kázne obsahujú a zaraďuje ich tak do širšieho kontextu. Vždy v úvode kázne vytýči a pomenuje aspekty o ktorých bude hovoriť a následne ich komentuje a rozoberá. Takýto postup zlepšuje orientáciu a prehľadnosť v jeho kázňach a vypovedá o organizovanosti jeho myšlienok.

Podkladom, z ktorého citoval sa mu stala aj náuka cirkevných otcov a v jeho kázaniach objavujú i citáty z antických autorov. Vedel skutočne umne prepojiť ich myšlienky so svojimi.⁴⁵

Kollárova terminológia je plná novotvarov. Vo svojich výkladoch o morálke vymýšľal aj vlastné slová, napríklad *obecnomyšlnost* (záujem o všeobecné dobro) – *domácnost* (záujem jen o svoj prospech), čo mohlo miestami činiť jeho kázne ťažko zrozumiteľné. Vydavateľ Kollárovho prvého dielu kázní v predhovore poukazuje na dvojznačnosť slova „kázeň“ v češtine a slovenčine⁴⁶. Vyjadruje sa, že v samotnom názve „Kázně a řeči“ je prednostne uvedené slovo *kázeň*, namiesto *kázání*. Je tomu tak preto, že slovo

⁴⁴ J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 175.

⁴⁵ O. ŠIKOVÁ, *Náboženství a člověčenství*, s. 68. Ani u neho v rodine, u otca, neostal výklad len pri Biblii ale vykladalo sa aj z ostatných náboženských kníh. Vedel že aj tie sú cenným zdrojom poznania, aj keď sa nepochybné na Bibliu obracajú. Ich myšlienky sú niekedy možno inak sformulované a v niektorých prípadoch ľahšie pochopiteľné.

⁴⁶ J. KOLLÁR, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči I*, s. 6. (Predhovor)

kázání znamená samo činenie a trvanie skutku, pričom *kázeň* je už samé predmetné dielo. Ako sa vydavateľ vyjadruje, Slováci tento význam dobre rozoznávajú, pričom u Čechov povstáva dvojzmysel.⁴⁷

Prvý diel jeho kázní a rečí nemá podtitul. Kázne sú v ňom rozčlenené na tri skupiny, ako spomínam vyššie. V prvom diele sa orientuje na človeka ako nábožného kresťana, popisuje mnohé hriechy, radí ako pracovať na ich odstránení a rozoberá i každodenné situácie a jeho správanie. Ďalej oslavuje materinskú reč a sústreďuje sa i na správanie nábožného kresťana v chráme na bohoslužbe. Nájdeme tu aj kázne, obsahujúce mravné princípy pre mládež, pre mladé kresťanky a kresťanov a mnohé cnosti a hodnoty, ktoré by mali vyznávať. Kollár sústreďuje pozornosť aj na aspekt výchovy mladých ľudí a preto venuje stránky kázní aj učiteľom, farárom a rodičom.

II. 2. Rukopisy kázní z roku 1821 – 1848

V Literárnom archíve *Památníku národního písemnictví* v Prahe sa nachádza Kollárov osobný fond, kde sa dochovali rukopisy konceptov jeho ďalších i nevydaných kázní. Rukopis nesie názov *Česká kázání z let 1821 – 1848*.⁴⁸ Niektoré z nich rozobrala Oľga Šiková.⁴⁹

Vonkajšia podoba oboch jeho konceptov prezrádza starostlivosť i premýšľavosť, akú svojim kázňam venoval a zodpovednosť, ktorú cítil pri ich tvorbe. Pretože práve nimi mohol pôsobiť nemalým vplyvom Slovákov a širšie okolie. Často prepisuje vety i slová, škrtá, opravuje a snaží sa doviest' finálnu podobu do dokonalosti. Niektoré slová sú, bohužiaľ, ťažko čitateľné. Niektoré kázne, ktorých rukopisy sa v *Památníku národního písemnictví* zachovali, vyšli aj v tlačenej podobe v spomínaných dvoch dieloch.

Nachádzajú sa tu ale aj také ktoré v diele nevydal.

Rozborom rukopisu kázní z roku 1848 sa zaoberala Oľga Šiková, ktorá sa zamerala na ich filozofický a náboženský podklad. Sústredila sa na aspekt nábožnosti a ľudskosti (človečenstva). Vyjadruje sa, že Kollár v týchto konceptoch kázání dáva najavo sklamanie a rozhorčenie nad studenosťou, chladom a nedostatočnou náboženskou horlivosťou neveriacich. Chlad, ktorý Kollár pociťuje pramení práve zo zlých mravov a zvykov, z neviazaného spôsobu života, z telesných rozkoší, ktorým sa ľudia oddávajú

⁴⁷ Tamtiež.

⁴⁸ Památník národního Písemnictví Praha, Kollár Jan, , inv. č. 802, kart. 14, sign. 64.11, nefóliované. Okrem nich fond obsahuje i mnohé nemecké kázania z rokov 1846-1848

⁴⁹ O. ŠIKOVÁ, *Náboženství a človečenství*, s. 67 – 75.

v ich povrchnosti. Kollár preto predovšetkým duchovné osoby a kňazov vyzýva ku vytrvalému povzbudzovaniu veriacich, káraníu, napomínaniu, ale i k učeníu a k mravnej výchove.⁵⁰

Kollár ale zároveň v kázňach pripúšťa, že existujú i takí čo svojmu presvedčeniu nerozumejú a predsa chodia do chrámov, dávajú almužnu, odriekavajú modlitby, zúčastňujú sa ceremónií iba zo zvyku, napriek tomu, že ich srdce často nič necíti. Bráni im to v tom, aby sa stali horlivými stúpenkami kresťanskej viery. Takí tiež nie sú príkladnými horlivými kresťanmi a neslúžia Bohu srdečne z vlastného presvedčenia, ale len pasívne a chladne.

Tieto aspekty sú veľmi podobné, ako aj vo vydaných kázňach. Koncepty kázaní z rokov 1821 - 1848 sú len obohatené o nové témy. Napríklad sú tu kázne o trpezlivosti, o manželstve, o Božej úteche či o ľudských cieľoch a túžbach. Zaujímavá je kázeň s názvom *Strom ako mravný obraz človeka*, ktorej sa ešte neskôr venujem. Kollár pojednáva o veciach, ktoré v manželstve máme čakať a ktoré naopak nie, alebo sa zaoberá ľuďmi, ktorí túžia po šťastnejšom živote a v tom momentálnom nenachádzajú útechu ani šťastie a dáva im rady. Veľkú pozornosť venuje trpezlivosti, ktorú veľmi vysoko hodnotí a ktorú odporúča ju pestovať, učiť sa jej a vštepovať aj malým deťom. Ďalej kladie dôraz aj na úctu k druhým ľuďom v kázni *Všichni lidé jsou bratři*, alebo varuje pred chladom vo viere v kázni *Vlažnosť v náboženstve* a vyzýva k tomu, aby si ľudia vážili Boha a mali s ním dobrý vzťah.

V súvislosti s mravným životom a výchovou Kollár v konceptoch kázní pojednáva o mnohých prostriedkoch, ktorými sa dá dosiahnuť náboženská horlivosť a zlepšenie mravov. Tým, čo žijú v zlých a neviazaných mravoch dohovára a nabáda ich aby pamätali na to, že všetko je Boží dar a venovali Bohu náležitú pozornosť. Nabáda ich aby sa pred ním pokorovali a aby premenili svoje srdcia. Aby nekládli taký dôraz na svetské veci a rozkoše, ale aby rozjímali radšej o Bohu. Ako hlavný dôvod a motivácia, prečo sa stať pravým náboženským horliteľom pre ľudí vyzdvihuje ich cestu do nebeskej budúcnosti.

II. 3. Ostatné Kollárove diela

Okrem týchto základných prameňov som pri spracovaní tejto témy využila taktiež ďalšie Kollárove diela. Predovšetkým jeho knihu *Pamäti z mladších rokov života*,⁵¹

⁵⁰ Tamtiež, s. 70.

ďalej už spomínané jeho dielo *Prózy*,⁵² takisto *Slávy dcéra báseň lyricko-epická*⁵³ a *Výklad, čili Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*.⁵⁴

II. 4. Exkurz: Kollárove kázne v hodnotení evanjelických historikov

S výkladom kázaní a ich morálnou a výchovnou zložkou nepochybne súvisí aj filozofická koncepcia, z ktorej Kollár čerpal. Považujem za dôležité ju preto rozobrať, aby sme lepšie pochopili v akých princípoch Kollár chápal základné pojmy ako človek, Boh, ako nahliadal na ich vzťah, čo znamenala pre neho príroda, v akom vzťahu bolo v jeho koncepcii náboženstvo a morálka a celkovo z akých princípov a vplyvov jeho postoj pramenil. V širšom kontexte túto Kollárovu filozofiu popísala Oľga Šiková⁵⁵ i J. M. Lochman.⁵⁶

Čo sa týka Kollárovej koncepcie človeka, predstavuje ju Oľga Šiková. Kollárovho človeka hodnotí ako bytosť, ktorá má už s hlboko v srdci vštípené vnuknutie a vedomie božej prítomnosti alebo aspoň nejaký neurčitý vzťah k náboženstvu a to aj vtedy, keď sa človek nachádza „na najnižšom stupni človečenstva.“ Človek môže nahliadať na Boha rôzne, podľa jeho povahy, či výchovy - „on je zúrivý alebo dobrotivý, on je spravodlivý, alebo milosrdný, on je láskavý alebo pomsty žiadostivý, ako totiž naše srdce k hnevu alebo k pokoju, k pomste alebo k milosti, ku krutosti alebo k mäkkosti naklonené je.“⁵⁷

Ako popisuje Šiková, človek a Boh v Kollárovej koncepcii nemajú medzi sebou priepasť, ale spolu s prírodou tvoria jeden celok. Človek „uskutočňuje prirodzené ľudstvo“⁵⁸ práve vlastnou výchovou a spoznávaním Boha, ktorý sa k nemu znížil a sklonil.

Lochman zase poznamenáva, že Kollár vníma človeka harmonicky, čo znamená, že všetky jeho zložky sú rovnocenné, umožňujú mu tvorivosť, ktorá vychádza z jeho

⁵¹ J. KOLLÁR, *Pamäti z mladších rokov života*, Karol Goláň, (ed.), Bratislava 1950, 206 s.

⁵² TÝŽ, *Prózy*, F. R. Tichý, (ed.), Praha 1956.

⁵³ TÝŽ, *Slávy dcéra báseň lyricko-epická v pěti zpěvích od Jána Kollára s přídavkem básní drobnějších*, Praha 1868.

⁵⁴ TÝŽ, *Výklad čili přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, Praha 1875.

⁵⁵ Je jej príspevkom v zborníku Zdeňka Nešpora ; Oľga ŠIKOVÁ, *Náboženství a človečenství v konceptu kázání Jana Kollára z roku 1848*, in: Zdeněk Nešpor – Kristina Kaiserová, (eds.), *Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780 – 1918)*, Ústí nad Labem 2010.

⁵⁶ J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, Kapitola: *Duchovní profily: Ján Kollár*.

⁵⁷ O. ŠIKOVÁ, *Náboženství a človečenství*, s. 68.

⁵⁸ J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 199 – 200.

slobody a dodáva mu dôstojnosť človečenstva. Sloboda je ďalej úzko spätá so šírením osvetly.⁵⁹

Čo sa týka Kollárovho prístupu k náboženstvu, Lochman sa vyjadruje, že Kollárovo náboženstvo nie je jednoliate, ale naopak, obsahuje súhrn mnohých filozofických, náboženských i ľudských prvkov, organicky usporiadaných.⁶⁰ Ako sa vyjadruje aj Oľga Šiková, základný aspekt podstaty náboženstva považuje Kollár práve vzťah s Bohom.⁶¹ Je to zrejmé aj z jeho kázní.

Kollárov náboženský pohľad je ovplyvnený myšlienkami pochádzajúcimi z nemeckého idealizmu, ale taktiež romantickými, keď si všíma i vonkajšiu krásu sveta.⁶² Mimo to je súčasťou jeho vnútorného sveta i „náboj národného a slovanského uvedomenia, ktoré všetok jeho zápal konkretizovali do služby obrodzujúceho sa národu.“⁶³

Kollárovo náboženstvo je harmonické, celistvé, v jeho učení nemali miesto žiadne krajnosti ako napríklad spomínaní pietisti, alebo vedenie asketického života. Jeho pôsobenie v kňazskom úrade sa z veľkej časti sústreďuje na výchovu k nábožnosti, k mravnému životu, na vzdelanie, a šírenie osvetly, čo zároveň považuje za hlavný cieľ cirkvi. I v kázňach úzko spája svet náboženstva a ľudskosti.

Takisto je potrebné pripomenúť a zhrnúť i vplyvy, ktoré na Kollárovo názory pôsobili. Formovali sa už od čias jeho detstva i počas jeho štúdií v Jene. Vplyvy, ktorým bol Ján Kollár v druhom desaťročí 19. storočia vystavovaný plynuli podľa Lochmana z osvietenského racionalizmu.⁶⁴

Ako sa zmieňuje teológ Lochman, významne na Kollára pôsobil prvý učiteľ Ján Šulek, ktorí ho inšpiroval v boji proti poverám. Kollár proti nim vo svojich kázňach skutočne bojí, takisto proti bludom a omylom a na viacerých stránkach v kázňach nabáda ľudí ku poznaniu a porozumeniu pravého náboženstva a pravdy. Podnetne na Kollára pôsobil aj profesor Johann Philipp Gabler na univerzite v Jene, ktorého opisuje ako slobodomyselného racionalistu, ktorý ale náboženstvo a vieru prednášal s tou najväčšou

⁵⁹ Tamtiež, s. 189 – 191.

⁶⁰ Tamtiež, s. 172.

⁶¹ O. ŠIKOVÁ, *Náboženství a človečenství*, s. 69 – 70.

⁶² I na svojich štúdiách obľuboval prechádzky a tešil sa prírodou. V pamätiach na mnohých miestach opisuje jej krásy, ako ich vnímal. Napríklad prírodu v okolí B. Bystrice. Porovnaj: J. KOLLÁR, *Pamäti*, s. 111 – 112.

⁶³ J.M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 173.

⁶⁴ Tamtiež, s. 160.

úctou.⁶⁵ Ďalej u Kollára zrejmy aj výrazný vplyv vychádzajúci z tvorby a myslenia Johanna Gottfrieda von Herdera, ktorý prichádza s myšlienkou humanity, ktorú Kollár od neho prebral⁶⁶. V tejto koncepcii je duch človeka chápaný so všetkými zložkami – citovými, estetickými a náboženskými.⁶⁷

Zhrnutím, Kollár vníma náboženstvo ako prirodzenú súčasť podstaty človeka. V jeho pojatí náboženstvo ide ruka v ruke s ľudskosťou, človeka vníma ako organický celok s prírodou i Bohom. Výchovou Boha spoznáva, uskutočňuje pravé ľudstvo a jeho sloboda je predpoklad k tomu, aby mohol ďalej šíriť osvetu a vychovávať k zbožnosti.

Zaujímalo ma aj ako Kollár vedel zladit' morálnu a teologickú zložku. Vo všeobecnosti bol osvietenkej dobe kladený dôraz na výchovu, osvetu, jej cieľom bolo osvietiť rozum človeka, pričom doba akcentovala morálne hodnoty. Práve kazateľne boli v osvietenstve významným zdrojom vzdelávania, ktorých prostredníctvom mal byť ľud aj vychovávaný. Mnohé osvietenké cirkevné reformy sa snažili aby bol klérus spôsobilý poskytnúť ľuďom nielen teologické znalosti, ale hlavne znalosti rýdzo praktické, využiteľné najmä v hospodárstve a v reálnom každodennom živote a etické, formujúce morálku človeka. Propagácia vzdelania a náboženskej i etickej výchovy bola dôležitou úlohou cirkevných inštitúcií.⁶⁸

Vďaka Kollárovým kázaniam mohol teda i prostý človek preniknúť do sveta tradičnej kresťanskej symboliky a tiež pod ich vplyvom človek premieňal svoje morálne zásady a hodnotové systémy.⁶⁹

Ako sa vyjadruje Lochman, Kollár v podstate náboženskú tematiku prekladal myšlienkami etickými. Tieto dva svety neodlučoval, ale navzájom ich prepájal. Mravný život, ktorý bol základným cieľom výchovy, bol hlavne zbožný a cnostný. Kollár považuje práve úprimný a horlivý vzťah k náboženstvu ako základný predpoklad, ktorý formuje správne morálne hodnoty človeka a mravný človek je podľa neho zároveň

⁶⁵ Tamtiež, s. 163.

⁶⁶ Jeho koncepcia človeka je rovnaká ako u Herdera, ktorý vníma človeka ako „humanum“, v ktorom pôsobia tri zložky – rozum, vôľa a cit. Kollár hovorí o „Pokladoch duše“ a zložku rozumu a citu a berie ich ako „vzácnosti ľudskej výbavy.“ Porovnaj: J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*.

⁶⁷ O. ŠIKOVÁ, *Náboženství a člověčenství*, s. 71.

⁶⁸ Zdeněk NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby*, Praha 2010, s. 208 – 209.

⁶⁹ O. ŠIKOVÁ, *Náboženství a člověčenství*, s. 73. Lenka Kusáková, vydavateľka Kázni a reči vidí dôraz tejto zložky práve v spomínaných dobových kazateľských smeroch, s ktorými Kollár prišiel do styku behom svojich štúdií.

úprimným a horlivým stúpencom náboženstva. Kollár síce akcentuje v kázňach človeka, ale neopomína ani moc a silu Boha.⁷⁰

V Kollárovom myšlienkovom svete sa zlučujú dva životy. Jednak osvietenca s ideami romantického duchovného prúdu a na druhej strane život kazateľa, ktorý usiluje o zbožnosť ľudu. Boh má u oboch prvoradú autoritu a oba sa obracajú k človeku ako k hlavnému činiteľovi.

V ďalšej kapitole osvetľujem život Jána Kollára a mnohotvárne vplyvy a ľudí, ktorí na neho pôsobili a venujem sa aj cirkevnej situácii evanjelikov v monarchii.

⁷⁰ Lochman tvrdí, že je to dané zbožnosťou jeho rodiny. Lenka Kusáková vidí jeho rešpekt k Bohu aj v tradičnej zbožnosti na Slovensku alebo vo vplyve pietistov, s ktorými sa stretol v Jene. V *Pamätiach* ale Kollár spomína, že na ich princípy a učenie rýchlo rezignoval. Pravdepodobne na ňom svoj vplyv zanechať nestihli.

III. Ján Kollár – Životopis

Aby sme lepšie pochopili aké vplyvy pôsobili na názory Jána Kollára, je treba predstaviť jeho život, štúdia, pôsobenie a konkrétne udalosti, ktoré sa podpísali ako na jeho chápaní morálky, na formovaní jeho filozofického názoru, tak i na jeho celkovom pohľade na život. Niektoré stretnutia, skúsenosti a udalosti ako uvidíme zanechali u neho výraznú stopu a určili ďalší smer jeho života.

Doba, do ktorej spadá pôsobenie, snaženie a život Jána Kollára je doba romantizmu a obrodzenia. Nadväzoval na osvietenskú jozefínsku éru. Kollár patril do druhej generácie obrodencov.⁷¹

Jeho činnosť bola veľmi rôznorodá. Bol básnik, kazateľ, vychovávateľ, učiteľ archeológie a stal sa autorom mnohých diel. Je pre neho charakteristické, že sa v jeho tvorbe prejavovala humanitná i nacionálna zložka, ako zdôrazňoval Masaryk.⁷²

Tento národný mysliteľ prežil život nesporne zaujímavý a rôznorodý. O jeho živote sa najlepšie dozvieme z jeho vlastného pera, pretože svoj vlastný životopis napísal v knihe *Pamäte z mladších rokov života*. Kniha je plná jeho zážitkov mladosti a zo štúdia a je cenným dokladom aj prameňom k jeho životu skoršiemu i neskoršiemu. Zapísal sem mnoho udalostí a pripomína skôr jeho osobný denník. Pri ich výbere zvolil také, ktoré nechcel nechať zabudnuté a ktoré ho formovali.

III. 1 Rodičia a detstvo

Táto významná postava našej národnej minulosti žila v rokoch 1793 – 1852. Jeho otec, Matej Kollár pôsobil ako vážený richtár a notár práve v Mošovciach. Poznal latinskú reč, zaujímal sa o literatúru, umenie a stretával sa so vzdelanými lekármi či kazateľmi. Ako horlivý milovník náboženstva bol celej svojej rodine a príbuzenstvu kňazom⁷³. Snáď polovicu biblie, celý *Tranoscius*⁷⁴ a *Jakobaeiho poklad modlitebný*⁷⁵ poznal spamäti.

⁷¹ Bližšie pozri: Aleksandr Sergeevič MYLNIKOV, *Vznik národně osvícenské ideologie v českých zemích 18. století. Prameny národního obrození*, Praha 1974, Jaroslav VLČEK, *Dějiny české literatury, 1-2*, Praha 1960, Bedřich SLAVÍK, *Od Dobnera k Dobrovskému*, Praha 1975.

⁷² T.G. MASARYK, *Česká otázka*, s. 45.

⁷³ Ján KOLLÁR, *Pamäti*, s. 16.

⁷⁴ Je cirkevný spevník slovenských evanjelikov, zostavený Tranovským (Prvý krát vyšiel v roku 1636)

Kollárova matka – Katarína bola tichá a láskavá, pôvodne z rodiny olejkársko-šafarickej v dedine Jahodník. Táto rodina, známa povest'ou vlastníctva mnohých holandských dukátov a toliarov, ktoré medzi dcéry delila, ju nijak zvlášť nezabezpečila.⁷⁶

Ján Kollár sa narodil 29. júla v slovenskom mestečku Mošovce, odkiaľ pochádzalo i veľa kňazov a duchovných básnikov ako Jozef Gazur (v Čechách), Ján Duchoň, (v dedinke Lstiboř) Jozef Bascen, Juraj Tesák (v Prahe) Eliáš Láni, Ján Mošovský (v Poľsku).⁷⁷

III. 2 Kollárov vzťah s otcom

Kollár mal dvoch súrodencov – sestru Zuzku a brata Mateja. Jeho vzťah s otcom, keď bol malý, bol veselý a plný zábavy. Otec ho nosieval na rukách a usádzal na vozy, pre jeho potešenie. Neskôr, ako rozpráva, býval jeho otec náramne hnevlivý a sebecký a ťažko ovládal svoju surovú náruživosť. Trápilo ho len to, kto bude namiesto neho pracovať, keď bude starý a nevládny a kto ho bude opatrovať. Všetko domáce vychovávanie, cvičenie akoby smerovali k tomu, aby sa deti stali dospelými a mohli podporovať rodičov. Zvykol v čase raňajšej i večernej pobožnosti prednášať, kľaciať na kolenách pri stole, domácim modliťby, čítať nábožné knihy a každú nedeľu viesť svoju rodinu do kostola. Kollár spomína, že kým iné deti sa hrali na ulici a behali, on musel za stolom spievať a čítať. Kollára povaha jeho otca silne ovplyvnila a dlho sa bránil tomu, aby mu v duši Boh predstavoval obraz otca. Bol náruživý biblista, ktorý sa rád oháňal veršami, svojsky pochopenými. Ospravedlňoval veršami z biblie tresty a vytváral si oblak svätosti. Kollár bol často, ako sám uvádza, nevinná obeť otcovej prudkosti.⁷⁸

Kollár o ňom napísal, že v povahe jeho otca „, podivná vec, splývala nábožnosť s divou náruživosťou, triezvosť s výstrednosťou, krotkosť s ukrutnosťou, pracovitosť s hundraním na robotu, sebeckosť s napomáhaním všeobecného dobra prívetivosťou voči cudzím, s hundravosťou voči domácim.“⁷⁹

⁷⁵ Dielo, zostavené Pavlom Jakobeim – *Duchovný poklad*, ktorý obsahuje kresťanské, horlivé, náboženské modlitby, ako aj sviatočné, nedeľné, všedné slúžiace k výnimočnému času a rozličným potrebám. (Prvý krát vyšiel v roku 1732)

⁷⁶ J. KOLLÁR, *Pamäti*, s. 17.

⁷⁷ Tamtiež, s. 16-17.

⁷⁸ Tamtiež, s. 16 – 17.

⁷⁹ Tamtiež, s. 79.

III. 3 Štúdium a život na gymnáziách

V Kollárovej dobe síce bolo evanjelické školstvo už zotavené, vďaka jozefínskemu tolerančnému patentu, ale aj tak na ňom boli zrejmé desaťročia snáh Habsburskej vlády v 18. storočí rozvrátiť evanjelický systém vzdelania. Možno preto Kollár študoval na Slovensku iba na gymnáziách. Písať a prvému literárnemu umeniu sa Kollár učil doma⁸⁰. Mošovskú evanjelickú školu navštevoval od roku 1800. Už v čase jeho štúdií sa zamýšľal nad ľudskou nerozvážnosťou, spormi a neznášanlivosťou v náboženstve – vadila mu krivda a nespravodlivosti konané proti iným kresťanským cirkvám. Pastierne, bitúnky a krčmy sa nachádzali uprostred mesta, škola a chrám boli pri meste, akoby vo vyhnanstve.⁸¹ „Pastieri kráv, volov a iných tvorov bývajú tu, medzi živými, a pastieri duší tam, medzi mŕtvymi prostred hrobov. Či to nie nerozum?“⁸²

V roku 1801 povolali za učiteľa Mošovskej evanjelickej školy, namiesto Juraja Hružá učiteľa Jána Šuleka, ktorého mal Kollár rád a považoval ho za znamenitého učiteľa. Z jeho československej knižnice čítal Ján Kollár prvé československé knihy svetské, i nábožné, Bibliu a postily. Šulek ho učil aj materinský jazyk. Ďalší, tretí jeho učiteľ, bol Adam Burian, o ktorom sa vyjadruje, že mu bol viac priateľom, než učiteľom⁸³.

Rodičia Kollára od detstva viedli ku poľným prácam. Niekedy ju vnímal ako zábavu, nielen prácu. „Mestá, dediny, domy sú prázdne, všetko sa hemží na poli, spevy zaznievajú z rozličných rolí a chotárov ... Vetríky donášajú z dolín, stromov a kvetov tatranských ľúbeznú vôňu. Studienky pri roliach čerstvou pramenitou vôňou uhášali smäd.“⁸⁴ Tu a zo svojich prechádzok v miestach, kde Kollár študoval vznikla jeho láska ku prírode.

V roku 1806 sa rozhodol ísť ďalej študovať na gymnázium v Kremnici. Tu prebiehalo jeho štúdium medzi rokmi 1806 – 1808. Do Kremnice šiel doslovne proti otcovej vôli,

⁸⁰ Konkrétne ho vzdelával Juraj Hruž, ktorý pôsobil na Mošovskej evanjelickej škole.

⁸¹ Ani v Uhorsku, ani v ostatnej časti monarchie situácia evanjelikom veľmi nepriala. Vrchnými vládnymi činiteľmi boli preferovaní ortodoxní katolíci. To bol hlavný dôvod ľahostajnosti k pomerom vnútri evanjelickej cirkvi.

⁸² Tamtiež, s. 21. V Mošovciach bolo za jeho mladosti 30 – 50 katolíkov, z toho detí 10 – 15 a ich škola bola v meste. Evanjelikov naproti tomu niekoľko tisíc, žiakov okolo 200 a cesta do školy dlhá a nebezpečná.

⁸³ V škole pôsobil od roku 1805, keď Jan Šulek odišiel zo školy a stal sa za kňazom na Morave.

⁸⁴ Tamtiež, s. 41.

ktorý sa mu postavil do dverí a nechcel ho pustiť. Odmietal ho podporovať a hrozil mu, lebo pre ho chcel dať vyučiť mäsiarskemu remeslu.⁸⁵

V Kremnici Kollár obdivoval učiteľa Štefana Komáryho, ktorí ho učil gramatiku, syntax, uhorské dejiny a klasickú literatúru.⁸⁶ V Kremnici boli dva evanjelické chrámy: jeden murovaný slovenský a druhý drevený nemecký. Aby sa učili nemecky, odporúčali im chodiť do nemeckého chrámu na nemecké bohoslužby. Ale Kollárovi s priateľmi sa to nijako nepozdávalo.⁸⁷

Kollár bol počas štúdia v Kremnici svedkom príhody, keď sa mu stratili rysovacie nástroje. Zaujímavý bol proces vyšetovania zlodēja, ktorý dobre dokladá bývalú poverčivosť Slovákov. Určovanie zlodēja prebiehalo pomocou sita a nožníc, ktoré sa držali za prítomnosti iných žiakov v triede, pričom sa súčasne rozprávalo o pomste božej, diablovej a previneniach proti svedomiu, čo zväčša zloděj – žiak nezvládol a vo výčitkách sa priznal. Dialo sa to v triede, za prítomnosti učiteľky. Vo všeobecnosti Slováci tomuto spôsobu verili a niekedy ho praktizovali.⁸⁸

V rokoch 1810 – 1811 študoval na ďalšom gymnáziu v Banskej Bystrici. Kam prestúpil z Kremnice. I tu našiel inšpirujúceho učiteľa, Pavla Magdu, ktorý ocenil jeho šikovnosť. Učil ho latinčinu, literatúru, rétoriku a iné predmety. V Banskej Bystrici sa prebudila jeho láska ku antickej literatúre. Horácius, Vergílius, Ovidius či Sallustius boli autori, z ktorých doslova recitoval. V Banskej Bystrici ho ale prenikol duchovný chlad, lebo túžil čítať týchto autorov v latinčine, v pôvodnom znení. Také knihy sa ale v miestnej knižnici nenachádzali. Po ukončení štúdií dostal od profesora Magdu výborné odporúčania a odišiel na jeho podnet do Bratislavy na evanjelické lýceum urobiť si teologický kurz.⁸⁹

Už v tomto období inklinoval k náboženstvu, posvätenom o neľahké detstvo a skúsenosťami s otcom.⁹⁰ V Bratislave na evanjelickom lýceu študoval medzi rokmi

⁸⁵ Mladý Kollár sa s otcom toho dňa veľmi pohádal. Matka by ho najradšej odpratala z domu, aby nemusel viac krivdu od neho znášať. V štúdiách mal jej tichý súhlas. Takmer znenávidel sväté písmo, ktoré bolo v podaní jeho otca prekliatím. V Kremnici ho prenasledovali pocity skl'účenosti, beznádeje. S otcom na seba navzájom zanevreli. Iba matka mu občas posielala pár drobných. Porovnaj: Tamtiež, s. 85.

⁸⁶ Tamtiež, s. 51 – 52.

⁸⁷ Tamtiež, s. 56.

⁸⁸ Tamtiež, 61 – 62.

⁸⁹ Tamtiež, s. 113 – 114.

⁹⁰ Cez prázdniny, keď cestoval s bystrickým spolužiakom Ambrózim do Maďarska si dokonca zažil prvú kázeň v maďarskom meste Nired'házy, o ktorú ho poprosil notár Miškóci. Dopadla nad jeho očakávanie. Porovnaj: Tamtiež s. 117.

1812 – 1815. Horlil i za literatúrou. Čítal Jungmannov preklad *Anakreona*, Tablicove *Poézie*, Puchmajerovu poéziu a iných... . Vnímal obrovský rozdiel medzi Banskou Bystricou a Bratislavou. V Bratislave mali učitelia odstup od žiakov, učilo sa mechanicky spamäti. Prístup bol pasívny, až chladný. Veľmi sa nad tým ale nepohoršoval, pretože zväčša len biedne živoril. Mal šťastie, že dostal možnosť si cez prázdniny zarobiť ako vychovávateľ a že mu zriedka i matka posielala peniaze na štúdium, pretože inak by nemal peniaze ani na živobytie.⁹¹

Cez leto sa stal súkromným vychovávateľom bohatého mešťana, neskôr i v sirotinci. Táto práca ho bavila a naplňala. V Bratislave robil kandidátske skúšky, ktoré boli potrebné na univerzity v Nemecku a skončil ich s výborným prospechom.⁹²

III. 4 Štúdium a profesori na univerzite v Jene

Medzi rokmi 1815 – 1817 pôsobil Kollár opäť ako vychovávateľ v Banskej Bystrici a rokom 1817 začal svoje štúdium protestantskej teológie v Jene v Nemecku.⁹³ Spočiatku bol nesústredený, rozptýlený, chcel sťahovať všetky prednášky, zaujímal sa o mnohé vedy a cítil fascináciu predmetmi i univerzitným prostredím. Napokon sa obmedzil na filozofiu, teológiu, históriu, filológiu a prírodné vedy. I nemecké prostredie sa hemžilo mnohými významnými učiteľmi, ktorí formovali jeho neskorší náboženský profil.⁹⁴

Vo svojich pamätiach, v tom najlepšom, spomína teológa Jana Filipa Gablera, vtedajšieho riaditeľa teologického seminára. Bol tvorcom novej biblickej teológie, ktorú oddeľoval od teológie cirkevnej.⁹⁵ Kollára zaujal svojou pôvodnou koncepciou vierouky, pochádzajúcej od cirkevných otcov. Sám Gabler sa snažil vo svojej náuke vychádzať zo svätého Písma a používal zdravú kritiku. Od Gablera sa naučil mnoho o protestantizme a zistil ako si vo svojom učení zachovať zlatú strednú cestu.⁹⁶

Pre našu tému je dôležité, že Gabler sa intenzívne zaoberal úlohou kázání (Predigt) pre praktickú činnosť evanjelického farára. Počas svojho života vydal niekoľko zbierok ukázkových kázání na rôzne témy.⁹⁷ Jeho pojetie racionálneho kázania nadväzovalo na

⁹¹ Tamtiež, s. 127. Znova sa prejavovala snaha od štátu, podporovať a finančne zabezpečiť, v podobe štipendií, hlavne katolíckych študentov. Evanjelickí si museli vystačiť sami.

⁹² Tamtiež, s. 143.

⁹³ Študoval tu do roku 1819.

⁹⁴ Tamtiež, s. 178.

⁹⁵ Profesor Gabler predtým pracoval ako kazateľ v Altendorfe.

⁹⁶ Tamtiež, s. 179.

⁹⁷ Johann Philipp GABLER, *Sammlung einiger Predigten*, Altdorf/Nürnberg 1789; Týž, *Kleinere theologische Schriften*, (edd.), Theodor August Gabler, Johann Gottfried Gabler, Ulm - Stettin 1831.

učenie nemeckej *Popularphilosophie*, ktorá sa snažila priblížiť širším vrstvám ľudu jednoduchým jazykom a pútavým štýlom a odmietala suchý systematický prístup ranného nemeckého osvietenia.

Nie menej dôležitý je fakt, že v dobe Kollárovo pobytu fungoval na teologickej fakulte homiletický seminár, ktorý vznikol ešte roku 1812 a roku 1817 bol spojený s katechetským seminárom. Slúžil študentom teológie k nácviku praktických stránok pôsobenia medzi veriacimi. Mali tu taktiež možnosť cvičiť si kázania na verejnosti, a to na dopredu dohodnuté témy.⁹⁸

Ďalšou osobnosťou na univerzite, ktorú obdivoval, bol Klaus Harms, ktorý bojoval proti prílišnému racionalizmu. Kollár obľuboval mnohé jeho teologické články, ktoré si starostlivo zaznamenával do denníka. A hoci sa s Harmsom nikdy osobne nestretol, jeho diela mali na neho hlboký vplyv. Najmä jeho *tézy ku Lutherovmu jubileu*.⁹⁹ Pomáhal Kollárovi prekonať zápasy medzi supernaturalizmom a racionalizmom a uvádzali do rovnováhy jeho teologické názory.¹⁰⁰

Profesor Heinrich Luden ho učil dejiny nemeckého národa.¹⁰¹ Kollár ho považoval za príliš straníckeho, pretože v bájosloví príliš nerozlišoval medzi nemeckými a slovanskými prvkami. Svoj záujem sústredil na rozšírenie vedomostí o pohanských náboženstvách, pričom nečerpал len z Tacita a Caesara, ktorí podávajú len stručné informácie o nemeckých modlách. Preto bájoslovie o Slovanoch z Adama Brémskeho i Saxa Gramaticusa vzťahoval väčšinou na Nemcov. Ako sa Kollár vyjadruje v *Pamätiach*, vtedy zaznel od neho samého (od Kollára) „, azda prvý živý hlas, ktorý pozdvihol Slovan, zoči-voči krivdám Nemcov.“¹⁰² Pretože osobne zašiel za profesorom s vlastnými názormi. V priateľskom rozhovore mu ukázal svoje výpisky z antických autorov, kde sa spomína množstvo slovansky znejúcich mien. Že „tu všade sa výslovne vraví Slávi, Vendi, Pomorania, Polabania, atď“. ba i samé mená bohov, ako Svätovit, Radegast, Svätobor, Henil, Hmil atď., ktoré možno vysvetľovať zo slovanskej reči, nie

⁹⁸ *Staatshandbuch des Grossherzogtums Sachsen – Weimar – Eisenach für das Jahr 1823*, Weimar 1823, s. 91.

⁹⁹ Tieto tézy boli vydané v roku 1817. V nich Klaus Harms podnikol ostrý útok proti prevládajúcemu racionalizmu v teológii. Jeho názory v jeho dobe vyzneli dosť kriticky a odvážne. Osvietenské rozumkárstvo označil priamo za diabolské, rozum a svedomie prirovnával ku Antikristovi. Naproti tomu obhajuje luteránsku pravú vieru a zjavené náboženstvo. Človek je v jadre hriešnik a jeho jediná nádej je v odpustení hriechov. Porovnaj: J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 165.

¹⁰⁰ J. KOLLÁR, *Pamäti*, s. 179.

¹⁰¹ Na jeho prednáškach bolo toľko študentov, že mnohí sa účastnili z rebríka, opretého o stenu zvonku, nazerajúc do posluchárne oblokom. Porovnaj: Tamtiež, s. 183.

¹⁰² Tamtiež, s. 183.

z nemčiny.“¹⁰³ Kollár horlivo poukazoval na slovanskú zložku. Profesor napokon priznal, že slovanský jazyk natoľko neovláda a v budúcnosti sa zameria na históriu Slovanov bedlivejšie a kriticky.¹⁰⁴

Slávny predstaviteľ romantickej naturfilozofie profesor Ľudovít Oken zase konal zaujímavé prednášky o vzniku slnečnej sústavy a stvorení sveta. Kollára učil prírodnú filozofiu a prírodopis.¹⁰⁵

I Jakob Friedrich Fries¹⁰⁶ bol jedným z učiteľov, s ktorým sa dal do reči. Kollár sa vyjadruje, že zatiaľ čo mu bol Harms vzorom v bohosloví, Fries mu bol takým vo filozofii.¹⁰⁷ Gabler na neho pôsobil, že občas viac rúcal, než staval v teológii. Práve Fries urovnal Kollárovo váhanie medzi okenovským materializmom a a fichtovským a schellingovským idealizmom a pomohol mu zjednotiť si názor.¹⁰⁸

Kollára javil záujem o činnosť a učenie náboženskej skupiny pietistov, ktorých učenie však nebolo pozitívne prijímané slovenskými evanjelikmi. Napokon si ho nezískali. Zúčastnil sa ich skupiniek niekoľkokrát, ale hoci ho zaujalo, ako vrúcne sa modlili, odradili ho rozpravy o dedičnom hriechu, diablovej a zastaralé náboženské názory. Vyrozumel, že skupina sa snažila o vrúcnejšie náboženstvo, než aké panovalo v nemeckých chrámoch, chladné príliš racionalistické.¹⁰⁹

Ako som už spomínala, na Kollárov život mala nesmierny vplyv i láska ku prírode. Spočiatku maloval kvety, často sedával v záhradách, chodil na prechádzky. Kvety a príroda mu boli potešiteľkami a znamenali nabráť nové sily v jeho mnohých ťažkých chvíľach. Práve tieto city k nim, mu boli hlavnými inšpiráciami v tvorbe kázní, zneliek i básní. V skutočnosti najväčší počet zneliek Slávy dcéry sa zrodil, keď sa nachádzal vonku v prírode sediac, obklopený kvetmi, alebo keď bol na cestách.

¹⁰³ Tamtiež, s. 183.

¹⁰⁴ Tamtiež, 183 – 184.

¹⁰⁵ Tamtiež, s. 184 – 185.

¹⁰⁶ Kollár o ňom zistil, že jeho matka pochádza z Česka a že patrí do bratskej cirkvi, vzniknutej v Čechách. Fries chválil túto cirkev a predkladal ju ako vzor kresťanskej pobožnosti i vo svojich prednáškach. Porovnaj: Tamtiež, s. 186.

¹⁰⁷ Kollár sa na základe kontaktu s Friesovou filozofiou konečne dočkal jemu blízkej koncepcie a to náboženstva v hĺbinách ľudského citu, bez prepádania k pietizmu. Bola to koncepcia, ktorá v jeho predstave konečne oživovala inak suchopárny racionalizmus. Porovnaj: J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 167.

¹⁰⁸ J. KOLLÁR, *Pamäti*, s. 187.

¹⁰⁹ Tamtiež, s. 182. Kollár sa stal sa i členom filologickej spoločnosti, vzniknutej v roku 1818.

III. 5 Profesie

Ako som spomínala vyššie, Kollár žil väčšinou zo štipendií a z príležitostnej vychovávateľskej činnosti. Spolu s tridsiatimi uhorskými študentmi ale dostával také malé štipendium, že sa v jednej chvíli ocitol bez peňazí a nemal ani na cestu domov. Našťastie, ako píše, *prozreteľnosť božia*, mu znova v prostriedkoch polepšila. Zobral ponuku vyučovať syna profesora štátnych vied Lúdera. Jeho syn zaostával v latinčine a v čítaní kníh antických autorov. Vyučoval ho v klasických štúdiách. Práca ho tešila keďže antických autorov obľuboval a zo zarobených peňazí mohol ostať v škole.¹¹⁰

V Jene sa prvýkrát zapojil i do bohosloveckého života, keď dostal ponuku pôsobiť ako farár v lobedskej farnosti. Najskôr dočasne, neskôr, po smrti miestneho farára, na trvalejšie.¹¹¹

Ako kazateľ začal pôsobiť krátko po ukončení štúdia na univerzite v Jene. V októbri v roku 1819 prichádza do Pešti ako evanjelický kňaz a pôsobí tu 30 rokov, prakticky do konca revolúcie roku 1848.

Kollár je po príchode do Pešti sklamaný nad nedostatočnou náboženskou horlivosťou a ľudskou ľahostajnosťou voči Bohu. Vyplýva to i z komentáru vydavateľa jeho prvého dielu *Kázni a řeči*, keď o Kollárovi píše, že „...našiel v Pešti púšť veľkú, neobrobenú a vcelku zanedbanú. Hmota a telo bolo tu, ale bez údov a článkov, bez ducha a života, musel teda úplne prvú starostlivosť o to mať, aby toto mŕtve telo oživil a oduševnil.“¹¹² Vyzýval po vedení cnostného a pobožného života a snaží sa tento stav zlepšiť a pozdvihnúť Slovákov. Kládol si za cieľ a povinnosť „tieto rozplašené ovce do chrámu zvládať, náboženstvu ich získať a k cirkvi priviazať, aby tak týmito vnútornými prostriedkami potom i k vyšším mravným cieľom ich viesť a spojenými silami obzvlášť o školu a vychovávanie úbohých dietok ujať sa mohol.“¹¹³

Jedným z Kollárových cieľov, bolo poslucháčov presvedčiť o správnosti, alebo scestnosti najrôznejších názorov a myšlienok, pričom základom jeho argumentácie boli vhodne zvolené citáty z Písma svätého. V predhovore druhého dielu jeho *Nedeľných kázni a řeči* sa vyjadruje, že kazateľ má mať vo vyučovaní v chráme dvojaký cieľ. Po prvé všeobecný a po druhé zvláštny a miestny.¹¹⁴ Vyjadruje sa, že v ohľade na prvý cieľ

¹¹⁰ Tamtiež, s. 205 – 206.

¹¹¹ Tamtiež, s. 216 – 220. Po jednej kázni, bol požiadany, aby ostal natrvalo, ale odmietol.

¹¹² J. KOLLÁR, *Nedeľnj, swátečné i přježitostné kázně a řeči I*, s. 3. (Predhovor).

¹¹³ Tamtiež, s. 4.

¹¹⁴ J. KOLLÁR, *Nedeľnj, swátečné i přježitostné kázně a řeči II*, s. 3. (Predhovor)

má kazateľ ľuďom kázať o takých pravdách a povinnostiach, ktoré sa každého kresťana bezprostredne týkajú. Druhý cieľ kázania je naplnený, podľa Kollára, keď kazateľ hovorí k istej skupine ľudí, k istým „údom tovarišstva“, k synom a dcéram istého národu, k obyvateľom istej vlasti, k vyznávačom istej cirkvi.¹¹⁵ Tieto dva ciele navrhuje striedať s ohľadom na momentálne potreby. Hovorí o tom, že tiež zapojil oba ciele v svojom úrade, ale predsa bolo v druhom diele *Nedel'ných kázni a reči* viac potrebný ten druhý. Odôvodňuje to stavom slovenského evanjelického zboru v Pešti, ktorý „stojí v prostriedku medzi dvomi silnými sokmi, Nemcami a Maďarmi.“¹¹⁶ Kollár tento zbor považuje i za zrkadlo celého Slovenska.¹¹⁷

V jeho kázaniach je úzko prepojená zložka etická so zložkou teologickou.¹¹⁸ Analógie so svätým písmom vedel oveľa citlivejšie skombinovať ako v jeho detstve jeho otec. V detstve prežíval mnohé útrapy, ktoré mu spôsobil otec, keď telesné tresty obhajoval veršami z biblie. Mladý Kollár takmer Bibliu za to znenávidel a jeho vzťah s otcom sa nikdy nezlepšil. To bol nepochybne jeden z dôvodov, prečo bol v Pešti tak starostlivý pri tvorbe kázni, prečo text tak rozoberal, upravoval. Chcel na ľudí pôsobiť spravodlivejšie a zodpovedne. Určite nechcel, byť ako jeho otec a pri prirovnaniach k citátom z biblie si dal záležať, aby boli odpovedajúce ich skutočnému významu v duchu kresťanských hodnôt.

Počas svojho úradu vydal svoje dva zväzky kázni, ktoré sú základom môjho výskumu. V roku 1849 bol povolaný ako mimoriadny profesor učiť archeológiu na univerzitu vo Viedni, kde pôsobil až do svojej smrti.

Ján Kollár sa so svojou láskou z mladosti, Frederikou Schmidtovou, s ktorou sa stretol v lobedskej farnosti, napokon oženil v roku 1834 a narodila sa im aj dcéra, ktorej dali meno Ľudmila. Ján Kollár zomrel 24. januára v roku 1852.¹¹⁹

III. 6 Náboženské pomery a situácia evanjelikov v monarchii v prvej polovici 19. storočia

Pre lepšie pochopenie Kollárovho úsilia voči evanjelikom v Pešti, je dôležité popísať náboženskú situáciu, aká panovala v prvej polovici 19. storočia v monarchii. Preto sa na

¹¹⁵ Tamtiež.

¹¹⁶ Tamtiež, s. 4.

¹¹⁷ Tamtiež,

¹¹⁸ O. ŠIKOVÁ, *Náboženství a člověčenství*, s. 68.

¹¹⁹ Porovnaj: <http://www.historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/nehrdzavejuca-laska-jana-kollara-mytus-a-realita#.VZg8Nvntmko>. (18.7. 2015).

nasledujúcich stranách pokúsim objasniť vývoj začleňovania evanjelikov do verejného života, popísať obmedzenia akým museli čeliť a podať výklad o ich zložitej ceste k úplnej rovnoprávnosti. Podávam základné informácie aj o situácii priamo v Peštianskom evanjelickom zbore. O ňom sa dozvedáme aj z Kollárových kázní, keď na určitých miestach približuje jednak situáciu, ktorá tam panovala a tiež nedostatky a obmedzenia, ktoré zbor v napätej národnostnej situácii trápili.

V súvislosti so snahou Habsburgovcov vybudovať katolícku monarchiu, boli voči príslušníkom iného než katolíckeho vyznania počas celého 18. storočia uplatňované mnohé, často násilné opatrenia.¹²⁰ Inoverci čelili sústredenému tlaku na zmenu konfesie a výrazným obmedzeniam, ktorými si monarchia snažila zaistiť vplyv a „homogenizovať situáciu“¹²¹ vo vnútri. Následné vyhlásenie Tolerančného patentu znamenalo preto významný medzník, vďaka ktorému bola pre evanjelikov právne zakotvená a štátom uznaná sloboda viery. Bol to panovník Jozef II., ktorý vystúpil proti tradíciám barokovej zbožnosti a prísneho katolicizmu a svojimi tolerančnými reformami voči iným cirkvám i voči katolíckej majoritnej cirkvi, obrátil kurz a zaviedol toleranciu.¹²²

Sám Kollár bol členom evanjelickej cirkvi a. v., ktorá vychádzala z učenia Martina Luthera. Jej pôsobenie bolo v období perzekúcie ovplyvnené artikulami šopronského snemu z roku 1681, ktorý ho obmedzil na tzv. artikulárne miesta a slobodne kráľovské mestá. Perzekúcia bola ešte utužená tzv. *Resolutio carolina* z roku 1731, ktoré obmedzilo nekatolíkom prístup k verejným funkciám.¹²³

III. 6.1. Peštianska synoda

Po vydaní tolerančného patentu roku 1781 sa evanjelici začali opäť organizovať, chopili sa iniciatívy a zvolali synodu, konajúcu sa v stoličnom dome v Pešti. Trvala od 12. septembra do 17. októbra 1791. Prekážkou tohto sľubného začiatku bolo, že sa na

¹²⁰ K slovenskej historiografii ku evanjelikom bližšie pozri: Ján KVAČALA, *Dejiny reformácie na Slovensku*, Liptovský Mikuláš 1935, Eva KOWALSKÁ, *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí*, Bratislava 2001, Pavol UHORSKAI – Daniel ALBERTY, (ed.), *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry*, Liptovský Mikuláš 2002, či Daniel VESELÝ, *Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku*, Liptovský Mikuláš 1994.

¹²¹ Eva KOWALSKÁ, *Základné črty protireformácie a vzťah evanjelickej a. v. cirkvi k štátnej moci do prelomu 17. – 18. storočia*, in: Peter KÓNYA, *Konfesionalizácia na Slovensku v 16. – 18. storočí*, Prešov 2010, s. 79 – 80.

¹²² J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA et. al., *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009, s. 155.

¹²³ Porovnaj: E. KOWALSKÁ, *Základné črty*.

niektorých jej otázkach a uzneseniach nedokázali jednotne zhodnúť. Otázky na ktorých sa spoločne uzniesli, predsa spísali. Zákony peštianskej synody obsahovali 161 kánonov. Prvá časť pojednávala o cirkevnej správe, druhá o obsahu Božieho slova služobníkov a poslucháčov a o cirkevnej disciplíne, tretia o manželských veciach, štvrtá časť o riadení škôl a cenzúre kníh a piata časť o hospodárení. Vyslanectvo o uznesení synody doručili cisárovi Leopoldovi II. Peter Balog, Ján Radvanský a Samuel Tešedík. Prvého marca 1792 však zomrel Leopold II. a jeho syn a nástupca František potvrdenie synodiálnych zákonov odkladal na neurčito. Ani po opakovanom urgovaní nevyhlásil zákony za platné a tie v podstate nikdy do platnosti nevstúpili. Boli to ale prvé významné pokusy evanjelikov o začlenenie sa do spoločnosti zákonnými ustanoveniami a evanjelici sa nimi celú prvú polovicu 19. storočia v praxi riadili.¹²⁴

III. 6.2. Situácia evanjelikov v tolerančnej dobe a charakter tolerovaných cirkví

Nástupom Jozefa na trón sa začala nová etapa konfesionalizácie. Tvorcovia osvietenскеj tolerancie však naďalej stavali novo povolené cirkvi na nižšiu úroveň a status nadradenej katolíckej cirkvi mal byť potvrdzovaný symbolickými obmedzeniami.

Napríklad podmienkou vzniku nekatolíckeho zboru bolo, aby v mieste jeho vzniku žilo aspoň 100 rodín, alebo 500 veriacich. Ďalej nesmeli byť evanjelickí duchovní titulovaní ako farári, ale iba pastori.¹²⁵ Ďalšie úskalie riešili evanjelici v súvislosti s obsadzovaním úradov. Aj keď tolerancia umožňovala, aby sa mohli o takéto posty uchádzať, evanjelici sa v súvislosti s ich obmedzenými možnosťami kvalitného vzdelania, ktoré si museli z vlastných financií zabezpečiť v zahraničí, do úradov tak skoro nedostali.¹²⁶

Ich problémom bolo aj to, že mnohí evanjelici na vidieku po storočí násilnej protireformácií a po malom, alebo žiadnom kontakte s evanjelictvom netušili, či patria k luteránom, alebo reformovaným a nebolo pre nich ľahké splniť nariadenú povinnosť priradiť sa k jednej z povolených konfesíí.¹²⁷

¹²⁴ D. VESELÝ, *Dejiny kresťanstva*, s. 270.

¹²⁵ J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA, *Luteráni*, s. 159 – 160.

¹²⁶ E. KOWALSKÁ, *Evanjelické a.v. spoločenstvo*, s. 48. Prakticky mohli k príslušníkom štátnej byrokracie patriť až skvalitnením výučby na stredných školách v habsburskej monarchii a priblížením sa univerzit úrovni kráľovských akadémií. Až potom sa im otvorila cesta na vplyvnejšie posty a mohli sa i oni podieľať na výkone politiky.

¹²⁷ Z. R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby*, s. 387.

Evanjelici v oboch častiach monarchie mali pochopiť, že ich konfesia je len druhej kategórie. Náboženská tolerancia mala byť chápaná ako akt štátnej zhovievavosti voči inak veriacim poddaným a mala posilniť ich lojalitu k štátu. Naproti tomu, ale tolerancia znamenala pre nich takisto aj mnohé uvoľnenia a nové možnosti. Dôležité pre nich bolo že mohli obsadzovať verejné úrady získaním občianskeho práva, alebo mohli dosahovať akademické hodnosti, či vlastniť bez obmedzenia majetok. Boli takisto konečne oslobodení od neoblúbenej katolíckej prísahy na Pannu Máriu. Bolo im umožnené vykonávať vlastné súkromné bohoslužby bez obmedzení, aj s prístupom do kaplniek súkromných veľmožov i šľachticov. Evanjelici mali navyše možnosť stavať kostoly, modlitebnice, ale zatiaľ nesmeli mať veže a zvony.¹²⁸

Mali povolené aj zakladať školy v miestach, kde sa nachádzalo aspoň 100 evanjelických rodín. Evanjelickí kňazi získali právo navštevovať chorých aj v žalároch či sprevádzať na popravisko. Evanjelikov už nemuseli kontrolovať katolícki biskupi a mohli si konať vlastné zhromaždenia i synody, ktoré im boli neskôr aj s generálnymi konventmi zakázané. Príslušníci cechov, ktorí boli evanjelického vyznania sa už nemuseli zúčastňovať na katolíckych bohoslužbách a nikto už nemal byť trestaný, ani prenasledovaný pre náboženské vierovyznanie.¹²⁹

Pokiaľ chcel katolík konvertovať na evanjelickú vieru musel sa podrobiť 6 týždňovej rímskokatolíckej výučbe aby bol oboznámený s prvkami katolíckej viery. Postupne mohli evanjelici krstiť, pochovávať na dôstojných miestach, odbavovať súkromné bohoslužby. Priestupky v náboženských veciach boli trestané vrchnosťou napomenutím, už nie peňažnými ani telesnými trestami. Manželské právo evanjelikov bolo vyňaté spod právomocí rímskokatolíkov a podriadené svetským súdom, čím boli evanjelikom umožnené aj rozvody.¹³⁰

Prístup privilegovania katolíckeho náboženstva ale evanjelikov škrel. V prvej polovici 19. storočia preto vyvíjali snahy o zlepšenie svojej situácie. Uvoľnenie pomerov a tolerancia im dodala novú nádej a silu na pokusy o plnoprávne začlenenie sa do verejného života popri katolíckemu náboženstvu a naskytla sa im príležitosť znova

¹²⁸ Pokiaľ si chceli stavať nové chrámy, nesmeli sa podobať tým katolíckym, museli byť bez veží a zvonov, vchod nemohol byť z verejného priestranstva. Ich stavby sa nazývali evanjelické modlitebne, nesmeli im hovoriť kostol a pripomínali skôr „obdĺžnikovú nezdobenú stavbu, ktorá vonkajším vzhľadom najskorej pripomínala stodolu“. Porovnaj: J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA, *Luteráni*, s. 159. Neskôr, od roku 1786 mohli požívať zvony a od januára 1887 i stavať veže.

¹²⁹ D. VESELÝ, *Dejiny kresťanstva*, s. 259 – 260.

¹³⁰ Tamtiež, s. 263.

oživiť v rámci svojej konfesie husitské zvyklosti a obnoviť kontinuitu českej reformácie, na ktorej tradíciách stavali prvky svojej viery. Situácia, v ktorej vstúpili evanjelici do 19. storočia nebola úplne ideálna. K rovnoprávnosti s katolicizmom ich ešte čakala dlhá a ťažká cesta.

III. 6.3. Problémy evanjelikov v prvej polovici 19. storočia

Jedným z nových problémov, ktorým museli evanjelici v praxi čeliť v prvej polovici 19. storočia, bolo aj uzatváranie sobášov medzi evanjelikmi a katolíkmi. Duchovní proti takým svadbám zo všetkých síl brojili, ale úplne im zabrániť nedokázali. Ich počet stále vzrastal. Deti z takéhoto manželstva museli rodičia vodiť na katolícku výučbu.

V opačnom prípade, pokiaľ to odmietali, bola zákonom opatrená možnosť odobrania detí. Tento zákon sa aj často realizoval. Od snemu, konaného v rokoch 1832 – 1836, sa zmiešané manželstvá museli uzatvárať výlučne so súhlasom štátu, hoci to schválila iba dolná snemovňa, ale na nasledujúcom sneme 1839 – 1840 sa evanjelikom podarilo presadiť zrušenie tohto nariadenia.¹³¹

Evanjelickí kňazi mali povinnosť pod pokutou vykázat' z kostola každého katolíka. Štát mal nepochybne obavu zo straty vplyvu rímskokatolíckej väčšiny a z nárastu počtu konvertovaných z katolicizmu na inú vieru. Obmedzenia pretrvávali aj v štúdiu. Ak chceli študenti evanjelickej teológie navštevovať zahraničné univerzity, od roku 1800 bolo miestodržiteľskou radou odsúhlasené, že to bude možné iba v Göttingene, Wittenbergu, Lipsku, Tübingene a Jene. Po každom semestri museli navyše podať svedectvo o dobrom správaní a prospechu. Od roku 1819 im aj túto možnosť veľmi obmedzili.¹³²

Toto obmedzenie sa nepochybne sa prejavilo aj prerozdelením štipendií. Ján Kollár v Pamätiach popisuje ťažkú situáciu, v ktorej sa ocitol ako evanjelický študent, keď mal na univerzite často problém vyžiť zo štipendia, ktoré bolo v porovnaní so štátnou podporou katolíkov veľmi malé a nedostačujúce. „Katolícky mladík oddaný teológií o čo to má ľahšie, žiť zo štipendií a byť vedený bohoslovcami a podporovaný tisícorakým spôsobom.“¹³³ V konečnom dôsledku mal šťastie, že natrafil na takých učiteľov, ktorí ho vedeli posunúť ďalej.

¹³¹ Tamtiež, s. 287.

¹³² Tamtiež, s. 286.

¹³³ J. KOLLÁR, *Pamäti*, s. 227 – 228.

Evanjelickí duchovní už mali príležitosť sa zapojovať aj do širších, nadkonfesijne či mimonábožensky orientovaných intelektuálnych kruhov, ale ich možnosti sa tu uplatniť boli obmedzené. Rozširovať osvetu a angažovať sa nacionálne mohli ba vo vlastných kruhoch, medzi svojimi legalizovanými veriacimi. Platilo to i pre vidiecke i pre mestské prostredie.¹³⁴

III. 6.4. Situácia evanjelikov za vlády Františka II.

Zavedenie náboženskej tolerancie neprineslo konfesiónalnu neutralitu. Jednotlivé krajiny si svoje štátne vyznania naďalej podržali rôznym spôsobom privilegované a ostatné konfesie ostali „trpené.“ V habsburskej monarchii si aj napriek fungovaniu náboženskej slobody mohli evanjelici vlastné požiadavky proti miestodržiteľskej rade presadiť len veľmi ťažko. Neustále sa preto obracali so svojimi prosbami a sťažnosťami na panovníka Františka II., ale ten ich riešenie zámerne odkladal a ignoroval.¹³⁵

Mal plno starostí so zvládnutím dôsledkov francúzskej revolúcie a vyvíjal snahy obnoviť poriadky z predjosefínskej éry. Preto ho náboženská problematika až tak nezaujímala a evanjelici neboli vypočutí. Tí v tejto situácii na pozadí týchto udalostí vyvíjali neúnavné snahy o dosiahnutie ďalších individuálnych ústupkov. Hoci mali v štátnych orgánoch veľmi malé zastúpenie, bolo pre nich dôležité že mohli do roku 1818 každoročne konať spoločné generálne konventy. Krátko po napoleonských vojnách im miestodržiteľská rada konventy zakázala. Aj keď odvtedy ich posolstvá neustále smerovali do Viedne s prosbami, jediné čoho sa dočkali boli prázdne sľuby kniežat a Metternicha. Hoci nemali podiel na exekutívnej moci, snažili sa upevňovať aspoň svoje pozície a konzistória.¹³⁶

Prvá polovica 19. storočia sa niesla aj v znamení snáh katolíkov po „reúnií“.

Evanjelikom boli sľubované mnohé ústupky a boli vyzvaní, aby sa vrátili do lona rímskokatolíckej cirkvi. Tí ale plánovali vlastnú úniu medzi augsburským a helvétskym vyznaním. Katolíkom sa už nepodarilo priviesť evanjelikov späť, navyše od roku 1825 sa aktivizoval národnostný pohyb maďarskej šľachty. Tá si vytýčila rozšírenie maďarskej národnej myšlienky motivovanej národným šovinizmom.

¹³⁴ J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA, *Luteráni*, s. 179.

¹³⁵ Takéto prosby evanjelici adresovali panovníkovi napríklad v rokoch 1799, 1802, ale i 1804. Požadovali aj potvrdenie spomínaných synodiálnych zákonných článkov. Porovnaj: D. VESELÝ, *Dejiny kresťanstva*, s. 285.

¹³⁶ Tamtiež, s. 285 – 286.

Na sneme, ktorý sa tiež konal v roku 1825, evanjelici spísali svoje krivdy a posunuli liberálnym poslancom. Vláda bola povolnejšia, hoci rokovania o ich situácii stále odkladala. Snem 1830 sa kvôli cholere a sedliackemu povstaniu rozišiel. Evanjelikom bolo ale povolené študovať aj na berlínskej univerzite.¹³⁷

III. 6.5. Situácia v zbore evanjelickej cirkvi v Pešti

V roku 1787, niekoľko rokov po vydaní tolerančného patentu, sa skupina peštianskych evanjelikov augsburského vyznania rozhodli založiť si vlastný evanjelický zbor. Pri jeho založení stáli príslušníci maďarskej, nemeckej i slovenskej národnosti. Od jeho založenia, do roku 1819 pôsobil v kazateľskom úrade Ján Molnár. Bol ale chorľavý a preto sem povolal za pomocného farára práve Jána Kollára. Kollár tu pôsobí ako kaplán neskôr i zástupca farára a od roku 1824 už ako riadny farár slovenskej evanjelickej cirkvi. V roku 1837 ho dokonca zvolili za dekana peštianskeho cirkevného obvodu.¹³⁸

Kollár v kázňach pripomína rôzne okolnosti, ktoré musel prekonávať a líči neľahkú cestu ktorú si kľestil medzi nepriateľmi slovanského národa – Maďarmi. Vyjadruje ľútosť nad situáciou, v ktorej sa evanjelická cirkev nachádzala pred jeho nástupom a snaží ju upevniť, hoci vie, že to môže trvať roky. Popisuje „smutný presmutný stav, v ktorom sa táto cirkev v predošlých rokoch nachádzala, bez starostlivosti a ochrany, bez správy a poriadku, bez školy, bez učiteľa, bez známosti počtu duší, ba i bez vlastného kazateľa.“¹³⁹

Kollár sa od začiatku svojho pôsobenia v Pešti usiloval aj o to, aby sa otvorila pre slovenské veriace deti škola a v roku 1820 sa mu to aj podarilo. Začal ju viesť Samuel Matejkovský.¹⁴⁰ Kollár sa vyjadruje, že vznikom slovenskej školy sa konečne vytvorila aspoň aká taká „vlastná evanjelická povedomosť a národný samocit,“¹⁴¹ hoci úroveň

¹³⁷ Tamtiež, s. 287.

¹³⁸ Dostupné na internete online: <http://www.luno.hu/archiv-luno-portal/archiv-nabozenstvo/11574-jan-kollar-a-pestiansky-slovensky-evanjelicky-zbor>. (18.7. 2015). V roku 1792 vznikol na Námestí Széniaci kostol, vysvätený v roku 1811 v maďarčine, nemčine i slovenčine. Bohoslužby sa v kostole konali v nedeľu, predpoludním v nemčine a popoludní v slovenčine. Napriek tomu, že slovenských veriacich bol vtedy približne rovnaký počet ako nemeckých, v spoločnom kostole smeli konať slovenské bohoslužby iba každú štvrtú nedeľu.

¹³⁹ J. KOLLÁR, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči I*, s. 487.

¹⁴⁰ Prvý slovenský učiteľ. Kollár na jeho počesť vyslovil aj samostatnú kázeň, ktorej sa venujem v nasledujúcej kapitole.

¹⁴¹ TÝŽ, *Povinnosti draho kúpenej cirkvi*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči II*, s. 553.

školy a mládeže, ktorá ju navštevovala bola veľmi nízka.¹⁴² Vyplýva z toho, že národnostný postoj Slovákov v Pešti pred príchodom Kollára bol do veľkej miery pasívny a podriadený maďarskej väčšine. V kázňach vyslovuje i sklamanie nad nedostatočnou účasťou evanjelikov na bohoslužbách,¹⁴³ pričom sa všemožne snaží tento zbor v „tele i duchu upevniť“. Takisto vyčíta veriacim aj odt'ahovanie sa od cirkevných schôdzok a príprav¹⁴⁴. Všetky ich nazýva „neduhy nášho zboru“.

III. 6.6. Cesta evanjelikov k rovnoprávnosti

Napätie a rozbroje medzi konfesiami postupne utíchali a boli nahradené skôr ľahostajnosťou a spoluprácou z núdze, čo bolo spôsobené znížením významu religiozity v ľudovom prostredí. Hoci stále ostávalo postavenie evanjelikov v ich povedomí hlboko zakorenené ako neplnoprávne a obmedzené, tolerančné obmedzenia prestali byť tak striktné vymáhané. Všeobecne platilo „kde niet žalobcu, niet ani sudcu.“¹⁴⁵

V štyridsiatych rokoch 19. storočia sa v katolíckych kruhoch postupne začala rozširovať kritika uvoľnenia tolerančných opatrení pre nekatolíkov. Tento „prílišný liberalizmus,“ ktorý bol kritizovaný sa neprejavoval ani tak v snahách o rozšírenie konfesijného vedomia, ale v zvyšovaní významu nacionálneho cítenia, čo viedlo k postupnému oddeľovaniu evanjelikov augšburského vyznania českého a nemeckého jazyka a napríklad v Kollárových snahách i evanjelikov slovenského a maďarského jazyka, i keď jeho vplyv bol spočiatku lokálny.¹⁴⁶

Na uhorskom sneme v roku 1832 – 1836 prišlo konečne k rokovaniu o sťažnostiach evanjelikov. Snemovňa stavov prijala ich návrhy na zlepšenie ich postavenia, ale horná snemovňa magnátov nie. Až snem v rokoch 1839 – 1840 priniesol väčšie ústupky. Nariadil, že deti zo zmiešaného manželstva majú vo viere nasledovať náboženstvo otca a hoci študujú na protestantskej škole, učiť ich budú katolícke náboženstvo. Pri uzatváraní manželstiev neboli potrebné reverzy, ale muselo byť uzavreté pred katolíckym farárom. Univerzity v zahraničí sa mohli navštevovať bez obmedzenia, protestanti si mohli ľubovoľne stavať ľudové školy ako potrebujú, členovia iných vyznaní neboli povinní prispievať na odmeny kňazov, či učiteľov, ani na opravu,

¹⁴² TÝŽ, *Povinnosti draho kúpenej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 558. Mnohé deti školu vymeškávajú a mnohé zase navštevujú iné školy.

¹⁴³ Časť tvrdí, že ich tam niekto urazil a nechcú si robiť nepriateľov, ďalší obhajuje neúčasť tým, že má doma veľa práce a tretí argumentujú tým, že sa tam s nimi, či bez nich všetko tak či onak vykoná.

¹⁴⁴ Bližšie pozri: TÝŽ, *Povinnosti draho kúpenej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 567.

¹⁴⁵ J. JUST – Z. R. NEŠPOR – O. MATĚJKA, *Luteráni*, s. 180.

¹⁴⁶ Tamtiež, s. 181 – 182.

obnovu či stavbu kostolov iného vyznania. Protestantští duchovní boli ustanovení aj pri uhorských plukoch a nemali sa klásť prekážky ani existencii spoločných cintorínov.¹⁴⁷

Cisár František I. však ani tieto náboženské články nepotvrdil. Na ďalšom sneme v rokoch 1843 – 1844 evanjelici už zdôrazňovali, že neprosia o prejav milosti, ale dôrazne požadovali uznanie svojich vlastných práv, ktoré im prináležia. Pochopenia sa ale nedočkali. Snem sa uzniesol iba na zrušení šesť týždňového školenia pri prestupe na inú vieru, zjednodušil postup a povolil manželstvo uzavrieť aj pred protestantským farárom. Posledný snem pred revolúciou v rokoch 1847 – 1848 cirkevné záležitosti neprerokovával. Z Potiského dištriktu ale vyšla iniciatíva a podali snemu vyhlásenie v desiatich bodoch. Snem ho konečne prijal 31. marca 1848 a vypracoval zákonný článok, ktorý v bodoch zahŕňal požiadavky prehlásenia. Bola vyhlásená úplná rovnoprávnosť vierovyznaní, unitárne náboženstvo sa vyhlásilo za uznané aj návšteva škôl uznaných konfesií sa povoľovala bez rozdielu náboženstva. František II. tento zákon potvrdil, ale pre rýchly postup revolúcie nebolo času na jeho realizáciu. Správa cirkevných záležitostí sa stabilizovala.¹⁴⁸

III. 6.7. Zhrnutie

Po nepriaznivom období, ktorým evanjelici prešli v 18. storočí mali od roku 1781 šancu nastúpiť na cestu emancipácie. V ich vnútornej situácii sa zintenzívnili snahy o zachovanie identity, v súvislosti s tým, že si uvedomili prežitie krízových rokov rekatolizácie. Ich činnosť bola aj v po tolerancii stále obmedzovaná, kontrolovaná a riadená.¹⁴⁹

Situácia ostrých tolerančných opatrení, ktoré musela evanjelická konfesia dodržiavať po vyhlásení tolerančného patentu sa po roku 1800 začala značne uvoľňovať. Aj keď riešili mnohé problémy, postupne sa dostávali do povedomia ako náboženstvo schopné presadiť nielen svoju existenciu, ale aj svoje nároky. Začali sa postupne začleňovať do verejného života a rysovala sa im vlastná cesta k plnoprávnosti.

Mnohé privilégia sa im však dostali až v roku 1861, kedy bola napríklad založená vrchná evanjelická rada a mohli zakladať súkromné školy. Protestantským patentom

¹⁴⁷ D. VESELÝ, *Dejiny kresťanstva*, s. 287.

¹⁴⁸ Tamtiež, s. 288.

¹⁴⁹ Zdeněk R. NEŠPOR, *Modernizace českého evangelického prostředí. Případ svobodných církví*, ČCH 110, 2012, s. 20 – 51.

z apríla 1861 boli konečne úplne zrovnoprávnení s rímsko-katolíckym náboženstvom aj v praxi.¹⁵⁰

Keďže Kollár bol evanjelický farár v kazateľskom úrade to nemal jednoduché. V ovzduší týchto problémov sa vo svojom úrade snažil pre slovenských evanjelikov vytvoriť ľahšiu cestu aj v súvislosti s maďarizačným nacionalizmom, ktorý sa začal prejavovať práve v tridsiatych rokoch.

V závere svojich *Pamäti z mladších rokov života* vyslovuje Kollár ľútosť nad situáciou, ktorá panovala v Uhorsku, keď sa obzrel na celé svoje študijné roky života.¹⁵¹

Vraví, že kazateľský úrad a stav v Uhorsku zasluhuje viac vážnosti, ako mu preukazujú politici, ktorí nemajú ani zdanie o podobných školských problémoch ako dostávané štipendiá, potrebné knihy, či nákladný život. Vraví, že „evanjelický kňaz viac dáva vlasti, ako vlast' jemu. Na vzdelanie pre budúci národ obetuje na školách dedičstvo po rodičoch, svoje mozole a znoje, ba celú polovičku svojho mladšieho života, plnú bied.“¹⁵² A pritom jeho vlast' „jemu nedáva nič, ani len hlas na krajinských snemoch, ani len potrebnú úctivosť a slobodu na cirkevných konventoch.“¹⁵³

Nepochybne veril, že jeho úsilie nebude zbytočné a vytrvalo pozdvihoval evanjelikov k horlivosti v náboženstve a k pravému nacionálnemu cíteniu. Tomu, aké morálne hodnoty obhajoval pre veriacich Kollár ako farár v Pešti, čomu sa venoval vo svojich kázňach, aké cnosti preferoval u človeka a aké princípy výchovy akcentoval sa venujem v nasledujúcej kapitole.

¹⁵⁰ Tamtiež.

¹⁵¹ J. KOLLÁR, *Pamäti*, s. 227.

¹⁵² Tamtiež.

¹⁵³ Tamtiež, s. 228.

IV. Rozbor Kollárových kázní: mravné aspekty a výchova

IV. 1. Prostredie a ciele Kollára v kňazskom úrade

Podnetom ku vydaniu Kázni a reči bola nepochybne pre Kollára neutešená situácia, ktorú si všimol, keď začal pôsobiť v kazateľskom úrade v Pešti. Do kňazského úradu prišiel v októbri roku 1819 a našiel tu asi tisíc slovenských príslušníkov evanjelickej cirkvi a 70 detí. Nábožnosť, horlivosť, či vlastenectvo v ich srdciach nehorelo, naopak, Kollár tu našiel veľmi spustnuté pomery. Slováci sa postupne pasívne prispôbovali a čím ďalej tým viac chladne a bez záujmu sa zúčastňovali nemeckých bohoslužieb stávajúc sa ku všetkým prípravám k náboženstvu studenými a nevšímavými. Preto si dal Kollár za povinnosť: „... tieto rozplašené ovce do chrámu zvolávať, náboženstvu ich získať a k cirkvi priviazať, aby tak týmito vnútornými prostriedkami potom i k vyšším mravným cieľom ich viesť [mohol] a spojenými silami obzvlášť o školu a vychovávanie úbohých dietok ujať sa mohol.“¹⁵⁴

Pri svojom snažení sa stretol so politickou situáciou, kde vládla národná neznášanlivosť, ktorá celkom pohltila i cirkev a náboženstvo. Jej hlavný cieľ bolo orientovať sa na reč a jazyk. Nepomýšľala na vzdelanie ľudu a spásu duše veriacich. Kázne boli určené pre najrôznejších ľudí. Ako pre najvzdelanejších, osvietených, aj pre ľudí prostých či menej vzdelaných. Podľa prítomných bol braný aj ohľad na náplň bohoslužieb, na jej dĺžku, pretože ráno a popoludní sa v chráme zakaždým nachádzali iní poslucháči.¹⁵⁵

Hlavné myšlienky a ciele, ktoré kázne a reči obsahovali a ku ktorým viedol Slovákov v Pešti a ktorým ich chcel pozdvihnúť z upadajúcich mravov, bola horlivosť k náboženstvu, vlastenectvo, láska k materinskej reči, sloboda a pravé mravné a morálne hodnoty. Kollár priblížil ľudu aj mravný obraz správnej kresťanskej mládeže. Tejto problematike venuje veľkú pozornosť. Vykreslil hodnoty akými má oplývať kresťanský mládenec i deva, či mládež všeobecne. Zameral sa taktiež na výchovu dospelých kresťanov. Veriaci v jeho náboženskej filozofii nájde mnoho ideálov, ku ktorým sa má približovať ale aj myšlienku *humanity* – ľudskosti, ktorá má byť cieľom každého kresťana. Kollár vychádzal práve z tohto ideálu ľudskosti vo svojich kázňach.

¹⁵⁴ J. KOLLÁR, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči I*, s. 4. (Predhovor)

¹⁵⁵ Tamtiež.

IV. 2. Morálka ako súkromný záväzok¹⁵⁶

Morálka má v Kollárovom pojatí náboženstva skutočne základný význam. V kázni *Ktoré sú tie veci, za ktoré i my, podľa príkladu Krista, život klásť máme*,¹⁵⁷ radí Kollár poctivosť a cnosť medzi hodnoty, za ktoré môže i kresťan položiť život.¹⁵⁸ V kázni *Charakternosť cnosti nič zlého nečiní*¹⁵⁹ zase zdôrazňuje, že kresťanovi nesmie k morálnemu jednaniu stačiť, keď nečiní nič zlé, ale musí chápať, že desatoro v sebe okrem zákazu obsahuje také príkazy k aktívnemu jednaniu.

Na prvý pohľad to vyzerá ako opakovanie osvietenského Kantovho názoru, že jediným základom skutočného náboženstva je len plnenie základných praktických príkazov morálky a všetko ostatné je len modloslužobníctvo a zlé pochopenie náboženstva.¹⁶⁰ Tento morálny základ kresťanstva sa však mohol javiť ako argumentácia v kruhu. Ako skvele zosmiešnil vo svojich pamätiach Johann Wolfgang Goethe: základom náboženstva je morálka a tá je zase zdôvodnená náboženstvom.¹⁶¹

Podrobnejší pohľad na Kollárovo názory nám však ukazuje, že sa od týchto názorov luteránov Kanta a Goetha značne odlišoval napríklad v tom, že k predmetom morálneho skúmania radil i správanie veriacich pri bohoslužbe. U Kollára chýba formulácia nejakého najvyššieho princípu a vôbec argumentáciu založenú na povinnosti k morálnym zákonom. Kollár vychádza skôr z desatora a v dôsledku toho majú jeho morálne kázne skôr podobu kazuistiky, kde rozoberá konkrétne prípady ľudského správania v určitých situáciách. Kollár sa vlastne vôbec nezaujíma o morálku ako základ náboženstva a obmedzenie náboženských fantázií. V tomto ohľade nenadväzuje na osvietenstvo.

Voľba tém jeho kázni ukazuje, že o individuálnej morálke Kollár hovoril skôr pre to, aby sa vyhol chúlостivej nutnosti kriticky hodnotiť verejné pomery a politiku štátnych orgánov. I tam, kde Kollár hovorí o politických pomeroch sa mu morálka spoločnosti

¹⁵⁶ Úvaha v tejto kapitole o Kollárových východiskách morálky vychádza z podnetov a náplne špecializovaného seminára, ktorý bol vedený za účelom záverečných prác.

¹⁵⁷ J. KOLLÁR, *Ktoré sú tie veci, za ktoré i my, podľa príkladu Krista, život klásť máme*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči I*, s. 152 – 160.

¹⁵⁸ TÝŽ, *Ktoré sú tie veci, za ktoré i my, podľa príkladu Krista, život klásť máme*, in: Tamtiež, s. 155 – 156.

¹⁵⁹ TÝŽ, *Charakternosť cnosti nič zlého nečiní*, in: Tamtiež, s. 280 – 295.

¹⁶⁰ Souhrnně k postavení náboženství na morální základ. Porovnaj: Ivo CERMAN, *Aufklärung oder Illuminismus? Die enzyklopädie des Grafen Franz Josef Thun*, Stuttgart 2015, s. 28-38.

¹⁶¹ J. W. GOETHE, *Dichtung und Wahrheit*, s. 290. Dostupné na books.google.com.

javí ako súhrn morálneho jednania jednotlivých osôb. Z jeho kázni sa dá vyvodit', že nepriaznivé rysy v spoločnosti, majú poslucháči chápať ako dôsledok mravného zlyhania jednotlivcov. Možno i ako vlastné chyby.

Morálne jednanie jednotlivca – na rozdiel od osvietenstva – od neho nemá zaistiť cvičenie rozumu v samostatnom uvažovaní, ale akési primknutie sa k Bohu. Tím nemá na mysli žiadnu výzvu k mystike. Spojenie s Bohom kresťan udrží skôr tým, že sa bude starať o „vrodené“ vlastnosti, ktoré má, alebo o „vrodené“ spoločenstvo, do ktorého sa narodil a v ktorom žije. Tie sú totiž dané Bohom, nie ľuďmi a preto máme záväzok ich posilňovať. Z toho dôvodu stojí v centru jeho etiky starostlivosť o „vrodené“ hodnoty, ako je rodinný život, výchova vlastných detí, práca pre národ, starostlivosť o rodný jazyk, práca pre vlasť, kam sme sa narodili a predovšetkým správne uctievanie Boha. Jeho kázne síce netvorí jeden uzavretý argument, ale zdá sa, ako by v nich vyjadroval systém etiky, ktorý vychádza z toho, že ľudia budú jednať mravne, pokiaľ sa budú v prvom rade starať o tieto hodnoty. Kollárov kresťan, ktorý chce jednať mravne, si má teda najprv skontrolovať, či sa správne stará tieto „vrodené“ hodnoty. Teraz sa zameriam na to, ktoré sú tie hodnoty o ktoré má kresťan usilovať a na spôsob akým to má robiť.

IV. 3. Výchova kresťanskej mládeže

O spôsobe, akým si má človek pestovať mravné hodnoty ako si ich postaviť a aký má mať spôsob života pojednáva v prvom rade v súvislosti s mládežou, pretože považuje za dôležitú jej výchovu v duchu kresťanských hodnôt už od malička. Hodnotám, ktoré má vyznávať deva je venovaná kázeň *Obraz kresťanskej panny*¹⁶² a tým, ktorých sa má pridržať mladý chlapec, zase kázeň *Obraz kresťanského mládencu*¹⁶³. Všeobecne o mládeži pojednáva v kapitole *Dobré vychovanie mládeže*¹⁶⁴. Nepochybne je potrebné začať už pri koreni tejto výchovy a preto považujem za nevyhnutné nadväzujúc na základné metódy výchovy, priblížiť najskôr Kollárove názory o tom, aké vlastnosti mal mať samotný učiteľ náboženstva, ktorý sa v nemalej miere podieľal na formovaní mládeže. Cnosťami a prednosťami správneho kňaza sa Kollár zaoberá v druhom diele svojich kázni.

¹⁶² J. KOLLÁR, *Obraz kresťanskej panny*, in: *Týž, Nedělnj, swátečné i přježitostne kázně a řeči I*, s. 462 – 472

¹⁶³ *Týž, Obraz kresťanskej panny*, in: Tamtiež, s. 473 – 483.

¹⁶⁴ *Týž, Obraz kresťanskej panny*, in: Tamtiež, s. 355 – 368.

IV. 3. 1. Obraz a vlastnosti kresťanského učiteľa náboženstva

Kollár v súvislosti so smrťou bohoslovca a kazateľa Karla Cleynmanna¹⁶⁵ konal kázeň, ktorou si chcel uctiť jeho pamiatku a vyzdvihnúť jeho vlastnosti ako dobrého učiteľa náboženstva. Má názov *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*.¹⁶⁶ Je radená v záverečnej časti druhého dielu Kollárových kázní, ktoré venoval pohrebným rečiam. Pre nás má ale význam, pretože v prvej časti kázne hovorí o vlastnostiach, ktorými by mal dobrý učiteľ náboženstva určite oplývať. Učiteľ náboženstva v Kollárovom pojatí je vlastne i kňaz, bohoslovec, jedna osoba, ktorá vykonávala obe povolania. Ďalšou kázňou v ktorej sa dozvedáme okrem iného aj akým spôsobom má učiteľ viesť výchovu detí, je *Reč školská, pri úvode prvého slovenského učiteľa*.¹⁶⁷ Bol ním Samuel Matejkovský¹⁶⁸ a práve v súvislosti s jeho uvedením do úradu Kollár stručne vytýčil zásadné a potrebné cnosti, ktorými by mal svetský učiteľ oplývať vo svojom úrade. Naposledy sa obrazu učiteľa týka aj kázeň s názvom: *Školská kázeň po zimnej skúške pri začiatku druhého polroku*.¹⁶⁹ V nej Kollár komplexne zhodnotil význam Jána Amosa Komenského ako reformátora na poli školstva, pre Čechy, Moravu, Slovensko i pre ostatné krajiny. V nej vyvyšuje jeho obetavú prácu v metódach vzdelávania a výchovy a neopomína ani jeho zásluhy v jazykovej oblasti a v službe národu. Praje si aby vstúpil hlboko do povedomia mládeže, aj keď žil ešte v období tridsaťročnej vojny, pretože z bohatstva, ktoré pre národy zanechal sa dodnes čerpá.¹⁷⁰

Na základe týchto troch kázní sa pokúsim sformulovať Kollárov názor na vlastnosti učiteľa, ako aj na používanie metód pri výchove a vytvoriť tak ideálny obraz učiteľa ako vychovávateľa v duchu kresťanských hodnôt v Kollárovom pojatí. V kázňach hovorí na o diferentných osobách – učiteľ náboženstva – kňaz, prvý slovenský učiteľ a reformátor školstva. Napriek ich rozdielnosti v povolani majú aj Karol Cleynmann aj Ján Amos

¹⁶⁵ Karl Cleynmann žil v rokoch 1772 – 1835. Bol doktor teológie a kazateľ helvétskeho evanjelického zboru v náboženskej obci najskôr vo Viedni a neskôr v Pešti. Kollár napísal na jeho počesť aj spis. Porovnaj: J. KOLLÁR, *Trauerrede bey der Gedächtniss-Feyer des weiland Hochwürdigem und Hochgelehrten herrn Carl Cleynmann...*, Pešť 1833. Dostupná online na google.books.com.

¹⁶⁶ Týž, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči II*, s. 800 – 818.

¹⁶⁷ Týž, *Reč školská, pri úvode prvého slovenského učiteľa*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči I*, s. 549 – 555.

¹⁶⁸ Bol zakladateľ prvej slovenskej ľudovej školy v Pešti, v roku 1821.

¹⁶⁹ Týž, *Školská kázeň po zimnej skúške pri začiatku druhého polroku*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči II*, s. 755 – 772.

¹⁷⁰ Týž, *Školská kázeň po zimnej skúške pri začiatku druhého polroku*, in: Tamtiež, s. 761, 763.

Komenský mnohé spoločné vlastnosti, pričom u Samuela Matejkovského ich Kollár tiež predpokladá, ktoré sú nevyhnutne potrebné pre vykonávanie ich úradu a takisto uplatňujú aj podobné metódy výchovy a vyučovania, aké Kollár obhajuje a podporuje.

Úvodom sa treba vyzdvihnúť aké vlastnosti učiteľ potreboval. Boli to predovšetkým všeobecné cnosti a vlastnosti, ktoré sú dôležité aj pri iných povolaniach. Napríklad „záľuba a radosť v jeho prácach, obzvlášť pobožnosť a mravnosť [či] ochota a horlivosť v konaní svojich povinností, prívetivosť.“¹⁷¹ Následne je potrebné pripomenúť aj jeho špeciálne vlastnosti, ktoré sú neodmysliteľné späté s jeho úradom učiteľa, pokiaľ má svojim snažením napomáhať k mravnej výchove a múdro viesť ďalšie pokolenia. Dôležité vlastnosti a prednosti, ktoré si na učiteľovi Kollár váži sú „dôkladná učenosť bez veľkomyselnosti, horlivá výrečnosť bez plytkosti, nábožno-národná znášateľnosť bez ľahostajnosti a osobná hodnosť bez kňazskej pýchy.“¹⁷²

Z uvedených vlastností vyplýva, že kňazský i učiteľský stav vykonávať nie je jednoduché a aby všetky vlastnosti nadobudol, sám musí mať hlboký vzťah k nábožnosti, lásku k vedám a štúdiu v srdci a musí hlavne poznať čas a ducha svojej doby. On sám ako kazateľ sa cítil byť povinný reagovať nielen na problémy ľudí svojho okolia, ale i na útrapy slovanského národa a dal si za cieľ múdro napomáhať k jeho zdravej emancipácii.

Prvá vlastnosť, *dôkladná učenosť*, je myslená vo význame vzdelanosti. Ľuďom by mal byť najdokonalejším vzorom, mal by mať zmysel pre niečo vyššie na zemi, schopnosť povyšovať nižšie k vyššiemu a pozdvihovať zemské k nebeskému. Mal by vedieť druhých poučiť, upokojiť pochybujúcich a vedieť dať potrebné rady. Svojim prístupom by si mal vedieť u ľudí získať vážnosť a vytvoriť si aj nad žiakmi a poslucháčmi duchovnú prevahu, „lebo len silnejší slabšieho viesť môže.“¹⁷³ Takisto musí oplývať láskou k vedám, či k umeniu, pretože milovník vied, ktorý si čas vie vyplniť štúdiom a čítaním, „nikdy do nebezpečenstva nepríde, aby sa z čírej dlhej chvíle lovcom, lichvárom, hráčom a týmto podobným stal. Učený a rozmanitými známostami obohatený kazateľ nikdy sa nevykáže, lebo práve jeho učenosť je mu zlatá, nevyčerpatel'ná pokladnica, ktorá vždycky novú hodnosť myšlienok a právd poskytuje.“¹⁷⁴ Táto vlastnosť je potrebná aj vo význame prihliadania na rozličnosť

¹⁷¹ TÝŽ, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Tamtiež, s. 803-804.

¹⁷² TÝŽ, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Tamtiež, s. 805.

¹⁷³ TÝŽ, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Tamtiež, s. 805.

¹⁷⁴ TÝŽ, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času* in: Tamtiež, s. 806.

okolností, z ktorých deti, ktoré vyučuje pochádzajú. Z ohľadom na ich vek, schopnosti, stav, vychovávanie a v neposlednom rade aj na ich národnosť a reč.¹⁷⁵ Pozorovať treba aj spätnú väzbu, ktorou je samotné porozumenie detí a v prípade svetského učiteľa je vyzdvihované práve vyučovanie náboženstva.¹⁷⁶

Druhá vlastnosť je *horlivá výrečnosť* bez plytkých myšlienok a prílišného krasorečenia. Dôležité je, aby jeho prednes na bohoslužbách či na hodinách nebol pohodlný, ospalý a nedbanlivý, aby nekázal a neprednášal s nevôľou a z povinnosti či dlhej chvíle, aby jeho prejav neobsahoval len plytké, neutriedené myšlienky.¹⁷⁷

Čo sa kňazského úradu týka, kazateľ by mal navyše prihliadať na potreby poslucháčov, v súvislosti s dobou, pretože kresťan chodí do chrámu, aby „vyšším potrebám jeho ducha bolo za dosť učinené, jeho vycvičenejšia myseľ k rozjímaniu povzbudená, jeho hlbší cit preniknutý bol“.¹⁷⁸ Pretože kresťan rád počúva slovo, ktoré je pre jeho dušu primerané, ktoré ho osvieti a dotkne sa ho. Preto vie skutočne preniknúť k veriacemu od kňaza len obsahom živé slovo. Duchovné rečníctvo – kazateľstvo malo v Kollárovej dobe vznešený cieľ, bolo zodpovedným povolaním, a významne formovalo a viedlo veriacich i pokolenia na ich ceste životom. Kollár vo všeobecnosti odmietal katolícky názor, že kňazi a duchovné osoby sú iné ako ostatné a obhajoval myšlienku, že každý kresťan je kňazom.¹⁷⁹

Tretia vlastnosť ktorá podľa Kollára zdobí obraz kresťanského učiteľa a obzvlášť kazateľa, je *nábožensko-národná znášateľnosť*. Kollár nepoužíval pojem tolerancia. Namiesto toho ho nahrádzal pojmom znášateľnosť, ale významovo ide o rovnaké pojmy. Hovorí teda vlastne o nábožensko-národnostnej tolerancii. Učiteľ i kazateľ musí prijímať všetkých ľudí bez rozdielu náboženstva, národu, reči. Bola to veľmi dôležitá vlastnosť, pretože aj svetská vláda je povinná svojim poddaným preukazovať ochranu a práva na princípe rovnosti, bez rozdielu viery, reči, či národnosti. Kňazi i učitelia musia preto túto povinnosť zvlášť uplatniť, keďže práve oni idú vzorom vo výchove iných ľudí. Túto vlastnosť Kollár zvlášť zdôrazňuje a vyzdvihuje aj v súvislosti

¹⁷⁵ Kollár neobhajuje názor, že by sa mali byť vychovávané len deti slovanského pôvodu. Naopak z jeho kázni vyplýva na mnohých miestach že sa snaží podporovať národnú znášateľnosť, ba spoluprácu. Ťažko ale predpokladať, nakoľko bolo v tej dobe možné, aby do slovenskej školy prišiel žiak inej národnosti.

¹⁷⁶ TÝŽ, *Reč školská pri úvode prvého slovenského učiteľa*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, I*, s. 551 – 552.

¹⁷⁷ TÝŽ, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, II*, s. 807.

¹⁷⁸ TÝŽ, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Tamtiež s. 807.

¹⁷⁹ J.M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 198.

s rozdielmi konfesii v kresťanskom náboženstve. Podľa Kollára by sa mali všetci kresťania brať, „ako dieťky jedného otca či spoločne vykúpení jedného spasiteľa“¹⁸⁰ a nehľadieť na seba ako na príslušníkov iných vyznaní s inými zvykmi a tradíciami. Preto je pre neho tak neprípustná neznášanlivosť k inak hovoriacim národom, ktorá „národnosť vyššie než lásku k ľuďom, jazyk vyššie, než srdce“¹⁸¹ stavia. Kollár na základe vplyvov nemeckých učencov, najmä Herdera, pozeral „človečenstvo“ ako na celok s vlastným historickým vývojom, ktorý slúži veľkým plánom (božej) *prozreteľnosti*.¹⁸² Vlastne sa v súvislosti so znášanlivosťou drží základnej povinnosti náboženstva, ktorá znie „Milovať budeš bližného svojho, ako seba samého“¹⁸³, ku ktorej Kollár dodáva [„a tak teda i jeho národnosť a reč“].¹⁸⁴

Ani prínos Jána Amosa Komenského by sa v takom rozsahu nevznikol, keby i on sám nevyznával práve zásadu národnej znášanlivosti.

Štvrtou a poslednou vlastnosťou a prednosťou by mala byť konečne *osobná hodnosť* bez kňazskej pýchy. V súvislosti s ňou by sa mal učiteľ a kňaz prejavovať tak, aby bol v spoločnosti vážený a oplývať osobným čarom a jemnocitom. Pokiaľ sa tak už prejavuje, nemal by to považovať za svoje, pretože „strom sa váži pre to ovocie, ktoré nesie, nie pre pôdu, na ktorej stojí“¹⁸⁵, čo znamená, že všetka úcta preukazovaná učiteľovi i kňazovi nepatrí jemu, ale jeho stavu a rúchu. Preto ten, ktorý by si sám chcel získanú úctu a zásluhu za svoje úspechy privlastňovať, neslúži viac úradu ale sebe. Úrad má brať zásadne ako prostriedok, nie ako cieľ. Aj to je zaiste dôvod, prečo je kňazské a napokon i učiteľské povolanie neľahké a je mu venovaná taká pozornosť, všímavosť a vážnosť. V kázni o Jánovi Amosovi Komenskom vyzdvihuje taktiež jeho šľachetnú pokoru.

IV. 3. 2. Povinnosti rodičov a detí voči učiteľovi

„Súkromný“ charakter morálky v Kollárovej koncepcii vedie prirodzene k dôrazu na vzťah učiteľa a rodičov. Preto by som sa rada stručne zmienila i o vzťahu aký by mali mať v školskom výchovnom procese rodičia a deti voči učiteľovi a aké zásady by mali

¹⁸⁰ J. KOLLÁR, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, II*, s. 808.

¹⁸¹ TÝŽ, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Tamtiež, s. 809.

¹⁸² T.G. MASARYK, *Česká otázka*, s. 95.

¹⁸³ Biblia, *Lukášovo evanjelium*, 19,18.

¹⁸⁴ J. KOLLÁR, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, II*, s. 809.

¹⁸⁵ TÝŽ, *Obraz kresťanského učiteľa náboženstva v duchu nášho času*, in: Tamtiež, s. 811.

dodržiavať. Veľký dôraz je Kollárom kladený na porozumenie, ktoré je potrebné zo strany rodiča a na jednomyselnosť vo výchove, pretože výchova učiteľa i rodiča má viesť k jednému cieľu. Od detí sa vyžaduje zachovávať voči učiteľovi vážnosť, poslušnosť, dôverovať mu a keď niečomu neporozumejú, mali by sa smelo spýtať. Deťom radí „ žite, a znášajte sa vospolok ako anjeli medzi sebou, ticho, pokorne, láskavo a zmierlivo.“¹⁸⁶

IV. 3. 3. Ranná výchova k nábožnosti

Kollár vyzdvihuje aby bola podchytená morálka mládeže už od malička a to rodičmi i farnosťou. Aby im vkladali do duše nábožnosť a lásku k Bohu a obracali ich proti hriechu. Nie každý mal to šťastie, že mal v detstve možnosť byť takýmto láskavým spôsobom vedený a vychovávaný k nábožnosti.¹⁸⁷

Napokon aj sám Kollár mal v rodinných vzťahoch menej šťastia, keď napriek tomu, že k Bohu vedený bol, nemohol v dobrom spomínať na metódy výchovy svojho otca. Vo výchove na niekoľkých miestach zdôrazňuje aby sa s náboženskou výchovou v rodine nečakalo ale aby sa nábožné myšlienky dieťaťu predkladali od útleho veku. Radí učiť deti milovať cnosť, nenávidieť hriech. Pretože inak to môže viesť ku bohaprázdnosti a chladu v náboženstve. Ako som už spomínala, náboženstvo sa, podľa Kollára, nielen učí, ale aj cíti a je istým spôsobom narodené a človek k nemu inklinuje prirodzene. Kollár obhajuje myšlienku, že „človek sa nerodí ale len stáva človekom, skrze vychovávanie a vzdelávanie.“¹⁸⁸ Je vlastne hlavným cieľom výchovy, aby človek bol človekom.

Prvá najrannejšia výchova je dieťaťu poskytovaná rodičmi na základe mnohých metód, informácií a spôsobov.¹⁸⁹ Čo sa týka spôsobu, ako dieťaťu a mládeži podávať informácie, radí Kollár primerane veku. Netreba im hneď na začiatku vyjavovať hlboké pravdy a tajomné otázky, ale na druhej strane nie je dobré ani Boha úplne

¹⁸⁶ TÝŽ, *Reč školská pri úvode prvého slovenského učiteľa*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, I*, s. 554.

¹⁸⁷ TÝŽ, *Nič sa tak dobre neodmeňuje ako dobré vychovanie mládeže*, in: Tamtiež, s. 438-439.

I Komenský obhajoval túto nábožnosť, ktorú sa snažil zaradiť aj do vyučovacieho procesu. V tom duchu odporúčal „ nechať všetkých navyknúť všetky svoje myšlienky a žiadosti srdca k Bohu obracať .. “ Porovnaj: TÝŽ, *Školská kázeň po zimnej skúške pri začiatku druhého polroku*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, II*, s. 764.

¹⁸⁸ TÝŽ, *Vzdelanost'*, in: Tamtiež, s. 44.

¹⁸⁹ TÝŽ, *Nič sa tak dobre neodmeňuje ako dobré vychovanie mládeže*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, I*, s. 359.

zamlčovať.¹⁹⁰ Jednoduchým návodom ako viesť mladé pokolenia k Bohu je vrúcne sa pred dieťaťom modliť a ono bude rodiča napodobňovať.¹⁹¹ Pokiaľ sa nábožnosť v mladosti zamlčí neskôr sa nedobehne, oproti iným naučeným vlastnostiam. Dôležité je vštiepiť deťom k nemu lásku a úctu, naučiť ho rozoznávať pravú vieru od povery a správne si ctíť Boha. Ako spievaním v chráme, velebením, modlením, tak cnostným životom a skutkami. Kollár v sebe napokon vrúcny vzťah k náboženstvu mal, ale nadobudol ho ťažkými skúškami, ktoré boli súčasťou výchovných metód, ktorými bola jeho výchova sprevádzaná.¹⁹²

Kollár sa i zbežne dotkol konkrétnych zručností, ktorým je potrebné deti a mladých naučiť, ktorými sú napríklad dobre hospodáriť, cvičiť sa v myslení, hýbať sa a pracovať, naučiť sa starať správne o dom, hospodárstvo ale aj o veci, týkajúce sa vlasti, krajinských zákonov, mesta i susedov. Cieľom cvičenia sa je aby sa nestratili pri vstupe do reálneho života a ostali šľachetnými žiakmi školy života a stali sa cnostnými vlastencami.¹⁹³ V prípade, že človek deti nemá, kladie mu za vzor život Ježiša Krista, ktorí vychovával a učil napriek tomu, že detí nemal. Vyzýva ich, aby sa aspoň životom stali hodnými potomkami svojich predkov.

IV. 3. 4. Čomu venovať pri výchove pozornosť

Kollár hovorí o istej „jednomyselnosti“, ktorá je základom pre spojenie všetkých údov cirkvi. Považuje ju za možnú a potrebnú a vyzdvihuje ju ako základnú zložku na ceste ku dokonalosti človečenstva. „Celé ľudské pokolenie na zemi musíme tak považovať, ako jedného veľkého človeka, ktorý má na svojom tele rozličné údy, totiž národy a na týchto údoch opäť rozličné články a čiastky, totiž jednotlivé osoby.“¹⁹⁴

Kollár nabáda ku zvýšenej pozornosti pri výchove v mestách. Dôvod je prostý. Človeka vidí v mestách ku hriechom omnoho viac náchylného. V súvislosti s problematikou hriechu sa vyjadruje výstižne „veľké mestá – veľké hriechy.“¹⁹⁵ V mestách môže človek

¹⁹⁰ Ako Kollár poznamenáva, už malé sirôtky, keď sa ich spýtate, kam šli tvoji rodičia, ukázu prstom horena nebesia, TÝŽ, *Dobré vychovanie mládeže*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně II*, s. 443-444.

¹⁹¹ „Srdce mládež je ešte mäkké, a hebké ako vosk, ktorému človek spôsob a obraz aký chce dať môže.“ Porovnaj: TÝŽ, *Dobré vychovanie mládeže*, in: Tamtiež, s. 444.

¹⁹² Sám vyznáva, že v istých okamihoch života takmer znenávidel Sväté Písmo, hoci podvedome cítil, že nie ono je na vine. Porovnaj: TÝŽ, *Pamäti*, s. 82.

¹⁹³ TÝŽ, *Nič sa tak dobre neodmeňuje, ako dobré vychovanie mládeže*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, I*, s. 363.

¹⁹⁴ TÝŽ, *Nič sa tak dobre neodmeňuje, ako dobré vychovanie mládeže*, in: Tamtiež, s. 358.

¹⁹⁵ J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 200.

stretnúť i rozličných ľudí, z ktorých nie všetci sú nábožní a veriaci kresťania. O problematike obrany proti ateizmu sa zmieňujem v inej kapitole. Mesto ponúka mnoho dobrého a pohodlného, napríklad i veľa príležitostí ku „cvičeniu nášho ducha, k zaopatreniu sebe rozličných známostí a skúseností, k zušľachteniu našich mravov, k napomáhaniu nášho majetku a šťastia, ... [alebo tu] ... prekvitajú viac, než kde inde náuky, umenie, remeslá, obchody, tu sa v úzkej spoločnosti všelijakých ľudí myšlienky ľahšie rozširujú, tu panuje v ustavičnej tiesni väčšia učenlivosť, obratnosť, rozmanitosť života.“¹⁹⁶ Na druhej strane ale sú tu častejšie nástrahy a je tu aj mnoho nebezpečného a viac zlých príkladov. „Klamy zvody, a hriechy, bývajú tu i častejšie i väčšie i nákazlivejšie, nevinnosť, zdravie, majetok sa tu dvakrát ľahšie utratí a rozmrhať môže.“¹⁹⁷ Preto v meste horlivo obhajuje práve výchovu mládeže, stojacu na učiteľoch a kňazoch. To predpokladá dobrých kňazov a dobrých učiteľov.

Prirodzene je dôležitou súčasťou výchovy aj reč a jazyk, ktoré sa ako dôležité formy podávania informácií významne podieľajú na každom aspekte výchovy. Reč vníma Kollár ako vzácny vnútorný dar od Boha pre ľudstvo jedného národa. Materinská reč je najlepší prostriedok akým človek môže sebe alebo Bohu vyjaviť svoje myšlienky. Dobré vychovávanie sa môže uplatniť len vtedy, keď vychovávame v materinčine. Dôležité je deťom a mládeži vštepovať okrem náboženstva i lásku ku reči, vlasti a to od detstva. Nech radšej poznajú menej vecí a dobre, ako by mali poznať mnoho vecí, ale od každého len niečo.¹⁹⁸

IV. 4. Mravná výchova dievčat a chlapcov

Z ohľadom na pohlavie sa výchova v jeho kázňach v mnohom líši. Mladý chlapec a mladé dievča majú špecifické vlastnosti, ktoré sú od seba v mnohom odlišné ba až opačné. Pristúpim teda k načrtnutiu výchovy u každého samostatne a zhodnotím základné prvky a rozdiely v ich správaní v Kollárovom pojatí. Táto problematika sa dá v jeho kázaniach dobre skúmať aj na základe genderových aspektov.

IV. 4. 1. Obraz kresťanského mládencu

Mladý chlapec, alebo ako ho nazýva Kollár, mládenec, má život veľmi pestrý. Jeho mladosť mu ponúka mnoho možností, radostí, ale i nebezpečenstiev. „Vo veku

¹⁹⁶ J. KOLLÁR, *Dobré vychovanie mládeže*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přježitostne kázně, I*, s. 439.

¹⁹⁷ Tamtiež.

¹⁹⁸ TÝŽ, *Dobré vychovanie mládeže*, in: Tamtiež, s. 445 – 448.

mládeneckom, zjavujú sa všetky moci a sily človeka v najkrajšom kvete, celý život sa tu ukazuje v najjasnejšom svetle. Tu mu vrie studnica zdravia, ako žiadnemu veku a vábi mládenca k veselosti¹⁹⁹ i k vrúcnyim priateľstvám. V tomto veku najviac cíti práve pestrosť života a lákajú ho mnohé skúsenosti a rozkoše. Jeho život ale neprebíha vždy hladko, bezstarostne a pohodlne. „Mládenec má sily a moci, ale nemá múdrosť k ich dobrému vynakladaniu, v jeho vnútri povstávajú prudké vášne a žiadosti, zvonku na neho číhajú mnohé pokušenia a nebezpečenstvá...“²⁰⁰ Preto je potrebné, aby mal vo svojej blízkosti osobu, ktorá ho bude múdro a správne viesť a bude mu vzorom, ktorý bude môcť napodobňovať a učiť sa od neho. V ženskom charaktere nájdeme skôr jednotu, svornosť povahy, rovnosť cieľov, ale v mužskom naopak, rozličnosť stavov, povolaní, i úmyslov.

Charakter mládenca majú formovať cnosti, ktoré Kollár popísal a vysvetlil. Ich zachovávanie a pestovanie mu prinesie v živote poctivé zamestnanie, vďaka nim sa nestratí a nepodľahne ani vonkajším ani vnútorným pokušeniam. Sú to konkrétne: *poctivosť, voľba istého spôsobu a povolania života, miernosť v radoostiach, prozreteľnosť v priateľstve a horlivosť v náboženstve.*²⁰¹

Prvá vlastnosť, *poctivosť*, predstavuje základnú hodnotu, či vznešenosť človeka, ktorú by mal každý mládenec cítiť a podľa nej sa i dôstojne správať. Jej strata môže znamenať spustnutie jeho mravov a zvýšenú náchylnosť k rozličným hriechom a zvodom. Vtedy je pre neho ťažké, najmä v jeho veku, odolať rôznym pokušeniam. Takisto by sa nemal príliš chvastať svojimi prednosťami, ktoré cíti, vyvarovať sa pýche a správať sa dôstojne a primerane svojej povesti. Jeho reč by mala byť čistá bez vulgárnych slov a mal by pestovať lásku k literárnemu umeniu a ctíť si svoju vlasť i národ.²⁰²

Druhá vlastnosť je vlastne skôr istá dôležitá povinnosť, ktorú by mal práve vykonávať s obozretnosťou. Je to *povinnosť, zvoliť si istý stav a povolanie*. Na rozdiel od kresťanskej devy, ktorej vlastnosti budem spomínať nižšie si mládenec svoje povolanie volí, a tým sa i zaraďuje do istého stavu. Sám sa stará o svoju budúcnosť a potom aj o zabezpečenie svojej rodiny. Všetku tú plnosť síl, darov a moci, ktorú ma v sebe, by mal múdro využívať a nakladať s ňou. Pokiaľ bude v mladosti zaháľať, oddávať sa rôznym hriechom a záľube v rozkošiach, tak svoj život môže prežiť v lenivosti,

¹⁹⁹ TÝŽ, *Obraz kresťanského mládenca*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, I*, s. 474.

²⁰⁰ TÝŽ, *Obraz kresťanského mládenca*, in: Tamtiež, s. 474 – 475.

²⁰¹ TÝŽ, *Obraz kresťanského mládenca*, in: Tamtiež, s. 476.

²⁰² TÝŽ, *Obraz kresťanského mládenca*, in: Tamtiež, s. 474 – 475.

v opilstve, v tuláctve ako žobrák, či akýkoľvek iný povaľáč na okraji spoločnosti. Preto je dôležitá práve včasná voľba jeho povolania a takisto pri rozhodovaní aj to, aby nepozeral iba na ľahký zárobok a zisk, ale zvolil si také povolanie, kde sa cíti najlepšie. Nemal by druhým závidieť a pamätať na to, že Boh zoslal na každého aj radosti, aj ťažkosti.²⁰³

Tretia dôležitá prednosť, ktorú si má pestovať je *miernosť v radoostiach*. Znamená to, že svoju veselosť by mal strážiť a kontrolovať a neupadnúť do neviazanosti mravov. Pri hrách ako karty, kocky, kolky, či tance, ktoré i mnohí šľachtici hrajú by nemal zájsť za istú hranicu a dopriať si ich v rámci oddychu, po usilovnej práci. Mal by mať na pamäti, že „človek k vyšším cieľom stvorený je.“²⁰⁴

Predposledná vlastnosť, na ktorej Kollár dokladá princíp morálky kresťanského mládenca je *prozreteľnosť v priateľstve*. Kollár totiž varuje i pred sklamaniami, ktoré môžu byť často súčasťou života neskúseného chlapca. Pretože je jeho srdce plné úprimnosti a túžby, s niekým zdieľať radosti veselosti, potrebuje priateľa. Túži po tom tuhom zväzku „dvoch cnostných citovo rovnocenných duší“ A mládenecké priateľstvá takéto zväzky vytvárajú. Často ľuďom a priateľom bezhranične dôveruje a vyjavuje im svoje myšlienky, tajomstvá a túžby. Priateľstvo pre neho znamená ochranu, pomoc a často vie vyliečiť jeho problémy. V niektorých prípadoch je ale v priateľstve nestály, alebo mu práve jeho priateľ nie je vždy oporou, ale oberá ho o cnosť a nenapomáha ku zdokonaleniu jeho mravov. Mal by zachovávať za každých okolností rozvahu i v povolani. A keďže „manželstvo patrí k plnému ľudstvu,“²⁰⁵ keď príde čas, nemal by sa zbytočne brániť vstupu do manželstva, lebo tak pôjde proti Bohu.²⁰⁶

Piatou a poslednou potrebnou vlastnosťou je jeho *horlivosť v náboženstve*. Mal by ju v sebe posilňovať ako „živé uvedomenie si ľudskej príbuznosti s Bohom.“ Lebo „nábožnosť ozdobuje muža, činí starca vážnym, mládenca činí milovania hodným.“²⁰⁷ Dôležité pre Kollára je, aby sa od života náboženstvo neoddeľovalo.²⁰⁸

IV. 4. 2. **Obraz kresťanskej panny**

²⁰³ TÝŽ, *Obraz kresťanského mládenca*, in: Tamtiež, 478 – 479.

²⁰⁴ TÝŽ, *Obraz kresťanského mládenca*, in: Tamtiež, s. 480.

²⁰⁵ J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 192.

²⁰⁶ J. KOLLÁR, *Obraz kresťanského mládenca*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, I*, s. 481 – 482.

²⁰⁷ TÝŽ, *Obraz kresťanského mládenca*, in: Tamtiež s. 483.

²⁰⁸ J. M. LOCHMANN, *Duchovní odkaz*, s. 182.

Spojenie kresťanská panna v jeho pojatí predstavuje dievča, nachádzajúce sa v takom veku, ktorý je fázou prechodu od dievčaťa ku mladej žene. Mladá žena v tomto veku má skutočne špecifické vlastnosti, ozdoby, pestuje si vlastné cnosti, ale prežíva i mnohé bolesti, čelí nebezpečenstvám a pokušeniam. Jej cnosti a výnimočné poklady vyzdvihuje Kollár, keď v kázni hovorí, že ona „sa v žiadnom náboženstve v takom blesku v takej kráse a vznešenosti neukazuje, ako v náboženstve kresťanskom.“²⁰⁹ V tomto ohľade pannu prirovnáva i k Panne Márií. Hoci to boli skôr katolíci, ktorí jej preukazujú úctu práve vďaka tomu že ju považujú za nepoškvrnenú, na rozdiel od evanjelikov.

Za cnostné vlastnosti kresťanskej panny kazateľ považuje zdržanlivosť, tichosť, mala by pokorne a trpezlivo čakať v ústraní, na svoj údel. Na rozdiel od nej sa mládenec, ako som sa už zmienila, sám aktívne podieľa na voľbe svojho povolania a stavu a má i slobodu sám si vybrať manželku. Kresťanská panna je prirodzene slabšie pohlavie a podporu a ochranu má hľadať u rodičov a u priateľiek. Dôležité je, aby sa zavčasu všetkými cnosťami ozdobila, aby ju mohli zdobiť i v neskoršom veku, aj ako matku, manželku, či vdovu. Ako základné prednosti, ktoré by v sebe mala mladá žena objaviť a posilňovať, Kollár vyzdvihuje *hanblivosť a nevinnosť, pracovitosť, trpezlivosť a pokoru, záľubu v domácnosti a nábožnosť*.²¹⁰ Práve posledne zmienená nábožnosť má byť ponímaná ako cesta vedúca k cnostnému a mravnému životu a človek má byť ten hlavný činiteľ ktorý sa na ňu vydá.²¹¹

Čo sa týka *hanblivosti a nevinnosti* panny, mala by sa prejavovať v jej čistote srdca a života, a v neporušenosti mravov. To znamená, že by mala byť úctivá, zachovávať stud, miernosť a nevinnosť si pestovať ako „matku všetkých cností“. Pretože keď raz čistotu srdca stratí, nezíska si viac dôstojnosť a „nebude viac panna, ani žena, len povrhel' svetský“²¹². Ďalej by sa mala vyhýbať takému remeslu, ktoré ju môže o poctivosť pripraviť, mala by byť slušná v rozprávaní príbehov a žartov a vyberať vhodné slová. A pred kresťanmi, ktorí by mohli jej čistote uškodiť by sa mala mať na pozore a radšej sa im vyhýbať.²¹³

²⁰⁹ J. KOLLÁR, *Obraz kresťanskej panny*, in: *Týž, Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, I*, s. 464.

²¹⁰ TÝŽ, *Obraz kresťanskej panny*, in: *Tamtiež*, s. 464 – 466.

²¹¹ O. ŠIKOVÁ, *Náboženství a člověčenství*, s. 75.

²¹² J. KOLLÁR, *Obraz kresťanskej panny*, in: *Týž, Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, I*, s. 466.

²¹³ TÝŽ, *Obraz kresťanskej panny*, in: *Tamtiež*, s. 467.

Vlastnosti *spôsobnosť a pracovitost'* by sa mali prejavovať v jej šikovnosti, najmä v domácnosti aby nebola lenivá ale užitočná. Ona sa nepotrebuje ukazovať ako múdra a učená, ani cestovať a zbierať skúsenosti, ani pestovať umenie či vedu, nepotrebuje konať veľké skutky. Najviac sa na nej cení jej vlastná prirodzenosť. Nemá podliehať zbytočne mužským prvkom charakteru ani sa snažiť veľa vedieť.²¹⁴

S pracovitost'ou úzko súvisí aj jej *záľuba v domácnosti*. Je tým myslená praktická škola domácnosti, jej celkový vzťah k domácim prácam a láska k domovu. Pre pannu je najlepšie, keď sa zdržiava doma, tam trávi čas v skrytosti a pokorne čaká čo jej život prinesie. „Len doma sa môže vo všetkých cnostiach zelenáť, len v malých domácich prácach môže žena veľkou byť.“²¹⁵

Čo sa týka jej povahy duše, nemá to mladá žena často jednoduché a jej myseľ sa často zaoberá rozličnými pochybnosťami o budúcnosť alebo o iné veci. Často sa nemôže s nimi ani len blízkym zdôveriť. Porozumením prideme k tomu, že kresťanská deva je stále vo veku hľadania samej seba. Rady, ktoré jej Kollár poskytuje, sú byť *trzeplivá a pokorná*. Nie zriedka musí znášať i od súrodencov alebo blízkych rôzne neprávosti. O to viac by sa mala snažiť byť krotká a mlčanlivá a pestovať si pokoru. Práve tieto vlastnosti najviac posilňujú jej ženskosť.

Posledná vlastnosť, *záľuba v náboženstve*, je spoločná aj pre mládenca, aj pre pannu. Kresťanská deva sa má prejavovať ako milovníčka všetkého svätého a vrúcne chváliť a čiť Boha. Bez nábožnosti ľahko upadá do ľahkomyselnosti a márnivosti. Naopak, keď sa ho pridŕža, je duchovne spriaznená s Kristom a je mu skutočne oddaná. Nábožnosť sa len vtedy odráža sa v jej živote a ukazuje v jej tvári a duši.²¹⁶

IV. 5. Výchova a vzdelanosť a mravný život veriaceho kresťana

Cieľom výchovy človeka je, aby tým, ako je vychovávaný, uskutočňoval pravé ľudstvo.²¹⁷ Znamená to, že by mal svoje vlastné, od mladosti vštípené hodnoty správne aplikovať v každodennom rozhodovaní a byť tak v rôznych ohľadoch svojou činnosťou prospešný pre ľudí i pre ľudstvo samé. Tematikou mravného života u dospelých sa

²¹⁴ TÝŽ, *Obráz kresťanskej panny*, in: Tamtiež, s. 467 – 469.

²¹⁵ TÝŽ, *Obráz kresťanskej panny*, in: Tamtiež, s. 470.

²¹⁶ TÝŽ, *Obráz kresťanskej panny*, in: Tamtiež, s. 471 – 472.

²¹⁷ J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 200.

zaoberá v mnohých kázňach. Sú to napríklad *Každý kresťan jest kňazom*,²¹⁸ *Nábožnosť a národnosť ako sestry*,²¹⁹ *Dobré vlastnosti národa slovanského I a II*.²²⁰

Dôležitú úlohu priviesť na správnu cestu dospelého kresťana a naučiť ho sa jej držať má kňaz. Preto sa často Kollár obracia v bohoslužbách aj k dospelým a snaží sa ich život zušľachtiť a urobiť ho nábožným. Môže mať na nich nemalý vplyv a výrazne ich názor formovať, preto považuje i Kollár v tomto ohľade svoj kňazský úrad za zodpovednú úlohu.

Základné povinnosti, ktoré sú pre veriaceho dôležité sú aby sa zaujímal o duchovné veci, aby prinášal Bohu obete, aby bol iným dobrým príkladom svojimi skutkami, staral sa zodpovedne o výchovu detí a podporoval cirkev. Cnosti,²²¹ ktoré im kazateľ radí pestovať, sú najmä nábožnosť, ktorá vedie k národnosti a pravému vlastenectvu, vďačnosť za reč, ktorá im bola od boha darovaná. Národnosť i nábožnosť vidí nie ako ciele, ale prostriedky ku vyššiemu nebeskému cieľu.²²² Ďalej apeluje i na dobré vlastnosti slovanského národa, radí sa ich naďalej pridržať a ostať pri nich a podnecuje k milovaniu vlastnej reči. Vlastnosti slovanského národa sú podľa Kollára pilná pracovitosť, nevinná veselosť, znášateľnosť a iné.

IV. 5. 1. Mravné správanie kresťana pri bohoslužbách

Z Kollárovoho chápania morálky ako správneho jednanja, ktoré môže byť uskutočnené len v rámci cirkevného života, vyplýva, že venuje pozornosť aj správaniu sa veriaceho na bohoslužbách. Z dnešného hľadiska sa táto otázka môže zdať okrajová, ale z Kollárova náboženského chápania morálky sa nedá vylúčiť. O nich sa dozvedáme najmä v kázňach s názvom: *Jak že je možný tichý poriadok pod službami b. v tomto našom chráme*,²²³ *Ako v evanj. Chráme spievať sluší*,²²⁴ *Jak škodný a hanebný jest to*

²¹⁸ J. KOLLÁR, *Každý kresťan jest kňazom*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči I*, s. 14 – 23.

²¹⁹ TÝŽ, *Nábožnosť a národnosť ako sestry*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči II*, s. 15 – 34

²²⁰ TÝŽ, *Dobré vlastnosti národa slovanského I*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči I*, s. 497 – 511 ; TÝŽ, *Dobré vlastnosti národa slovanského II*, in: Tamtiež, s. 512 – 525.

²²¹ Nevníma ich ako nadprirodzené dary, ale ako dostupné mravné poklady, o ktoré má človek usilovať. Aj keď ich berie ako súčasť ľudskej prirodzenosti, stále je potrebná na ich zušľachtovanie v charaktere človeka Božia pomoc a kazateľ v tomto ohľade a pre tento účel vyprosuje pre veriacich dar Ducha svätého, ktorý ich v tom posilní. Porovnaj: J.M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 192.

²²² J. KOLLÁR, *Nábožnosť a národnosť sú sestry*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně II*, s. 15. Medzi nimi vidí Kollár úzky vzťah a zdôrazňuje ich prepojenie „Národnosť a nábožnosť sú sestry.“

²²³ TÝŽ, *Jak že je možný tichý poriadok pod službami b. v tomto našom chráme* in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně I*, s. 227 – 239.

²²⁴ TÝŽ, *Ako v evanj. Chráme spievať sluší*, in: Tamtiež, s. 173 – 183.

*obyčaj v deň nedeľný a sviatočný po iných cudzích, neevanjelických chrámoch sa túlať,*²²⁵ *O takých ľuďoch, ktorí len na veľké sviatky do chrámu Pána chodievajú.*²²⁶

Človek by mal do chrámu prichádzať v príslušnom čase, aby nerušil poriadok a pokoj, nemal by sa obzerať na iných prichádzajúcich a odchádzajúcich ľudí, čo vyčíta najmä ženám. Taktiež na ne apeluje aby nenosili malé deti a nemluvňatá na bohoslužby, kvôli ich plaču a nepokojnosti, aby nepohoršovali ostatných a nerušili poriadok. Pripomína, že takisto do kostola nepatria ani zvieratá.²²⁷

V podstate by sa mal každý veriaci správať v chráme ako ochranca poriadku a zachovávať ho. Vyzýva kresťanov, aby neskorý príchod netolerovali a upozornili každého pôvodcu rušenia, aby tak nečinil. „Spýtajte sa ho, či je kresťan, či pohan? Spýtajte sa ho, kde je, či na trhu, či na ulici, či pred oltárom: proste ho pekne, napomínajte ho aby od dnešného dňa tak nečinil.“²²⁸

Upozorňuje i na to ako že sa treba správne zapájať do spievania žalmov a chvál v chráme a radí ako. Tu preferuje zásadu, aby mal veriaci v spievaní obľubu a aby poznal text chvál, ktoré sa na bohoslužbách spievajú. Každý má záväzok spievať a pripojiť sa k ostatným a to rovnohlasne, prirodzene a pozorne, aby každé slovo vyniklo. Kresťan má vedieť o čom spieva pretože len tak mu to prinesie úžitok a pripraví jeho srdce na samotnú kázeň. Nemusí pritom skláňať hlavu, prevracať oči ani sa obzerať, ale má byť sám, v tichosti s Bohom a spievať vrúcne a radostne. Aj takémuto správaniu v kostole je podstatné učiť aj deti.²²⁹

Kazateľ považuje za nevhodné, aby sa evanjelici túlili po iných chrámoch, než evanjelických. Podľa neho je tento rozšírený zvyk medzi nimi nerozumný a je ho potrebné vykoreniť. Taký evanjelik je zlým príkladom pre ostatných a podkopáva vlastnú cirkev. Kritizuje aj roztrieštenosť evanjelikov, ktorí neisto oscilujú medzi cirkvami, navštevujú iné chrámy, nedržia spolu a pripájajú sa ku službe božej v rôznych rečiach a cirkvách. Takýto pochybujúci evanjelici, ktorí sa chcú odtrhnúť napriek tomu, že prináležia evanjelickej cirkvi sa neskôr stávajú poverčivými a neveriacimi.

²²⁵ TÝŽ, *Jak škodný a hanebný jest to obyčaj v deň nedeľný a sviatočný po iných cudzích, neevanjelických chrámoch sa túlať*, in: Tamtiež, s. 201 – 213.

²²⁶ TÝŽ, *O takých ľuďoch, ktorí len na veľké sviatky do chrámu Pána chodievajú*, in: Tamtiež, s. 214 – 226.

²²⁷ TÝŽ, *Jak že je možný tichý poriadok pod službami b. v tomto našom chráme*, in: Tamtiež, s. 235 – 236.

²²⁸ TÝŽ, *Jak že je možný tichý poriadok pod službami b. v tomto našom chráme*, in: Tamtiež, s. 232.

²²⁹ TÝŽ, *Ako v evanjelickom chráme spievať sluší*, in: Tamtiež, s. 176 – 182.

Ostatných, verných evanjelikov vyzýva, aby takých poučili o láske k ich náboženstvu, o vernosti k evanjelickej cirkvi a o zachovávaní jednoty, aby tak nečinili, nevyvolávali posmech a neboli hanbou ostatným evanjelikom.²³⁰

Nepochybné túto problematiku otvára v súvislosti so snahou zjednotiť ich v jednej cirkvi pod evanjelickým zborom, aby neodbiehali do nemeckých a maďarských chrámov a neslúžili Bohu v inej reči ako slovanskej.

Ďalej odsudzuje akékoľvek výhovorky, prečo kresťan nemohol prísť na bohoslužbu a odporúča mu stanoviť si správne priority. Najčastejšie výhovorky popisuje nestihnutú robotu, veľkú vzdialenosť do chrámu či prosté zanedbávanie z lenivosti. Vyslovuje túžbu, aby sa v chráme stretávali všetci zhromaždení aspoň v nedeľu a nik už neopúšťal ich rady z podobných príčin.²³¹

IV. 6. Úloha a mravný charakter slobody

Slobodu považuje Kollár za jednu z *pokladov duše človeka*. Pokladmi duše nazýva okrem nej aj rozum, cit a tvorivosť. Sú to podľa neho vzácnosti ľudskej výbavy. Tento dar z pokladov duše si najviac cení a vyzdvihuje jeho dôležitosť.²³² „Všetko môžeš človeku odobrať a zničiť a ešte bude podobný Bohu a brat anjelov, ale vezmi mu slobodu, už nie je človekom, ale poľným živočíchom.“²³³ Pojednáva o nej v dvoch kázňach v druhom diele, s názvom *Chvála rozumnej slobody*²³⁴ a *Prekážky slobody*.²³⁵ Sloboda je zároveň dôležitým predpokladom pre správne a morálne pôsobenie v živote človeka a to vo všetkých jej formách. Sloboda myslenia, svedomia, prejavu, či náboženstva. Takú slobodu by mal zaručiť štát, spravodlivými zákonmi a zárukou rovného práva pre všetkých občanov. Bez nej je pre človeka ťažké slobodne myslieť, vyjadrovať sa ako chce, plnohodnotne zapojiť svoje úsilie ku prospechu národa a ľudí. Poukazuje na dve pasce, ktorým môže človek mylne prepadnúť, respektíve na dva odlišné nahliadania na slobodu ľuďmi. Prvou je, keď si človek mýli slobodu s neviazanými mravmi, s porušovaním morálky a pokiaľ sa oddáva nespútanému životu. Na druhej strane považuje za „blud srdca a rozumu“ aj názor tých, ktorí opačne, všetky

²³⁰ TÝŽ, *O takých ľuďoch, ktorí len na veľké sviatky do chrámu chodievajú*, in: Tamtiež, s. 203 – 204, 206 – 207, 212 – 213.

²³¹ TÝŽ, *Jak že je možný tichý poriadok pod službami b. v tomto našom chráme*, in: Tamtiež, s. 225, 226.

²³² TÝŽ, *Ako mnohé a sväté príčiny nás k tomu zavádzajú, aby sme i my tu reč milovali, v ktorej sme sa zrodili*, in: Tamtiež, s. 189 – 190.

²³³ TÝŽ, *Chvála rozumnej slobody*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přježitostne kázně, II*, s. 199.

²³⁴ TÝŽ, *Chvála rozumnej slobody*, in: Tamtiež, s. 195.

²³⁵ TÝŽ, *Chvála rozumnej slobody*, in: Tamtiež, s. 207.

hriechy dávajú za vinu prílišnej slobode a nahliadajú na ňu celkovo ako prostriedok ku spustnutiu mravov. Takí by dali najradšej každému človeku „strážcu a drába k boku, ktorý by všetky jeho skutky a reči pozoroval, oni by každému dali zámku na ústa a putá na ruky, aby sa len tak hýbal a to činili, čo by oni chceli.“²³⁶ Oba takéto typy ľudí vidí ako prekážku na ceste ku slobode.

Kollár chápe slobodu, o ktorej hovorí, ako stav človeka nikým nespútaného, ktorý prináleží sám sebe a riadi sa vlastným rozumom. Dopĺňa, že pokiaľ má byť sloboda dokonalá, mal by každý istú časť z vlastnej vonkajšej slobody obetovať, aby mohli byť slobodní všetci, nielen jeden. Vyčíta vrchnosti i iným ľuďom taký prístup, keď majú tendencie radšej byť pánmi a poddaným rozkazovať, keď sa snažia o to, aby mali pevne v rukách svoje sídla, snažiac sa zabezpečiť si istotu blahobytu. Takýto ľudia nedbajú na slobodu myšlienok, svedomia, rozumu či náboženstva iných. Domnievajú sa, že majú dokonalú slobodu, keď sa sústreďujú len na tú telesnú. Ovládne ich zisk a lakomosť, a sú ovládaní túžbou len sami sebe zabezpečiť pohodlný život a neváhajú nechať druhých na sebe pracovať. Zaujíma ich len vonkajší lesk vecí a ovláda ich pýcha. Takýto prístup, ako pripomína Kollár, plodí lupičov, hriechy, závisť, neznášanlivosť i vojny, ktoré o slobodu pripravujú celé národy.²³⁷

Kollár považuje za dôležité mať spravodlivé zákony a rovné práva pre občanov. Pretože aj keď ľudia od seba v rôznych stavoch navzájom závisia, napríklad poddaný od vrchnosti, vrchnosť od panovníka, mešťan od mesta, služobník od pána, vlastenec od vlasti, kresťan od cirkvi a naopak, stále tu môže mať rozumná sloboda a voľnosť svoje čestné miesto. K takejto rozumnej slobode radí napomáhať uvedomením si tých správnych hodnôt. Kollár to kladie za povinnosť práve rodičom, ktorí by ich mali deťom vštepovať a správne ich formovať. Vyzdvihuje i posilňovanie dôvery, ktorá by nepochybne napomohla k dobrým vzťahom, ako medzi ľuďmi, tak i medzi národmi a k nenásiliu. Dodržiavaniu zákonov, morálky a poriadku, ako hodnotí, sa lepšie darí v láske, v pokoji a mieri, než v neustálych vojnách či v násilných donúteniach k poslušnosti. Každý by si mal dať za cieľ, aby bol dobrým človekom a kresťanom a v duchu týchto hodnôt obhajovať, rozširovať a napomáhať slobode.

²³⁶ TÝŽ, *Chvála rozumnej slobody*, in: Tamtiež, s. 196.

²³⁷ TÝŽ, *Prekážky slobody*, in: Tamtiež, s. 209, 211 – 213.

Jeho výrok, „kto komu slobodu odníma, kto koho obmedzuje a tlačí, ten nehreší proti človeku, ale proti človečenstvu,“²³⁸ len dokladá vážnosť, ktorú vo svojom názore pripisuje takémuto počínaniu. Vo svojom básnickom prejave považuje takých jedincov za hlavných vinníkov násilia a vojny. „*Sám svobody kto hoden, svobodu zná vážiťi každou, ten kdo do pout jímá otroky, sám je otrok. Necht' ruky, necht' by jazyk v okovy své vázal otrocké jedno to, neb nezná šetřiti práva jiných. Ten, kdo truny bořil, lidskou krev darmo vyléval, po světě nešťastnou války pochodni nosil.*“²³⁹ Nahliada na nich ako na tých, čo zasahujú do prirodzeného usporiadania národov, ktoré je dané božou prozreteľnosťou.²⁴⁰

Kollár neprejavoval nenávisť voči monarchii ani voči panovníkovi. Vo všeobecnosti sa aj v kázni o dejinách reformácie vyhýba otázke prenasledovania protestantov v habsburskej ríši v 17. a 18. storočí. V kázni o rozumnej slobode sa o habsburských panovníkoch vyjadruje s úctou. Chválu a úctu vyjadruje „Jozefovi, pôvodcovi slobody a znášateľnosti v našej vlasti, Leopoldovi, poskytovateľovi služieb božích a chrámu evanjelického v tomto meste, Františkovi, spravodlivému sudcovi, ktorý zboru tomuto rovnosť práv prisúdil a Ferdinandovi, teraz panujúcemu, ktorý tieto draho kúpené poklady obohacuje“²⁴¹. Brojil len proti takým ľuďom, ktorí narušovali slobodu národa. Tú si vážil a doprial by ju všetkým. Považuje za hriech, keď je niekým odnímaná. Ani veriacich nevedie k odsudzovaniu takých ľudí. Nabáda ich aby milovali svoj vlastný národ a boli na neho právom hrdý.

U Kollára boli občianska a mravná sloboda úzko previazané. Tvrdí, že „koreňom slobody občianskej je predovšetkým sloboda mravná.“²⁴² Znamená to, že pokiaľ človek túžil po uznaní jeho práv a slobôd, chcel sa o takýto stav usilovať pre blaho národa a byť úspešný, musel mať predovšetkým sám v sebe správne usporiadané hodnoty, disponovať cnosťami, jednať v duchu rozumnej slobody a prihliadať aj na práva a slobody ostatných ľudí a národov. Mal by vyznávať tú správnu slobodu a mať pre ňu cit, daný výchovou a mravným životom.

²³⁸ TÝŽ, *Chvála rozumnej slobody*, in: Tamtiež, s. 200.

²³⁹ TÝŽ, *Slávy dcera. Báseň lyricko-epická v pěti zpěvích*, in: Martin .C. PUTNA, *Překlad a výklad Slávy dcery do kulturní historie*, s. 8.

²⁴⁰ T. G. MASARYK, *Česká otázka*, s. 9.

²⁴¹ J. KOLLÁR, *Povinnosti draho kúpenej cirkvi*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, II*, s. 564.

²⁴² J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 190.

Kollár neodsudzuje násilie, napríklad maďarský útlak Slovákov, ale pred ním varuje, a obhajuje medzi neslovanskými národmi úzke spojenie. I keď, ako mnohí pred ním a po ňom svoj názor formuje a i v básnickej tvorbe (v *Slávy dcére*) osciluje medzi taktikou miernou a násilnou.²⁴³ Kollár v kázňach o slobode najmä poukazuje na konanie tých, čo slobodu majú a iným ju odnímajú a dáva ich do protikladu s tými, ktorí si ju vážia a sú jej hodní.

IV. 7. Obrana proti ateizmu

V dobe osvietenstva prevážil názor, že náboženstvo je užitočné pre udržanie občianskych mravov, pretože len náboženská viera dokáže ľudí udržať v sebadisciplíne. Z toho dôvodu sa domnievali už i priekopníci náboženskej tolerancie, že rozmach ateizmu v spoločnosti by viedol k zániku občianskych mravov a k rozpadu spoločnosti. John Locke v *Listě o toleranci*²⁴⁴ odmieta, aby štát toleroval ateistov, Pierre Bayle neskôr prišiel s provokatívnym názorom, že i spoločnosť ateistov by mohla zostať mravná a udržať sa pohromade. Napokon vedúci myslitelia osvietenstva s tým nesúhlasili. V habsburskej monarchii Josef Sonnenfels takisto zastával názor, že náboženstvo je najúčinnější prostriedok k udržaniu občianskej morálky.²⁴⁵ V Kollárovej dobe bola ešte silnejšia snaha štátu brániť náboženstvo a potierať ateizmus.

O tom ako sa zachovať k ľuďom, ktorí nemajú náboženské presvedčenie radí Kollár v kázni *Studnica nevery v náboženstvo*.²⁴⁶ Nábožný kresťan nie je obklopený len samými príslušníkmi k cirkvi, ale v jeho okruhu sa môžu nachádzať aj ľudia, ktorí zmýšľajú inak, nie v duchu kresťanských hodnôt. U takých nábožnosť nie je na prvom mieste a nesvedčí o tom ani ich život. V kázni Kollár pojednáva o *studniciach neviery v náboženstvo*, ktoré sú zároveň základnými príčinami ateizmu. Nábožnému kresťanovi neradí zachovať sa k odpadlíkom a ateistom odmietavo, ani sa im vyhýbať, ale pokúsiť sa ich dostať do cirkevných radov. Mal by takého človeka poučiť o skutočnom ciele náboženstva²⁴⁷ a vyviesť ho z povier a omylov. Mal by sa ho spýtať z ktorej studnice

²⁴³ T.G. MASARYK, *Česká otázka*, s. 77, 83.

²⁴⁴ John LOCKE, *Letter concerning toleration*, London 1689. dostupné na internete: <http://www.constitution.org/jl/tolerati.htm>. (18.7. 2015).

²⁴⁵ Joseph von SONNENFELS, *Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanz, sv. I*, Wien 1819, s. 55 a 69.

²⁴⁶ J. KOLLÁR, *Studnica nevery v náboženstvo*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, II*, s. 229 – 241.

²⁴⁷ Tým je v Kollárovom pojatí mravná dokonalosť človeka. Porovnaj: J. M. LOCHMAN, *Duchovní odkaz*, s. 181.

pramení jeho nevier. Za takéto studnice považuje pýchu, nešľachetnosť života, zblúdilu národnosť, a zlé vyučovanie náboženstva mládeže v mladosti.

Kollár už nerieši reakciu na prípadnú odpoveď, ktorá by od ateistu prišla. Napríklad akýkoľvek nezáujem alebo vzniknuté konflikty. Jeho myšlienka humanity a sklon k nenásilnému konaniu ale napovedá, že v takom prípade pravdepodobne dáva prednosť tomu, správať sa trpezlivo a možno napríklad vykonať modlitbu za obrátenie podobných neveriacich. Vo vonkajšom prejave môžeme iba hádať, či má kresťan hľadať nové a nové argumenty v dialógu, aby ho presvedčil a poučil, alebo sa má taktika nenásilia prejaviť radšej ukončením komunikácie. Všetko sú ale iba dohady. Nepochybne je ale dialóg s ateistom prínosný aj pre posilnenie sebavedomia veriaceho, aby sa nebál svoju vieru verejne šíriť a ticho ju nezamlčieval.

IV. 7. 1. Ako spoznať neveriaceho

Ateista sa, podľa Kollára, nápadne odlišuje od kresťanov spôsobom života. Kresťania ho môžu spoznať pozorovaním jeho správania, určiť z ktorej studnice pramení jeho nevier a následne ho poučiť. Ateista zľahčuje náboženstvo, pochybuje o nesmrteľnosti, niektorí zapierajú Boha, opovrhujú Kristom, či sa rúhajú svätým veciam a vysmieľajú sa z nich.²⁴⁸ Morálka a život takýchto ľudí je rôzny. Prvou studnicou je ich *pýcha*. Človek sa vtedy vyvyšuje, snaží sa vzbudiť pozornosť, myslí si že je vznešenejší a chce sa odlišovať. Zakaždým si myslí to opačné ako väčšina, aby sa nepodobal tým obyczajnejším ľuďom. Veď „takýto ľudia majú obchod s vysokými osobami vo svete a snád' s kráľmi, s kniežatami, boháčmi, načo žeby teda tovarišstvo s Kristom hľadali?“²⁴⁹

Dôležité je teda ich pozorovať a spoznať nemravnosť ich konania. Druhý koreň ich „nenábožnosti“, môže byť ich *nešľachetný spôsob života*. Neveriaci s touto príčinou neviery sa spozná tak, že vykonáva buď nejaké nečisté remeslo, alebo sa oddáva na prvý pohľad viditeľným hriechom, ako opilstvu, smilstvu, záhaľke či krádeži, alebo tajným, ako podvodu a klamstvu. Taký ľudia považujú svoj neviazaný až nemorálny spôsob života za prejav slobody.²⁵⁰

²⁴⁸ J.KOLLÁR, *Studnica nevery v náboženstvo*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, II*, s. 232.

²⁴⁹ TÝŽ, *Studnica nevery v náboženstvo*, in: Tamtiež, s. 233-234.

²⁵⁰ TÝŽ, *Studnica nevery v náboženstvo*, in: Tamtiež, s. 235. Výstižne vykresľuje výrokom: „Neviera je ako niektorý človek ktorý v tmavej noci samotný cestu koná a keďže sa bojí, tak sám sebe píska a spieva si, aby svoj strach rozohnal.“ Porovnaj: TÝŽ, *Studnica nevery v náboženstvo*, in: Tamtiež, s. 236.

Tretou studnicou je *zblúdila národnosť*. Tá súvisí s rozmáhaním národnej nenávisťi, neznášanlivosti a premenou hodnôt medzi národmi. Ich hlavným cieľom sa stalo rozširovať jednotný jazyk, príslušnosť všetkých ľudí k jednému národu a neprihliadali na právo menšinových národov na sebaurčenie a na vlastný jazyk. Bližšie sa o tejto príčine zmienim v kapitole *Otázky Kollárových predstáv o úlohe cirkvi v modernej dobe*.

Poslednou príčinou ateizmu je *zlé vyučovanie nábožnosti mládeže v mladosti*. To býva často prevrátené, chybné, nedostatočné, alebo žiadne. Závažnou chybou, na ktorú upozorňuje Kollár a o ktorej som sa už zmienila, je neskorý začiatok vyučovania náboženstva. Kollár sa domnieva, že pokiaľ sa nezačne vyučovať náboženstvo a nábožnosť od útleho detstva, tak sa prakticky vzťah k prirodzenému náboženstvu už nevytvorí. Problémom je aj rozšírené čítanie kníh a spisov, ktoré náboženstvo podkopávajú, či neúplná a polovičná učenosť, ktorá vznikne z čítania spomínaných pochybných kníh. Niektorí sa v mladosti naučili, že dôležité sú práve vonkajšie prednosti ako rod, stav, majetok. Náboženstvo v Kollárovom pojatí ale prikazuje veriť vo vnútorné hodnoty, ktoré človek vlastnou zásluhou nadobudne, ktoré jediné sú schopné človeku poskytnúť cenu a hodnotu.²⁵¹ Preto nie sú prevrátené hodnoty u niektorých ľudí vtedajšej doby nič neobvyklé, naopak, sú len logickým vyústením ich výchovy, keď v mladosti od rodičov, pestúnov ani od učiteľov o náboženstve nič nepočuli. Najmä keď u nich úplne chýbala príležitosť sa naučiť niečo o viere a o Bohu. Vtedy ľudia, tak ako sa v ateizme narodili, aké hodnoty vyznávajú a v akých v živote pôsobia, v takých aj svoj život dožijú. Túto príčinu vzniku ateizmu považuje Kollár za najväčšiu a najrozšírenejšiu.

Pokiaľ by som mala zhrnúť základné zásady obrany proti ateizmu, ktoré vyznáva Kollár, tak by sa mal nábožný kresťan zamerať hlavne na odstránenie spomínaných príčin, ktoré som vyššie rozobrala. Z Kollárovej kázne ale jasne vyplýva, že pokiaľ nebola nábožnosť v detstve podchytená, ťažko je ešte nádej na obrátenie ateistu na vieru. Pokiaľ nevieru vychádza z ostatných príčin, obrátenie hľadá v dialógu s neveriacim, v pozorovaní jeho života, v odhalení príčiny jeho neviery a v poučení ho o jeho prevrátených hodnotách.

²⁵¹ Obhajuje myšlienku, že „sme si všetci rovní a dieťky jedného otca...“ TÝŽ, *Studnica nevery v náboženstvo*, in: Tamtiež, s. 236.

Nepochybne sa jeho odporúčanie viesť s ateistom dialóg vzťahovalo na dve osoby z rovnakého stavu. Z kázne je ale zrejmé, že vo väčšine takého pozorovanie života, akým žijú nenábožní ľudia dostačuje hlavne k tomu, aby si nábožný kresťan uvedomil a utvrdil sa v čom spočívajú jeho výhody a aké sú tie správne hodnoty, ktoré má vyznávať v súvislosti s tým, že u ateistu uvidí opak.²⁵²

Aby sa naučil žiť mravne práve tým spôsobom, že sám na druhom človeku uvidí spôsob života, ktorý nie je v súlade s požiadavkami, ktoré sa kresťana vyžadujú a ktorým ho učí kresťanské náboženstvo. Aj to je určite dôležitá a pravdepodobne účinná obrana proti ateizmu.

IV. 7. 2. Obrana proti odpadlíkom

Kollár sa zmieta aj o povinnostiach nábožného kresťana, ktorá súvisí s odpadlíkmi od cirkvi, alebo s tými, čo jej prináležia len formálne a inak sa od cirkevných zhromaždení dištancujú. Zmienim sa stručne aj o povinnostiach, ktoré Kollár radí voči nim uplatňovať. Takýto návod zanechal v kázni s názvom: *Ako sa my k tým a k takým ľuďom správať máme, ktorí síce k nám prináležia, ale sa od nás odlučujú a vzdávajú?*²⁵³

V prvom rade treba vysvetliť, že Kollár ich nepovažuje primárne za vinných a ich konanie sa odlučovať nepovažuje za úmyselné. Vidí ich ako zaslepencov. „Bludy im nebožiatkam hlavu prevrátili, omyly im srdce porušili.“²⁵⁴ Ich základná chyba, ktorú Kollár pomenoval, je ich obrovská snaha stať sa príslušníkom iného národa, inej cirkvi a svoj vlastný pôvod sa snažiť zakryvať. Príčinu vidí v ich strachu z potupy, z ktorého plynú ich snaha dostať sa na stranu národa, ktorí zvíťazí. Ich počínanie vyplýva zo zložitej národnostnej situácie, ktorá v Rakúskej monarchii panovala v druhom a treťom desaťročí 19. storočia. Kollár vyzdvihol ich dvojnásobnú hriešnosť, keď sa obracajú proti vlastnému národu. Nábožný veriaci má voči nim uplatniť rozličné postupy. Považuje dokonca za hriešnu akúkoľvek pasivitu, pokiaľ nezakročí. Radí predovšetkým smelo sa im postaviť, povedať im do očí pravdu a pokiaľ by bojovali, zreteľne im oznámiť, že nijakého práva nemajú na to, čo činia.

²⁵² Dokladá to citát: „My potom vďační buďme Bohu za to, že nám dal dar viery a oči otvoril tak, že i v to veríme, čo nevidíme, tomu sa klaniame čoho sa rukou dotknúť nejde.“ TÝŽ, *Studnica nevery v náboženstvo*, in: Tamtiež, s. 241.

²⁵³ TÝŽ, *Ako sa my k tým a k takým ľuďom správať máme, ktorí síce k nám prináležia, ale sa od nás odlučujú a vzdávajú?* in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně, II*, s. 111 – 124.

²⁵⁴ TÝŽ, *Ako sa my k tým ľuďom chovať máme, ktorí k nám prináležia, ale sa od nás odlučujú a vzdávajú?* in: Tamtiež, s. 114.

Ďalej im radí pripomenúť, kto je pôvodcom ich reči, ich mena, ktoré je slovanské, aby na nezabúdali na svoje miesto a pôvod. „ I prečože sa brat, od nás odtrhuješ ? Prečože proti svojmu národu vojnu vedieš?“²⁵⁵ Na druhej strane veriacich o to dôraznejšie žiada a vyzýva, aby sa hľadali, vo viere posilňovali navzájom, aby sami boli čo najdokonalejším príkladom v spôsobe mravného života a rozmnožovali sami v sebe dôležité cnosti, čo nepochybne príslušníka v cirkvi udrží a cudzinca k nej môže privábiť. Dôraz kladie Kollár i na problém slovanského národa, ktorým je opilstvo. Vystríha pred ním a zdôrazňuje potrebu ho vykoreniť, pretože „ ktorýže ale statočný a rozumný človek rád zostane v tovarištvě hovadských opilcov a ožralcov?“²⁵⁶

Naposledy kresťanov vyzýva k tomu aby nezúfali nad odpadlíkmi, lebo cirkev bez nich považuje za lepšiu a čistejšiu od zradcov. Naopak by sami mali vlastným konaním vynahradiť straty a posilniť zväzky a vzťahy navzájom medzi sebou.²⁵⁷

IV. 8. Strom ako mravný obraz človeka

V koncepte Kollárových kázni v *Památníku Národního Písemnictví* sa nachádza zaujímavá kázeň, v ktorej Kollár prirovnáva človeka ku stromu. Je to kázeň *Strom ako mravný obraz človeka*.²⁵⁸ Na prvý pohľad sa to môže zdať zábavné ale Kollár skutočne popisuje čím môže byť človeku mravným obrazom a zameriava sa na rozdiely, ktoré ukazujú na to, ako ďaleko je človek od dosiahnutia niektorých cností. Vychádza z toho, že strom ako „mŕtvy“ v dokonalosti niektorých cností človeka prevyšuje.

*Môže byť strom zrkadlom, učiteľom a príkladom pre človeka?*²⁵⁹ Ján Kollár kresťanom hneď v úvode položil túto otázku.

Strom a jeho časti prirovnáva ku tovarištvu a jeho členom. Porovnáva na základe tých predpokladaných podobností medzi stromom a spoločenstvom aj ich uskutočňovanie v praxi. Vytýčil zásadné rozdiely medzi životom stromu a ľudí a nabáda ich k lepšiemu prístupu k životu. Dôležité aspekty mravného obrazu stromu pre človeka zhŕňa do piatich bodov.

²⁵⁵ TÝŽ, *Ako sa my k tým ľuďom chovať máme, ktorí k nám prináležia, ale sa od nás odľučujú a vzdalujú?* in: Tamtiež, s. 120.

²⁵⁶ TÝŽ, *Ako sa my k tým ľuďom chovať máme, ktorí k nám prináležia, ale sa od nás odľučujú a vzdalujú?* in: Tamtiež, s. s. 122.

²⁵⁷ TÝŽ, *Ako sa my k tým ľuďom chovať máme, ktorí k nám prináležia, ale sa od nás odľučujú a vzdalujú?* in: Tamtiež, s. s. 114 – 120, 122 – 123.

²⁵⁸ Památník národního Písemnictví Praha, Kollár Jan, inv. č. 802, kart. 14, sign. 64.11, nefóliované. (Česká kázání z let 1821 – 1848).

²⁵⁹ Tamtiež.

Ako prvej, pripisuje význam tej vlastnosti stromu, že dokáže úplne *všetko okolo seba zúročiť* k svojmu úžitku, dokonalosti a rastu. Vlahu z pôdy, teplotu zo vzduchu, všetko napokon premení na svoje plody. K tomu, aby to dokázal, sú potrebné všetky jeho časti, ktoré má na sebe. Či korene, kmeň, kôra, ratolesti, listy či puky. Všetky si navzájom pomáhajú a spolupracujú pre jeden cieľ, pre ovocie. Toto sa deje nepretržite, ráno, večer, vo dne v noci, v suchu, daždi. Kollár sa zamýšľa, či to tak funguje i u ľudí. Či každý pracuje tak, že dokáže využiť svoje sily k dobrému cieľu. Strom prináša v istom období svoje ovocie, človek v povolani pracuje pre úžitok. Kollár sa vyjadruje že sú aj ľudia, ktorí sa snažia v práci vydať zo seba to najlepšie a splniť svoje povinnosti. Na druhej strane ale sú aj ľudia, ktorí sa stále na niečo sťažujú ale i takí, ktorí odmietajú dať pracujúcim „vlahu a potravu,“ ktorá im patrí, teda peniaze a všetko zhromažďujú pre seba. Poukazuje na to a necháva poslucháčov aby sa zamysleli.²⁶⁰

Po druhé upriamuje pozornosť na to, že strom *je vnútorne taký, ako sa navonok ukazuje*. Človeka vidí naproti tomu ako často nosí masku priateľstva a plášť lásky ale vo svojom vnútri je často „vlk hltavý“ a nosí v sebe klam a faloš. Niekde sa ukazuje ako pobožný, ale doma sa chová ako pokrytec a bezbožník. Znova tento aspekt iba ukazuje.²⁶¹

Po tretie sa vyjadruje Kollár, že strom žije *so všetkými tvormi na zemi spokojne a v svornosti*. Medzi rastlinami a stromami panuje jednota a znášanlivosť. Nevedú vzájomne vojny ani zvady a neprenasledujú sa. Takisto sa aj medzi stromami nachádzajú rôzne plemená a pokolenia, ako aj medzi ľuďmi, ktorí sú rozdielni v národnosti a jazyku. Kollár pripomína, že medzi ľuďmi takáto svornosť neexistuje. Časté sú prieky medzi manželkou a manželmi, rodičmi a deťmi, bratmi a sestrami. Človek býva aj často prenasledovaný pre náboženstvo, jazyk, reč a často násilne k niečomu nútený.²⁶²

Štvrtú vlastnosť objavil v tom, že strom *podľa svojej moci a možnosti koná svoje povinnosti*. Pre strom je to jeho úžitok a ovocie. Nie je na zemi taký strom, čo by nejaký prospech pre človeka nepriniesol. Aj keď príde mráz a je neprijemné počasie vtedy sa ešte pokúsi listy a kvety vyhnať, aj keď ovocie napokon nevydá, na ďalší rok úrodu znásobí. Strom trebárs aj na piesku rastie alebo na skale, nezaháľa ale prináša ovocie. Kollár žiada ľudí, aby sa zamysleli nad tým, či tiež činia ako strom v tomto ohľade.

²⁶⁰ Tamtiež.

²⁶¹ Tamtiež.

²⁶² Tamtiež.

Kollár poznamenáva aký úžitok by mohol poskytovať aj človek, keby všetky sily a možnosti zapojil do svojich snáh. Tu vyjadruje ale ľútosť nad tým, že človek tak nekoná.

Piata dobrá vlastnosť, ktorú dáva človeku za vzor je tá, že strom *svoje ovocie nosí pre iných, nie pre seba*. Totiž pre iné tvory, alebo pre ľudí. Takisto pre nich „ kvitne, zelená sa, znáša dažde a vetry“. Človek ho často ani nesadil ani nezalieval, strom za to nič nežiada snaží sa byť ľudom užitočný ako len môže. Kollár poukazuje na protikladný postoj človeka, ktorý sa pýta a zaujíma len o to, aký má sám z práce zisk. Mravný obraz stromu pre ľudí je v tomto prípade, že žije pre iných, zatiaľ čo človek pre seba.²⁶³

Nakoniec dodáva, že strom nerozumie svojej bytnosti a nevie inak konať ako koná a preto za to nemá ani zásluhy. Na druhej strane predstavuje zrkadlo mravných vlastností človeka, na ktoré keď sa kriticky pozrieme, je možné ich v nás zdokonaľiť. Keď prijmeme uvedomenie, že strom „je mŕtvy“ a predsa činí v mnohom viac, ako človek. Veriaci sú Kollárom vyzývaní: „Učte sa od stromu mnohým cnostiam, pretože ste viac ako strom, usilovnejší, pracovitejší úprimnejší znášateľnejší, buďte dobročinnnejší a teda mravne dokonalejší, ako strom.“²⁶⁴

IV. 9. Otázky Kollárových predstáv o úlohe cirkvi v modernej dobe

Táto otázka vnímania cirkvi nás zaujíma kvôli spochybňovaniu jej úlohy v modernej spoločnosti. Dialo sa tak najmä už na konci 17. storočia. Bolo to vyústenie násilného začleňovania do cirkvi, ktorý súvisel s presadením tolerancie. Bol to jednak dôsledok snahy mysliteľov ako bol John Locke, učiniť členstvo v cirkvách ako vec dobrovoľnú, závislú na osobnom rozhodnutí jednotlivca. Ale bol to tiež dôsledok snahy moderných politikov a teoretikov štátneho práva podriaďovať cirkvi štátu.

Ján Kollár však vníma cirkev ako spoločenstvo, v ktorom sa zhromažďujú pobožní veriaci, aby sa zdokonaľovali a cvičili v nábožnosti. Cirkev je pre neho zároveň matka náboženstva a bez nej by náboženstvo ostalo nemé, studené a jednostranné. Takisto je cirkev sestra školy, ktorá vyučuje mladých náboženstvo v ich vlastnej reči.²⁶⁵

²⁶³ Tamtiež.

²⁶⁴ Tamtiež.

²⁶⁵ J. KOLLÁR, *Kvet a pád cirkvi*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči, I*, s. 369.

Cirkvi sa Kollár venuje v kázňach *Kvet a Pád cirkvi*,²⁶⁶ *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyseľnosť pri rozličnosti stránok*,²⁶⁷ *My sme zakladatelia novej cirkvi*,²⁶⁸ *Povinnosti draho kúpenej cirkvi*²⁶⁹ a *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*.²⁷⁰

Venuje sa podmienkam, aké treba v cirkvi vytvoriť aby prekvitala, čomu sa vyvarovať, aby jej vývoj neviedol k pádu, zdôrazňuje úlohu každého kresťana, ktorý by sa mal považovať za zakladateľa cirkvi a v súvislosti s tým pripomína veriacemu jeho povinnosti. Vyzdvihuje zvlášť mnohé spôsoby, ako cirkev viesť k prosperite a rozmnožovať veriacich s cieľom upevniť aj slovenský evanjelický zbor v Pešti.

IV. 9. 1. Ako sa pričiniť o prosperitu cirkvi

Kollár pojednáva o základných podmienkach, ktoré sú nevyhnutné, aby cirkev fungovala ako má, rozširovala sa a kvitla. Tými základnými predpokladmi sú v jeho pojatí dobrí kazatelia, *dobří poslucháči*, *dobrá škola* a samozrejme na to treba *súhru priaznivých okolností*.

Dobrého kazateľa charakterizuje ako pastiera celého Božieho stáda, ktorý je obdarený darmi od Boha, ktorí si ctí dôstojnosť a veľkosť svojho kazateľského úradu. Mal by viesť cnostný život a musí byť v jeho konaní vidieť a cítiť, že mu záleží na veriacich. Mal by ísť nasledovania hodným vzorom celému cirkevnému zhromaždeniu.²⁷¹

Ďalšia podmienka rozkvetu cirkvi sú aj *dobří poslucháči kázní*. Sú to takí, ktorí „cirkev a náboženstvo vrúcne milujú ... chrám a služby božie radi navštevujú.“²⁷² Medzi ľuďmi musí panovať svornosť, jednota, láska a znášanlivosť, iba tak sa môžu vytvoriť predpoklady a tie správne podmienky k vzniku posilneného a prosperujúceho zboru.

Dôležitá pre jej rozkvet a rast je aj *existencia školy*. Vyučovanie náboženstva v škole by malo byť v súlade s princípmi náboženskej viery aj v chráme. Dôležitý je aj aspekt výchovy kresťanských detí a mládeže, ktorých je najlepšie formovať od útleho veku tými najlepšimi vzormi aby sami inklinovali k tomu navštevovať kostoly, spievať

²⁶⁶ TÝŽ, *Kvet a Pád cirkvi*, in: Tamtiež, s. 368 – 378.

²⁶⁷ TÝŽ, *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyseľnosť pri rozličnosti stránok*, in: Tamtiež, s. 538 – 548.

²⁶⁸ TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 484 – 498.

²⁶⁹ TÝŽ, *Povinnosti draho kúpenej cirkvi*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči, II.* s. 550 – 567.

²⁷⁰ TÝŽ, *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*, in: Tamtiež, s. 361 – 373.

²⁷¹ TÝŽ, *Kvet a pád cirkvi*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči, I.* s. 372.

²⁷² Tamtiež.

v nich, k modleniu a následne k užitočnému remeslu alebo inému povolaniu., pretože „dietky dobre vychované sú kvitnúcou ratolesťou cirkvi.“²⁷³

Nemalý vplyv na kvalite prostredia cirkevného zboru majú aj rôzne vonkajšie okolnosti. K takým Kollár radí napríklad dobrodinčov a patrónov, ktorí ju podporujú darmi, testamentmi, ďalej je to i rozširovanie manželstiev, príchod cudzincov a ich začlenenie do zboru a podobne. Záleží aj na prostredí, kde cirkev vznikla, či v meste alebo v malej osade či má dostatok možností posilňovať sa. Na druhej strane sa Kollár vyjadruje, že niekedy aj prenasledovanie a protivnosti môžu viesť k vytvoreniu ešte pevnejších väzkov vo vnútri a v konečnom dôsledku k jej upevňovaniu a kvetu.²⁷⁴

IV. 9. 2. Čo vedie k zániku a pádu cirkvi

Kollár poskytuje v protiklade s dobrými podmienkami aj nepriaznivé, vedúce k zániku zboru či cirkvi. Stane sa tak za predpokladu, že má vo svojich radoch *zlých kazateľov, zlých poslucháčov, zlú školu a nepriaznivé vonkajšie okolnosti*.

Zlého farára vidí ako človeka bez patričnej učenosti, schopnosti vykonávať viesť svoj úrad alebo bez vhodnej dávky horlivosti s malou vôľou meniť ľudské životy veriacich a inšpirovať ich. Taktiež škodí cirkvi aj svojim pohoršujúcim sa správaním a skutkami. Akokoľvek sú poslucháči v cirkvi vzorní, jeden kazateľ ich môže spustošiť rozplášiť a porušiť. *Zlých poslucháčov* vidí Kollár takých, ktorí nemilujú náboženstvo. Také miesto sa spozná poloprázdny chrámom pri službách Božích. Niekedy sa takí poslucháči kázni zdržujú aj v iných kostoloch „ako bludné ovce.“ Tam je prostredie plné hnevu a vzájomnej nenávisťi. Pri takých ľuďoch sa darí rásť hriechom ako opilstvu, smilstvu, klamu a ohováraníu. Také spoločenstvo vidí Kollár ako zložené z ľudí, ktorí stoja hlavne o zemské veci a panuje medzi nimi zlý duch.²⁷⁵

Zlá škola sa podľa Kollára spozná keď nedbá o rozširovanie nábožnosti medzi deťmi, keď ju navštevujú deti, ktoré rodičia v nábožnosti nepodporujú a tak povinnosti voči svojej cirkvi neplnia. Napokon môže uškodiť cirkvi aj jej *existencia v zlých podmienkach a okolnostiach*, keď vznikla uprostred nepriateľov, ktorí usilujú o jej zánik pre vlastné ciele. Príčinami je často nemilovanie vlastnej reči, odťahovanie sa k inému národu, nesvornosť v manželstve, neporiadok v hospodárstve či nerozvážne šírenie

²⁷³ TÝŽ, *Povinnosti draho kúpenej cirkvi*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči, II*, s. 574.

²⁷⁴ TÝŽ, *Povinnosti draho kúpenej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 575.

²⁷⁵ TÝŽ, *Kvet a pád cirkvi*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči, I*, s. 376.

bludov. Tieto veci uvádzajú cirkev naopak do zmätku, nepokoja, ktoré vedú k jej pádu do priepasti.²⁷⁶

Preto je dôležitá v cirkvi Kollárom veľmi cenená vlastnosť *jednomyselnosť*.²⁷⁷

Uvedomuje si rozličnosť ľudí a priznáva, že stav jednomyselnosti nie je možný dosiahnuť dokonale ale mali by sme a oňho snažiť práve zo štyroch ohľadov.

Na:

- *národ*
- *reč*
- *stav*
- *a majetok*

Všetky tieto ohľady vidí ako akýsi zastrešujúci prvok, ktorý má ľudí združovať aby sa v jeho rámci snažili upevňovať medzi sebou zväzky a konali všetci tak ako jeden v duchu mravných kresťanských zásad. Majú slúžiť ako akési prirodzené opory morálky.

V prvom rade *národ* má byť pre človeka i veriaceho kresťana práve ten, ktorého meno, zvyky „a snád' i tvárnosť a postavu na sebe nosí.“²⁷⁸ Kollár vyzýva veriacich v tomto ohľade na zásadnú vec a odpovedá tak na v úvode položenú otázku. Ktorá povinnosť a záväzok je prvoradejší, ten kresťana voči cirkvi, alebo vlastenca voči národu? Ján Kollár s veriacimi komunikuje ako kňaz a preto niet pochyb, aký záväzok uprednostňuje. Vyjadruje sa, že „viac teda na tom pracovať musíme, aby ľudia Bohu prináležali, než aby toľko prináležali nejakému národu, viac na tom, aby sa rozmnožil počet naozajstných synov a ctiteľov Krista, než synov a potomkov nejakých, akokoľvek slávnych, predkov niektorého národa.“²⁷⁹

V náboženstve považuje veriacich kresťanov všetkých za jeden veľký národ, ktorého predkom je Kristus a apoštolovia, všetkých združuje do jednej rodiny, ktorej spoločným otcom je Boh a všetkých berie ako vlastencov, ktorých spoločnou vlasťou je cirkev. Kresťania sa majú upevňovať v národnej (kresťanskej) jednomyselnosti aby sa ich nik nemusel pýtať: Z akého si ty národu? Ale: Si ty kresťan, si ty človek?²⁸⁰

²⁷⁶ TÝŽ, *Kvet a pád cirkvi*, in: Tamtiež, s. 378.

²⁷⁷ Je obhajovaná v kázni *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyselnosť pri rozličnosti stránok*, in: Tamtiež, s. 538.

²⁷⁸ TÝŽ, *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyselnosť pri rozličnosti stránok*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přiležitostné kázně a řeči, I*, s. 541.

²⁷⁹ TÝŽ, *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyselnosť pri rozličnosti stránok*, in: Tamtiež, s. 542.

²⁸⁰ TÝŽ, *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyselnosť pri rozličnosti stránok*, in: Tamtiež, s. 542.

Vidíme, že myšlienka ľudskosti bola úzko vyzdvihovaná aj v jeho ponímaní zásad kresťanstva a jednomyseľnosť bola jej významným prostriedkom. Vystríha pred nedbanlivosťou, studenosťou voči národu (kresťanov), pretože opovrhovanie jedného sa ľahko rozšíri na mnoho iných, odkiaľ plynie osočovanie a krivda.

Druhý ohľad jednomyseľnosti, teda oporu morálky, našiel Kollár v zastrešujúcom prvku národa a totiž v *reči*. Radí držať sa rodného materinského jazyka, v ňom komunikovať, vzdelávať sa i modliť sa. Reč považuje za jediný pravý prostriedok k osvieteniu rozumu, teda vzdelania srdca. V inej reči vylučuje možnosť tak srdečne spievať ako tej, ktorú sme dostali od Boha darom pri narodení. Odporúča vykoreniť každú roztržitosť, „jazyčnosť“ (klebetnosť) a kritizuje národy a jedincov, čo opovrhujú jazykom a rečou iných. Vo všeobecnosti odporúča, aby veriaci v rôznych národoch hovorili pokojne rozličnými jazykmi, ale aby vyvíjali snahu, nech v každom bije jedno srdce. Aby sme mali popri rozličných jazykoch uznávali „jeden krst, jedno náboženstvo, jedného Krista, jedného Boha... nechajme teda každého pokojne svojou vlastnou cestou kráčať, k jednému cieľu všetci prídeme.“²⁸¹ Tretí ohľad jednomyseľnosti uvidel v *rozličnosti stavu*, do ktorého jedinci patria. Kollár vyzýva veriacich, aby boli spokojní so spoločenským stavom, do ktorého sa narodili a nezúfali nad tým, že nie sú vo vyššom stave a bohatší.²⁸²

Dôležité je, ako sa zmieňuje, v prípade vysokého stavu uvedomenie si pokory a krehkosti a nízkeho stavu dôstojnosti a kresťanskej hodnosti. Upozorňuje že v živote sa ľudia rôznia, ale cirkev všetky odlišnosti spája a ponúka rovnaké náboženstvo pre každého. Prekážkou k takej pokore a dôstojnosti je práve vyvyšovanie sa. Akcentuje aby veriaci mali na pamäti, že „tí, ktorí stoja pred svetom vysoko, môžu pred Bohom nízko stáť.“ Každý sa má snažiť tam, kde je Bohom umiestnený najlepšie ako vie. Aby boli všetci „len ratolesti rozličné, ale jeden strom, jeden koreň a jedno ovocie.“²⁸³

Posledný ohľad v ktorom má jednomyseľnosť zväzky veriacich v cirkvi upevňovať je ohľad *rozličnosti vlastného majetku*. V tomto prípade treba k vonkajšej chudobe i k bohatstvu pripojiť bohatstvo vnútorné. Ideálom by bolo aby rozličnosť veľkosti majetku, náplne práce i množstva peňazí medzi ľuďmi pokojne fungovala popri tom, že

²⁸¹ TÝŽ, *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyseľnosť pri rozličnosti stránok*, in: Tamtiež, s. 545 – 546.

²⁸² Takto veriacich kresťanov vyzýva v kázni *Obecnomyseľnosť*. Porovnaj: Týž, *Obecnomyseľnosť*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči, II*, s. 97 – 111.

²⁸³ TÝŽ, *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyseľnosť pri rozličnosti stránok*, in: Týž, *Nedělnj, swátečné i přjležitostné kázně a řeči, I*, s. 547.

každý z nich pripisuje rovnakú hodnotu kostolu, teda navštevovaniu bohoslužieb. V takom spoločenstve ľudia pomáhajú ochranou, službou, radou či dobrým príkladom všeobecnému cirkevnému dobru. Kollár veriacim pripomína že Boh hľadá na veľkosť srdca a keď chudobný dá podľa svojich možností, počíta sa mu to v očiach Boha rovnako ako keď dá ten, čo má milióny.²⁸⁴

Kollár určite nemal na mysli absolútnu jednomyselnosť. Tá sa ani nedá. Zaujímavé je, že sú to rozličné ohľady, v ktorých sa majú jednotlivci združovať a byť toho istého srdca a mravu. Predsa, keď by sa každý v tom svojom ohľade, ktorým žije a ktorý je jeho srdcu najbližší snažil o jednomyselnosť, významne by to prispelo k utuženiu cirkvi a boli by si srdcami a myslami bližšie.

IV. 9. 3. Povinnosti veriacich voči cirkvi

Ján Kollár v kázni s názvom *My sme zakladatelia novej cirkvi*²⁸⁵ vyzdvihol všetky úlohy cirkvi a aj jej samotných členov. Okrem pestovania si vzťahu k cirkvi, kostolu, poctivého navštevovania chrámu a dodržiavania všetkých poriadkov vnútorných aj vonkajších by si mali veriaci uvedomiť vážnosť svojho poslania, ktoré spočíva práve v Kollárovom ponímaní výroku „My sme pôvodcovia, budovatelia a tvorcovia jednej novej cirkvi.“²⁸⁶ Vyslovením tejto kázne sa snažil sa o to, aby kresťania pochopili, čo všetko táto zodpovednosť obnáša a k akému poslaniu sú volaní a vyzývaní.

V prvom rade bola v Pešti povinnosť založiť evanjelický zbor a zhromaždenie a v druhom rade z nej plynúca úloha usporiadať a upevniť ho. Nová cirkev je totiž v Kollárovom ponímaní „nový prírastok slávy božej ... a jest nová koruna na hlave Spasiteľa nášho.“²⁸⁷ Väčšiu vážnosť i dôležitosť prisudzuje Kollár pestovaniu cirkvi, ako zakladaniu svetských kniežatstiev alebo cisárstiev. Tie majú len svetský ráz a povinnosti popri cirkvi, ktorá trvá večne a má stanovený nebeský cieľ. Popri tomto procese zakladania a upevňovania, treba venovať veľkú pozornosť *vytvoreniu pevného základu*. Kollár tým má na mysli vytvoriť dobrý koreň, teda snahu o vytvorenie dobrého kresťanského ducha a celkovo konať v nábožnosti a úprimnej horlivosti.²⁸⁸

²⁸⁴ TÝŽ, *Na taký spôsob v cirkvi možná je jednomyselnosť pri rozličnosti stránok*, in: Tamtiež, s. 547 – 548.

²⁸⁵ TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 484 – 496.

²⁸⁶ TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 486.

²⁸⁷ TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 488.

²⁸⁸ Tamtiež.

Takisto treba venovať *zvýšenú pozornosť zvykom, tradíciám, a prípravám na cirkevné úkony a sviatosti*, ktoré k prináležia k vonkajším poriadkom cirkvi a s tým súvisiaca dôležitá povinnosť je voliť si zodpovedných kmotrov, ktorí nebudú len pasívnymi účastníkmi krstu, ale budú ochotní sa ďalej podieľať na výchove vo viere a nábožnosti, dávať dobrý vzor aj v navštevovaní kostola a schopnosť v mnohých otázkach ďalej zdokonaľovať zverenca. V chráme je *nevyhnutné zachovávať poriadok* preto Kollár radí kresťanovi pri bohoslužbe dať vždy najavo hnev každému neskorému prichádzajúcemu i každému kto koná pohoršenie. Hlavne rodičov vyzýva aby dávali čo najlepší príklad svojim deťom.²⁸⁹

Veriaci sa môže ako člen evanjelického zboru stretnúť často aj s krivdami alebo urážkami. Aj keď sa človek nachádza uprostred nepriateľov a neprajníkov, nemá o to dbať a pripomínať si že „my trpíme pre božskú vec! My trpíme pre potomkov!“ Radí *nechať spravodlivosť v rukách vrchnosti a spravodlivých zákonov*, ďalej sa o nepravosti nestarať a nechať to na Boha. Kollár vidí nepriazeň druhých a ich uštipačnosť v obyčajnej závidi, pri ktorej mnohí nie sú ani v „stave k takej vznešenej a veľkej myšlienke sa pozdvihnúť aká nás zaneprázdňuje, totiž vznik a rast, založenie a usporiadanie cirkvi.“²⁹⁰

Dôležitá motivácia ku všetkým týmto povinnostiam nepochybne plynie pre veriacich z uvedomenia, ktoré Kollár ďalej učí. „Len to sa podarí, čomu celú našu dušu darujeme.“²⁹¹ Slovom, Kollár chce aby veriaci všetky myšlienky a snahy obrátili a zamerali na upevnenie cirkvi a peštianskeho evanjelického zboru a položili tak pevný základ a koreň jej budúcemu fungovaniu. Kollár povinnosti v tejto kázni zakončuje vyzývaním veriacich aby všetci ktorým záleží úprimne na viere a náboženstve milovali *cirkevnosť*.²⁹²

IV. 9. 4. Dobročinnosť

Čo sa týka dobročinnosti, Kollár má niekoľko kázni, v ktorých sa jej priamo venuje. Sú to *Jak slušná vec je to, aby každý, zvlášť evanjelický kresťan dobročinnosť ku svojej*

²⁸⁹ TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 490 – 491.

²⁹⁰ TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 492.

²⁹¹ TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 495.

²⁹² V úvode spomínanej kázne vysvetľuje význam tohto slova, ktoré sa dostalo do obehu. Jeho význam je zvlášť milovať cirkev, starať sa o jej rast a rozkvet, ďalej mať lásku ku chrámu a sviatostiam, poctivé navštevovanie služieb božích a horlivé zaujímanie sa o všetky vonkajšie poriadky a prípravy náboženstva. Takýto horlivý kresťania, ktorí žijú cirkevne si totiž uvedomujú, že tam kde má rásť cirkev, tam musí najprv rásť nábožnosť. TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: Tamtiež, s. 484 – 486.

cirkvi preukazoval,²⁹³ *Zvláštna dobročinnosť neodporuje všeobecnej láske*,²⁹⁴ a istý jej prejav spomína aj v kázni *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*.²⁹⁵

V prvej menovanej kázni sa venuje „stálej, trvanlivej medzi všetkými bratmi a sestrami rozdelenej dobročinnosti k cirkvi.“ Poukazuje na to, že od cirkvi mnoho dobrého človek prijíma a preto by jej mal dobročinnosťou odplácať o to s väčšou vďačnosťou.

Pripomína, že dobročinnosť kresťan nepreukazuje preto, aby svoje hriechy zaplatil, ale aby „zvláštnu milosť a priazeň božiu za to zjednal.“²⁹⁶ Kollár zdôrazňuje, že čo človek dáva na cirkev, to netratí, ale dáva do spoločnej pokladnice. Že nadáva na bohatstvo cirkvi, ale sebe a druhým. Vyjadruje sa, že dobročinnosť sama sa odpláca dobrodincovi, zvlášť cirkevná a keď ju darom preukážeme, nemáme si naň viac robiť nárok: „Almužnu, ktorú žobrákovi dáme, nemôžeme viac našou vlastnou nazývať, čo pohoreným, vytopeným, chorým a sirôtkam udelíme, k tomu nemáme viacej práva ako náhle z našej ruky vyšlo.“²⁹⁷ Dôraz kladie Kollár aj na to, aby sme ju vykonávali ochotne, inak nie je žiadna zásluha pred Bohom. Je to to jediné, čo si človek môže po smrti priniesť do neba – dobré skutky.

V druhej menovanej kázni sa Kollár zmieňuje o tom, z čoho plynie dobročinnosť. Hovorí, že keď má hriešny cieľ, prestáva byť cnostným skutkom.²⁹⁸ Veriaci by to nemali robiť pre chválu, márnomyseľnosť a ctižiadosť, ale z úprimného srdca. Taktiež by mali pamätať na zákony prírody. Rozumie sa tým, že najskôr treba poskytnúť dobro, zaopatriť a postarať sa o vlastnú rodinu, starých rodičov, deti a až potom o cudzích ľudí dobročinnosťou.²⁹⁹

Kollár poukazuje na zlé konanie takých ľudí, ktorí majú záľubu v tom, že „nesmierne dary a obete posielajú do zámorských krajín alebo na pomníky mŕtvych a vzdialených,

²⁹³ TÝŽ, *Jak slušná vec je to, aby každý, zvlášť evanjelický kresťan dobročinnosť ku svojej cirkvi preukazoval*, in: Tamtiež, s. 449 – 461.

²⁹⁴ TÝŽ, *Zvláštna dobročinnosť neodporuje všeobecnej láske*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, II*, s. 138 – 153.

²⁹⁵ TÝŽ, *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*, in: Tamtiež, s. 368 – 379.

²⁹⁶ TÝŽ, *Jak slušná vec je to, aby každý, zvlášť evanjelický kresťan dobročinnosť ku svojej cirkvi preukazoval*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, I*, s. 453.

²⁹⁷ TÝŽ, *Jak slušná vec je to, aby každý, zvlášť evanjelický kresťan dobročinnosť ku svojej cirkvi preukazoval*, in: Tamtiež, s. 457.

²⁹⁸ TÝŽ, *Zvláštna dobročinnosť neodporuje všeobecnej láske*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, II*, s. 143.

²⁹⁹ TÝŽ, *Zvláštna dobročinnosť neodporuje všeobecnej láske* in: Tamtiež, s. 145.

áno, cez úbohého na ceste ležiaceho žobráka ako cez kameň kráčajú.“³⁰⁰ Takí by radi konali veľké skutky a blízkymi opovrhujú. Takýto prístup nepramení z lásky, ale z vypočítavosti. Kollár spomína, že človek takisto nemá za svoje dobré mravné skutky žiadať odplatu.

Zmieňuje sa aj o zvláštnej dobročinnosti prejavenej aj tomu človeku, od ktorého sa nám nedostáva dobrého prístupu. Dáva za príklad konanie Jozefa, biblickej postavy, keď svojim bratom, ktorí za ním prišli do Egypta v čase hladu, kázal naplniť vrecia obilím. Poskytol im tak zvláštnu lásku.³⁰¹

Prejav dobročinnosti kresťan robí aj vtedy, ako sa zmieňuje v tretej menovanej kázni, keď obráti svoju pozornosť na opustené deti a sirôtky.³⁰² Ako je spomenuté vyššie, dá im dobrý príklad a môže v nich zakoreniť mravné jednanie. Nespomína ale konkrétne spôsoby, akým ich treba podporiť.

Naposledy radí neváhať pri možnosti pomôcť cirkvi aj hmotným majetkom. Dobročinnosť Kollár veľmi cení a považuje za obzvlášť potrebnú najmä v evanjelickom zbore kde je cirkev mladá a nepevná. Veriaceho vyzýva, aby sa nebál o svoj majetok a dôveroval Božiemu zaopatreniu.³⁰³

Praktické prejavy dobročinnosti Kollár vníma ako dobré skutky, ako prejav milosrdenstva slabším, alebo ako povinnosť postarať sa o blížneho. Spomína pomoc žobrákovi, podporu sirôtkam, vytopeným, pohoreným alebo priamo finančným príspevkom cirkvi. Nenašla som v jeho vydaných kázňach, ani v rukopisoch zmienku o dobročinnosti na charitu. Väčšinou sa zameriava na dary cirkvi a vyzdvihuje mravnosť a potrebu dávania tak sebe, druhým, cirkvi a Bohu a tiež nevynecháva slabých a chorých. Prejav pomoci žobrákovi ktorý vyzdvihuje ale znamená, že aj pomoc chudobe považuje za dôležitú. „ To je prevrátenosť nášho veku ... keď dary a obeti posielajú do zámorských krajín ... a cez úbohého na ceste ležiaceho žobráka ako cez kameň kráčajú.“³⁰⁴

IV. 9. 5. Rozmnožovanie cirkvi

³⁰⁰ TÝŽ, *Zvláštna dobročinnosť neodporuje všeobecnej láske* in: Tamtiež, s. 147.

³⁰¹ TÝŽ, *Zvláštna dobročinnosť neodporuje všeobecnej láske* in: Tamtiež, s. 149 – 150.

³⁰² TÝŽ, *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovať máme*, in: Tamtiež, s. 368.

³⁰³ TÝŽ, *My sme zakladatelia novej cirkvi*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, I*, s. 492.

³⁰⁴ TÝŽ, *Zvláštna dobročinnosť neodporuje všeobecnej láske*, in: TÝŽ, *Nedělnj, swátečné i přjležitostne kázně a řeči, II*, s. 147.

Kollár sa zaoberá aj prostriedkami, ktoré pomáhajú cirkvi rásť. Výrazným posilnením cirkevných radov môže byť *príchod a usadzovanie cudzincov*. Keď ich dobrým príkladom a pohostinným správaním vieme presvedčiť, že si vybrali správny kraj. Kollár poukazuje na priaznivé postavenie miestneho evanjelického zboru, pretože jeho strategická poloha zhruba v strede krajiny láka ľudí toho istého (slovanského) jazyka a náboženstva na široké možnosti povolania a remesiel v meste Pešť. Vyzdvihuje teda dôležitú povinnosť kresťanov z toho plynúcu, aby sa správala prívetivo, *vd'ačne ich prijala medzi seba a v prípade ich neskúsenosti im bola dobrým vodcom alebo ponúkla pohostinnosť a prístrešok*. Taktiež by sa mali kresťania prihovoriť za cudzincov u vrchnosti, v prípade že sa cudzinci rozhodnú usadiť sa. Kollár zdôrazňuje, že všetko to treba robiť s presvedčením, z úprimnej snahy pomôcť bližnému a s tým cieľom, aby si cudzinci cirkev evanjelickú a jej zbor v Pešti obľúbili a úprimne radi sa k nej pripojili.³⁰⁵

Cirkev sa rozmnožuje aj *uzatváraním manželských zväzkov*, ako dodáva Kollár, obzvlášť čistých. Kollár si manželský stav vysoko cení a vidí ho ako veľmi užitočné v porovnaní so stavom slobodným, ako pre rodinu, hospodárstvo, vlasť či cirkev. Na slobodných nahliada ako na nestálych, blúdivých, túlavých z mesta do mesta a vlastne cirkvi neprináležiacich. Slobodného človeka vidí ako toho viac materiálne založeného, keď „sa stará viac o všelijaké tovarištvá, hry, zábavky, kratochvíle, a iné svetské veci, on obyčajne i zle hospodári, všetko mu mizne, rozplýva sa na rôzno.“³⁰⁶ Samotný človek i zanedbáva dochádzanie do kostola, z čoho plynú anonymita voči okoliu a sám sa tak dostáva do izolácie. Kollárov dôraz na čisté manželstvo je treba chápať tak, že odporúča nevydávať dcéry do cudziny a neochudobňovať tak zbor aby sa „skrže nich tie najhoršie matróny“³⁰⁷ nestali.

Cirkev nepochybne rozmnoží aj keď *obrátí pozornosť na opustené deti a sirôtky*, ktorých výskyt je v Pešti a okolí častý, ako Kollár poznamenáva. Práve preukázaním dobročinnosti a podpory týmto bezmocným mladým bytostiam radí v nich zakoreniť vrúcny vzťah k cirkvi a taktiež v tom vidí možnosti doplniť rady cirkevného zboru pôsobením a vštepením dobrých vzorov práve týmto malým deťom. Už vyššie spomínaný *vzťah k materinskej reči* má tiež vplyv na rozmnoženie cirkvi, pretože reč je

³⁰⁵ TÝŽ, *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*, in: Tamtiež, s. 365.

³⁰⁶ TÝŽ, *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*, in: Tamtiež, s. 367.

³⁰⁷ TÝŽ, *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*, in: Tamtiež, s. 368.

v jeho ponímaní niečo ako pýcha národa a významná súčasť národného sebavedomia. Úcta k materinskej reči a jej múdre užívanie môže práve u odpadlíkov, či u detí a neskorších pokolení vzbudiť tiež lásku k reči. Preto vyzýva Kollár rodičov aj učiteľov a kňazov, aby doma, v škole a v chráme uprednostňovali komunikáciu v materinskej reči.³⁰⁸

A naposledy Kollár pripomína, že pre rozmáhanie cirkvi je veľmi potrebné zachovávať určitý vonkajší a vnútorný poriadok. Poriadok, „on každého k sebe vábi, neporiadok on všetko od seba odtíha.“³⁰⁹ Myslí ním poriadok v kostole, pri službách božích, v hospodárstve, pri mzdách, v domácom živote a povolání, v ľudských cnostiach a mravoch i v nábožnosti, skrátka v celom živote kresťana. Kollár vyzýva aby sme zachovávali pravidlá a rozširovali poriadok, „aby vás každý obyvateľ tohto mesta už po vašich cnostiach poznal k akej cirkvi a reči patríte.“³¹⁰

³⁰⁸ TÝŽ, *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*, in: Tamtiež, s. 368 – 370.

³⁰⁹ TÝŽ, *Ako my tuto evanjelicko-slovenskou cirkev rozmnožovati máme*, in: Tamtiež, s. 371.

³¹⁰ Tamtiež.

Záver

Ján Kollár má nesmrteľné zásluhy na vytvorení a upevnení samostatnej slovenskej cirkevnej obce v hlavnom meste Uhorska. Svojím snažením sa významne zaslúžil o pozdvihnutie morálky v evanjelickom zbore a neúnavnou prácou v chráme viedol evanjelikov k slobode a cnosti.

Hlavné témy Kollárových kázní sú nábožnosť, národ a reč. Vyzýva poslucháčov aby si tieto veci vážili a ďalej rozvádza ostatné hodnoty, ktoré z toho plynú. Sú to napríklad horlivosť v náboženstve, poctivosť, pracovitosť, trpezlivosť, pokora a ďalšie. Zaoberá sa výchovnými metódami, kde vyzdvihol dôležitú úlohu hlavne rodiča, kňaza i učiteľa náboženstva. Hlavne nábožnosť je pre neho cnosť od ktorej sa všetko odvíja. Každý by mal vychovávať s dobrým úmyslom a láskavým prístupom.

V kázni o rozumnej slobode kladie dôraz na pochopenie jej pravého významu. Vyjadruje sa, že tá jediná vedie národ a jeho ľud k prosperite. Tí, ktorí slobodu obmedzovali neboli Kollárom zatracovaní ani nenabádal veriacich aby sa proti nim obracali. Vyzdvihoval ich správanie síce ako zlé a hriechne ale skutočne obhajoval *prirodzené* právo slobody vyznania, národnosti a reči pre všetkých ľudí. Na základe týchto aspektov túžil v evanjelickej cirkvi po jednomyselnosti.

Týmito cnosťami mal človek smerovať k naplneniu pravej kresťanskej lásky k bližnému. Znamenalo to, že všetci ľudia mali smerovať k tomu, aby sa stali skutočne pravými kresťanmi a ľuďmi.

Čo sa týka jeho postoja voči evanjelikom v monarchii, nepotvrdila sa predstava Kollára ako rebelantského protestanta. Kollár bol voči Habsburgovcom lojálny a veriacim radil to isté. Slobodou slova sa v kázňach priamo nezaobrá. Zistila som, že jeho náboženská zložka bola pred nacionálnou mierne zdôrazňovaná. Vyzdvihoval potrebu veriacich patriť viac Bohu, než predkom svojho národa. Jeho záväzky voči Bohu mali mať prednosť pred povinnosťami voči národu a na základe postavenia týchto hodnôt mal v prípadnom konflikte aj konať. I keď pravdepodobne nasledovala národnosť v dôležitosti hneď za nábožnosťou.

Kollárove rukopisy obsahovali tiež mnoho zaujímavých kázní. Pre potreby tejto diplomovej práce som vybrala jednu, v ktorej dáva veriacim za príklad strom. Nepochybne ich to viedlo k hlbšiemu zamysleniu a prehodnoteniu ich pôvodných postojov. Veriaci si tak mohli uvedomiť že veľkosť človeka oproti ríši rastlín je v mnohom síce samozrejma, ale nie je možné ju zovšeobecňovať.

Kollárov postoj voči poslucháčom je srdečný, aj z jeho oslovenia *Milí Kresťané a Priatelia*, je cítiť veľmi príjemné vystupovanie a snahu priviesť ich k hodnotám, ktoré považoval za správne. Jeho záujem o upevnenie cirkvi a na mravnosti ľudu bol skutočný a bol ochotný nasadiť v neľahkej situácii všetky sily aby sa mu to podarilo. Vytvoril tak pre peštiansky zbor dobré podmienky, aby sa v čase neskoršej rovnoprávnosti evanjelikov mohli už slobodne rozvíjať a mali na čom stavať. Nemyslím si, že treba nejako zvlášť zdôrazňovať, že bol práve evanjelický kňaz. Hodnoty, ktoré veriacich učil sa dajú zovšeobecniť pre všetkých kresťanov a skutočne by viedli mnohých ľudí k tomu aby sa každý stal skutočným *Človekom*.

Použitá literatura:

Archívne pramene:

Památník národního písemnictví Praha, Kollár Jan, inv. č. 802, kart. 14. sign. 64.11, nefóliované. (Česká kázání z let 1821 – 1848).

Vydané pramene:

GABLER, Johann Philipp, *Sammlung einiger Predigten*, Altdorf/Nürnberg 1789.

KOLLÁR, Ján: *Nedělnj, swátečné i přiležitostne kázně a řeči, sv. I*, Pešť 1831.

KOLLÁR, Ján: *Nedělnj, swátečné i přiležitostne kázně a řeči, sv. II*, Pešť 1844.

KOLLÁR, Ján: *Nedělní, svátečné a příležitostné řeči*. Výbor z kázání, Lenka Kusáková, (ed.), Praha 1995.

KOLLÁR, Ján, *Pamäti z mladších rokov života*, Karol Goláň, (ed.), Liptovský Mikuláš 1997.

KOLLÁR, Jan, *Prózy*, F.R. Tichý, (ed.), Praha 1956.

KOLLÁR, Jan, *Trauerrede bey der Gedächtniss-Feyer des weiland Hochwürdigen und Hochgelehrten herrn Carl Cleynmann...*, Pešť 1833.

KOLLÁR, Jan, *Výklad čili přimětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, I. L. Kober, (ed.), Praha 1875.

LOCKE John, *Letter concerning toleration*, London 1689.

Staatshandbuch des Grossherzogtums Sachsen – Weimar – Eisenach für das Jahr 1823, Weimar 1823.

SONNENFELS, Joseph von, *Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanz, sv. 1*, Wien 1819.

Sekundárna literatúra:

CERMAN, Ivo, *Aufklärung oder Illuminismus? Die enzyklopädie des Grafen Franz Josef Thun*, Stuttgart 2015.

CERMAN, Ivo, *Božena Komárková. Odboj, disident a lidská práva*, *Paměť a dějiny* 4, 2013. s. 27 – 39.

DOBIÁŠ, Dalibor – FRÁNEK Michal – HRDINA Martin – KREJČOVÁ, Iva – PIORECKÁ, Kateřina, *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817 – 1885.)*, Praha 2014.

GABLER, *Kleinere theologische schriften*, (edd.), Theodor August Gabler, Johann Gottfried Gabler, Ulm - Stettin 1831.

- GOETHE, Johann Wolfgang, *Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit. 3 Bde.*, Cotta, Stuttgart u. Tübingen 1811–1814.
- HAVELKA, Miloš, (ed.) *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*, Praha 1995.
- CHYBA, Karol, *Slovník knihtiskařů v Československu od nejstarších dob do r. 1860*, Praha 1860.
- JIROUŠEK, Bohumil, *Jaroslav Goll Role historika v české společnosti*, České Budějovice 2006.
- JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej et. al. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009.
- KOHOUT, Luboš, (ed.), *Hlasy k českým dějinám, Sborník diskuse*, Praha 2006.
- KOLLÁR, Jan, *Slávy dcera. Báseň lyricko epická v pěti zpěvích* in: Martin C. PUTNA, *Překlad a výklad Slávy dcery z panslavistického mýtu do kulturní historie – 1. vyd.*, Praha 2014.
- KOLLÁROVÁ, Ivona, *Cenzúra kníh v tereziánskej epoše*, Bratislava 1999.
- KOMÁRKOVÁ, Božena, *Tolerance jako podmínka života*, Heršpice 1999.
- KOMÁRKOVÁ, Božena, *Několik poznámek k tezím prof. Patočky o filozofii českých dějin*, in: KOMÁRKOVÁ, Božena, *Tolerance jako podmínka života*, Heršpice 1999.
- KÓNYA, Peter, *Konfesionalizácia na Slovensku 16.-18. storočí*, Prešov 2010.
- KOWALSKÁ, Eva, *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí*, Bratislava 2001.
- KOWALSKÁ, Eva, *Základné črty protireformácie a vzťah evanjelickej a. v. cirkvi k štátnej moci do prelomu 17. – 18. storočia*, in: Peter KÓNYA, *Konfesionalizácia na Slovensku v 16. – 18. storočí*, Prešov 2010.
- LOCHMAN, Jan Milíč, *Duchovní odkaz obrození. Dobrovský, Bolzano, Kollár, Palacký, Duchovní profily*, Praha 1964.
- MASARYK, Tomáš Garrigue, *Česká otázka*, Praha 1990.
- MYLNIKOV, Aleksandr Sergeevič, *Vznik národně osvícenské ideologie v českých zemích 18. století. Prameny národního obrození*, Praha 1974.
- NEŠPOR, Zdeněk R., *Modernizace českého evangelického prostředí. Případ svobodných církví*, ČČH 110, 2012. s. 20 – 51.
- NEŠPOR, Zdeněk R., *Náboženství na prahu nové doby*, Nové Město nad Metují 2006.

- NEŠPOR, Zděnek R. a kol., *Náboženství v 19. století*, Praha 2010.
- PATOČKA, Jan, *Filozofie českých dějin*, Sociologický časopis 5, 1969. s. 457 – 467.
- PODOLAN, Peter, *Životopisný náčrt k 160. Výročiu úmrtia Jána Kollára, (1793 – 1852). V jame levovej*, Historia Nova 5, 2012. s. 232 – 238.
- PŘEČAN, Vilém, (ed.), *Charta 77. Od morální k demokratické revoluci. Dokumentace. Scheinfeld- schwarzenberg*, Bratislava 1990.
- RÁKOSNÍK, Jakub – HAVELKA, Miloš, *Ideje – dějiny – společnost. Studie k historické sociologii vědění*, Dějiny, teorie, kritika 1, 2011. s. 150 – 158.
- SLAVÍK, Bedřich, *Od Dobnera k Dobrovskému*. Praha 1975.
- ŠIKOVÁ, Olga, *Náboženství a člověčenství v konceptu kázání Jána Kollára roku 1848*, in: Zděnek, Nešpor - Kristína Kaiserová, (eds.), *Variety české religiozity v dlouhém 19. století*, Ústí nad Labem 2010
- UHORSKAI, Pavol – ALBERTY, Daniel, (ed.), *Evanjelici v dejinách slovenskej kultúry*, Liptovský Mikuláš 2002.
- VANČURA, Jindřich, *Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu*, in: *T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám*, Praha 1911.
- VESELÝ, Daniel, *Dejiny kresťanstva a reformácie na Slovensku*, Liptovský Mikuláš 2004.
- VLČEK, Jaroslav, *Dějiny české literatury, 1-2*, Praha 1960.